

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HALİDE EDİP ADIVAR'IN ÇARESİZ ROMANINDA
KİPLİK

İsmet KARACA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2021

©2021-İsmet KARACA

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HALİDE EDİP ADIVAR'IN ÇARESİZ ROMANINDA
KİPLİK

MODALITY IN HALİDE EDİP ADIVAR'S NOVEL
ÇARESİZ

Hazırlayan
İsmet KARACA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Şaziye DİNÇER BAHADIR

KIRŞEHİR-2021

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, İsmet KARACA tarafından hazırlanan “Halide Edip Adivar’ın Çaresiz Romanında Kiplik” adlı tez çalışması 09/07/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Şaziye DİNÇER BAHADIR

Üye.....

Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Üye.....

Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../2021

Prof. Dr. Hüseyin Şimşek

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2021

İsmet KARACA

ÖZET

HALİDE EDİP ADIVAR'IN ÇARESİZ ROMANINDA KIPLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: İsmet KARACA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şaziye DİNÇER BAHADIR

2021–xi+85

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi Şaziye DİNÇER BAHADIR

Prof. Dr. Erdoğan Boz

Doç. Dr. Mahmut Sarıkaya

Kiplik, uzun ve karmaşık bir tarihe sahiptir. İlk olarak mantık alanında karşılaştığımız bu kavram, dil bilimsel kullanımından uzak, mantık alanının bir alt kategorisi olarak gelişim göstermiştir. Bu kavramın temelini oluşturan mantık ve düşünme formları arasındaki yakın ilişkiyi açıklamak için dilsel anlatımlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaçla beraber mantık alanıyla birlikte kipliğin de temeli atılmıştır. Birçok araştırmacı, kiplik kavramının biçimsel ve anlamsal boyutunu incelemesine rağmen ortak bir noktada uzlaşmaya varamamıştır. Araştırmacılar farklı bakış açılarıyla hareket ederek farklı tanımlar ortaya koymuştur.

Genel olarak kiplik yazarın cümlede ifade edilen düşüncesine karşı tutumunu bağlamsal ve biçimsel olarak ifade eden anlamsal bir kategori olarak tanımlanır. Kiplik kategorisi biçimsel bir yapıdan çok anlamsal yapının ön planda tutulduğu bir olgudur. İnsan, konuşan ve düşünen bir varlıktır. Duygularını, bilgilerini, düşüncelerini ve deneyimlerini dil aracılığıyla ifade eder. Dilin doğru kullanılması ve anlaşılması için de dilin biçimsel boyutu kadar anlamsal boyutunun da iyi anlaşılması gerekir.

Bu çalışmada Halide Edip Adıvar'ın *Çaresiz* romanındaki kiplik işaretleyicileri Palmer'in (2001) kiplik sınıflandırmasından hareketle tespit edilmiş ve bu işaretleyicilerin anlam alanları belirlenmiştir. Çalışmanın örneklemini yazılı ve standart Türkiye Türkçesini yansıtan *Çaresiz* romanı oluşturmaktadır. Bu roman doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu çalışmanın sonucunda kiplik kavramının kip, zaman gibi diğer dil bilgisi kategorilerinden farklı olarak yüklemler, sözler, zarflar gibi gramatik kategorilerle işaretlenebildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çaresiz, Halide Edip Adıvar, kiplik, önerme kipliği, yükümlülük kipliği.

ABSTRACT

MODALITY IN HALİDE EDİP ADIVAR'S NOVEL ÇARESİZ

M. Sc. Thesis

Preparer: İsmet KARACA

Advisor: Asst. Prof. Dr. Şaziye DİNÇER BAHADIR

2021-xi+86

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School of Social Sciences

Turkish Language and Literature Department

Jury:

Asst. Prof. Dr. Şaziye DİNÇER BAHADIR

Prof. Dr. Erdoğan Boz

Assoc. Prof. Dr. Mahmut Sarıkaya

Modality has a long and complex history. This concept, which was first encountered in the field of logic, developed as a sub-category of logic independently of its linguistic use. Linguistic expressions were needed to explain the close relationship between the forms of thinking and logic that constitutes the basis of this concept. With this need, the foundations of modality were laid along with the field of logic. Although many researchers examined the formal and lexical aspects of the concept of modality, a consensus could not be reached. Researchers produced various definitions based on different perspectives.

In general terms, modality is defined as a lexical category that contextually and formalistically expresses the writer's attitude towards thoughts expressed in sentences. The category of modality is a phenomenon in which a lexical structure is emphasized rather than a formal one. Humans are beings that talk and think. They express their emotions, knowledge, thoughts and experiences through language. In order for language to be utilized and comprehended accurately, a good understanding of the lexical aspect of language is required as well as that of its formal aspect.

In the present study, the modality markers in Halide Edip Adıvar's novel *Çaresiz* were identified based on Palmer's (2001) classification of modality, and the semantic fields of these markers were determined. The sample of the present study is constituted by the novel *Çaresiz*, which reflects written and standard Turkey Turkish. The novel was examined using the document analysis method. As a result of the present study, it was observed that the concept of modality could be marked with grammatical categories such as verbs, words and adverbs apart from other grammatical categories such as modes and tenses.

Keywords: *Çaresiz*, Halide Edip Adıvar, modality, propositional modality, deontic modality.

ÖN SÖZ

Tarihi serüveni Antik Yunan'a dayanan kiplik kavramı ilk olarak mantık ve felsefe bilimlerinde gelişim göstermiştir. Uzun ve karmaşık bir tarihe sahip olan bu kavram, 19. yüzyıldan itibaren dil bilimsel olarak çalışma konusu yapılmış ve bu çalışmalar günümüze kadar devam etmiştir. Kiplik araştırmaları uzun bir tarihe sahip olsa da Türkiye'de Türkoloji ve dil bilim çalışmalarında henüz yeni bir alan olduğunu söyleyebiliriz. Dilimizde geleneksel gramer çalışmalarına baktığımızda biçimsel yapının ön plana çıktığını görmekteyiz. Fakat bir dilin doğru anlaşılması için biçimsel yapının yanında anlamsal boyutun da anlaşılması gerekir. Kiplik de dilin hem anlamsal hem de biçimsel özelliğini kapsayan bir kategoridir. Birçok araştırmacı tarafından çeşitli yaklaşımlarla ve bakış açılarıyla incelenmiş olan kiplik kavramı üzerine ortak bir tanım ve tasnif yapılamamıştır. Genel olarak kiplik, konuşurun cümlede ifade edilen düşüncesine karşı tutumunu anlamsal ve biçimsel olarak ifade eden bir kategori olarak tanımlanır.

Bu çalışmada ilk olarak kiplik kavramı hakkında bilgi verilmiş ve araştırmacılar tarafından yapılan kiplik sınıflandırmaları değerlendirilmiştir. Daha sonra Palmer'in (2001) kiplik sınıflandırmasından hareketle Halide Edip Adıvar'ın *Çaresaz* romanındaki kipliklerin işaretlediği anlam alanları tespit edilmiştir. Çalışmanın örneklemini yazılı ve standart Türkiye Türkçesini yansıtan *Çaresaz* romanı oluşturmaktadır.

Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm beş alt başlık şeklinde ele alınmıştır. Birinci başlığı kiplik kavramı oluşturmaktadır. Bu başlık altında mantık ve felsefe alanında gelişim gösteren kiplik kavramının bu alanlarla olan ilişkisi ele alınmıştır. Daha sonra dil bilimsel alanda yapılan kiplik tanımları incelenerek birçok tanımın birbiri ile uyuşmamasına rağmen bazı ortak özelliklerin olduğu tespit edilmiştir. Bu ortak özelliklerden hareketle bu tanımlar üç başlıkta kategorize edilerek sınıflandırılmıştır. Tanımların daha iyi anlaşılması için her kategoriyi yansıtan örnekler verilmiştir. Kiplik kavramının tam olarak anlaşılabilmesi için kip ile olan ilişkisinin belirlenmesi gerekir. Bu sebeple ikinci başlıkta kip kavramı üzerinde durulmuştur. Üçüncü başlıkta da kip ve kiplik ilişkisini ele alan araştırmacıların görüşlerine yer verilerek bu iki kategori arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Dördüncü başlıkta kiplik sınıflandırmaları incelenmiştir. Anlam bilimiyle yakından ilişkili olan bu kategori için net bir sınır çizilememiştir. Her araştırmacı öznel yaklaşımlarıyla farklı kiplik sınıflandırmalarına yer vermektedir. Bu sınıflandırmalar arasında Palmer'in (2001) kiplik sınıflandırması tipolojik olarak kiplik sınıflandırmalarının bütün kategorilerini barındırması bakımından önemli bir yere sahiptir. Beşinci başlıkta kiplik kategorilerine yer

verilmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde tanım ve tasniflerde olduğu gibi kategorilendirmede de farklılıklar görülmektedir. Araştırmacıların en çok kullandığı kiplik kategorileri tespit edilerek bu kategoriler tanıtılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Palmer'in (2001) kiplik sınıflandırmasından hareketle *Çaresaz* romanındaki kiplik alanını işaretleyen yapılar tespit edilerek incelenmiştir. *Çaresaz* romanındaki kiplik işaretleyicilerinin bağlam açısından değerlendirilebilmesi için örnekler paragraflar şeklinde verilmiştir. Örneklerin metin içerisinde geçtikleri yer, sayfa numarası belirtilerek parantez içinde verilmiştir.

Çalışmanın başından sonuna kadar karşılaştığım bütün problemlerin çözümünde desteklerini esirgemeyen samimiyetinden ve anlayışından mahrum bırakmayan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Şaziye Dinçer Bahadır'a; her zaman bilgisinden ve tecrübesinden yararlandığım çok kıymetli hocam Doç. Dr. Mahmut Sarıkaya'ya; değerli bilgileriyle tezime katkı sağlayan Prof. Dr. Erdoğan Boz'a; en zor zamanlarımda desteğini esirgemeyen Perihan Dalgacı'ya; her zaman bir telefon kadar uzağımda olan Mehmet Ünlü'ye; bütün sorularıma içtenlikle cevap veren dostum Enis Yalçın'a; eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen annem Meryem Karaca, babam Cemal Karaca ve kardeşlerime teşekkürü bir borç bilirim.

İsmet KARACA

Kırşehir-2021

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
I. BÖLÜM	1
KİPLİK.....	1
1.1. KİPLİK KAVRAMI.....	1
1.1.1. Mantık Alanında Kiplik (Modal Logic)	1
1.1.2. Dil bilim Alanında Kiplik.....	4
1.2. KİPLİK NEDİR.....	4
1.3. KİP NEDİR	8
1.4. KİP-KİPLİK İLİŞKİSİ	10
1.5. KİPLİK SINIFLANDIRMALARI.....	13
1.6. KİPLİK KATEGORİLERİ	20
1.6.1. Bilgi Kipliği (Epistemic Modality)	20
1.6.2. Yükümlülük Kipliği (Deontic Modality).....	22
1.6.3. Hareket Kiplikleri (Dynamic Modality)	23
1.6.4. Kök Kiplikleri (Root Modality).....	24
1.6.5. Mantıksal Doğruluk Kiplikleri (Alethic Modality)	24
1.6.6. İç Katılımcılı Kiplikler-Dış Katılımcılı Kiplikler (Participant-Internal Modality– Participant-External Modality)	25
1.6.7. Eyleyici Odaklı Kiplik (Agent-Oriented Modality) – Konuşur Odaklı Kiplik (Speaker-Oriented Modality).....	25
1.6.8. Yaratılışsal Kiplikler (Dispositional Modality).....	26
1.6.9. İsteme Kiplikleri/Niyet Kiplikleri (Volitive/Intention Modality)	27
1.6.10. Delile Dayalılık (Kanıt-sallık) Kiplikleri (Evidential Modality)	27

1.6.11. Duygu/İrade Kiplikleri (Boulomaic Modality)	28
II. BÖLÜM.....	29
ÇARESİZ ROMANINDA KIPLİK.....	29
2.1. ÖNERME KIPLİĞİ (PROPOSITIONAL MODALİTY).....	29
2.1.1. Bilgi Kipliği (Epistemic Modality)	29
2.1.1.1 Olasılık Kipliği (Speculative Modality)	30
2.1.1.2. Çıkarım Kipliği (Deductive Modality).....	39
2.1.1.3. Varsayımsal Kiplik (Assumptive Modality).....	44
2.1.2. Kanıt Kipliği (Evidential Modality).....	47
2.1.2.1. Aktarımsal Kiplik (Reported Modality)	48
2.1.2.1.1. Aktarımsal (2).....	48
2.1.2.1.2. Aktarımsal (3).....	52
2.1.2.1.3. Aktarımsal (Gen)	53
2.1.2.2. Duyum Kipliği (Sensory Modality).....	54
2.1.2.2.1. Görsel.....	54
2.1.2.2.2. Görsel olmayan.....	57
2.1.2.2.3. İşitsel.....	59
2.2. EYLEM KIPLİĞİ (EVENT MODALİTY).....	61
2.2.1. Yükümlülük Kipliği (Deontic Modality)	62
2.2.1.1. İzin Kipliği (Permissive Modality).....	62
2.2.1.2. Gereklilik/Zorunluluk Kipliği (Obligative Modality)	66
2.2.1.2.1. Gereklilik Kipliği.....	66
2.2.1.2.2. Zorunluluk Kipliği.....	68
2.2.1.3. Buyrum Kipliği (Commissive, İmperative Modality)	70
2.2.2. İçedim Kipliği (Dynamic Modality).....	72
2.2.2.1. Yeterlilik Kipliği (Abilitive Modality).....	72
2.2.2.2. İstek Kipliği (Volitive Modality)	75
SONUÇ	78
KAYNAKÇA.....	80
ÖZ GEÇMİŞ	85

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Von Wright'in kiplik sınıflandırması.

Tablo 1.2. Nordström'ün yardımcı cümle kipliği sınıflandırması.

Tablo 1.3. Bybee-Perkins-Pagliuca'nın kiplik sınıflandırmaları.

Tablo 1.4. Palmer'in kiplik sınıflandırması.

Tablo 1.5. Çaresaz Romanındaki kiplik işaretleyicileri.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Kip, kiplik ve zaman arasındaki ilişkiyi gösteren şekil.

Şekil 1.2. Jennifer Coates'in karmaşıklık modeli.

Şekil 2.1. Çaresaz romanındaki olasılık kipliği işaretleyicileri.

Şekil 2.2. Çaresaz romanındaki çıkarım kipliği işaretleyicileri.

Şekil 2.3. Çaresaz romanındaki varsayım kipliği işaretleyicileri.

Şekil 2.4. Çaresaz romanındaki aktarımsal (2) kiplik işaretleyicileri.

Şekil 2.5. Çaresaz romanındaki aktarımsal (3) kiplik işaretleyicileri.

Şekil 2.6. Çaresaz romanındaki görsel kiplik işaretleyicileri.

Şekil 2.7. Çaresaz romanındaki görsel olmayan kiplik işaretleyicileri.

Şekil 2.8. Çaresaz romanındaki işitsel kiplik işaretleyicileri.

Şekil 2.9. Çaresaz romanındaki izin kipliği işaretleyicileri.

Şekil 2.10. Çaresaz romanındaki gereklilik kipliği işaretleyicileri.

Şekil 2.11. Çaresaz romanındaki zorunluluk kipliği işaretleyicileri.

Şekil 2.12. Çaresaz romanındaki buyrum kipliği işaretleyicileri.

Şekil 2.13. Çaresaz romanındaki yeterlilik kipliği işaretleyicileri.

Şekil 2.14. Çaresaz romanındaki istek kipliği işaretleyicileri.

KISALTMALAR VE İŞARETLER

-	Biçimbirimler arasında “ve”
-	Eylem kök veya gövdelerini belirler
/	Biçimbirimler arasında “veya”
A	/a, e/
Akt	Aktaran
Çev.	Çeviren, çevirenler
Ed.	Editör, editörler
Gen.	Genel
Haz.	Hazırlayan
I	/ı, i/
M.Ö	Milattan Önce
Ø	Biçim olarak yok, anlamsal işlev olarak var; sıfır biçimbirim
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
vd.	Ve diğerleri
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

I. BÖLÜM

KİPLİK

1.1. KİPLİK KAVRAMI

1.1.1. Mantık Alanında Kiplik (Modal Logic)

Kiplik, uzun ve karmaşık bir tarihe sahiptir. İlk olarak mantık alanında karşılaştığımız bu kavram, dil bilimsel kullanımından uzak, mantık alanının bir alt kategorisi olarak gelişim göstermiştir. Bu kavramın temelini oluşturan mantık ve düşünme formları arasındaki yakın ilişkiyi açıklamak için dilsel anlatımlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaçla beraber mantık alanıyla birlikte kipliğin de temeli atılmıştır. Kipliğin doğduğu alan olarak kabul edilen mantık, “*önergelerin doğruluğu, yanlışlığı, kaynağı gibi dil-gerçeklik ilişkisi üzerine*” yoğunlaşarak dil ile ayrılmaz bir bütün hâline gelmiştir (Kerimoğlu, 2011: 9).

Mantık bilimi, “*doğru ve düzgün düşünme formlarını inceleyen*” ve bu doğru düşünme eylemini önermeler aracılığıyla yapan bilimdir. Önerme, “*doğru veya yanlış olabilen cümlelere*” denir. Mantık alanındaki kiplik, “*bir önermenin işaret ettiği şeyin nasıl bir şekilde olduğunu ifade etme*” hâlidir. Kiplik bakımından “*gerçek veya yalın (assertorik) önermeler*”, “*zorunlu (apodiktik) önermeler*”, “*olanaklı veya mümkün (problematik) önermeler*” olmak üzere üç tür önerme kabul edilir. Yalın önermeler, var olan şeyler hakkında olasılık veya zorunluluğa değinmeden özne ve yüklem arasındaki basit ilişkiyi ifade eden önermelerdir. Zorunlu önermeler, daima doğru olmayı ifade eden önermelerdir. Olası önermeler ise özne ve yüklem arasındaki olasılık durumunu ifade eden önermelere denir. Çüçen, bu önermeleri sırasıyla şu şekilde ifade etmiştir:

“a. *Ateş sıcaktır (yalın önerme).*”

b. *Ateşin sıcak olması zorunludur (zorunlu önerme).*

c. *Ateşin sıcak olması olanaklıdır (olanaklı önerme).*” (2015: 107-108).

Öner ise yukarıda örneklendirilen üç önerme çeşidini şu şekilde ifade etmiştir:

“*Basit önerme: A, B dir.*

Zorunlu önerme: A, B dir zorunludur, yani A'nın B olması zorunludur.

Kontenjan (yahut mümkün) önerme: A, B dir kontenjandır veya A'nın B olması kontenjandır.” (1957: 77).

Mantığın alt alanı olan modal mantık (modal logic), kipliğin doğduğu alan olduğu ve bugünkü kiplik sınıflandırmalarının temel yapısını oluşturduğu kabul edilir. Modal mantık, “*önergelerin tamamına ait özelliklerin dikkate alınması*”, “*mümkün*”, “*zorunluluk*”, “*imkânsız*” gibi modalitelerden oluşan ve modal önermeleri araştıran mantık alanına denir. Modal mantık, ilk olarak Elea Okulu ve Sofistler’in çalışmalarında görülür. Bu çalışmalar düzenli olmasa da Aristoteles’in (MÖ 384-322) çalışmalarının temelini oluşturması bakımından önemlidir (Ural, 2017: 52-57).

Aristoteles’in bu alanla ilgili yazdığı eserlerinin temelini olasılık (possibilliy) ve zorunluluk (necessity) önermeleri oluşturur. Bu önerme sınıflandırması sadece metafizik, mantıksal, etik ve epistemolojik gibi soruların tartışmasını değil aynı zamanda modal mantık hakkında da bilgi sunmaktadır (Bussmann, 1996: 754).

Kerimoğlu bu iki önermeyi şu şekilde açıklamıştır:

“1. *Olası önerme: Ahmet yarın bize gelebilir. Cümlesi özne ile yüklem arasında beklentiye dayalı bir ilişki kurduğu için olası önermedir.*

2. *Zorunlu önerme: 2 ile 2’nin çarpımı 4 eder. Cümlesi tersi öne sürülemeyecek bir önerme olarak zorunlu önerme kabul edilir.*” (2018: 11).

Modal mantık İslam ve Batı dünyasında da hâkim olmuştur. İbn-i Sina (980-1037), Fârâbî (870-950), Seyyid Şerih (1340-1413) gibi İslam mantıkçıları modal mantığın temel yapıtı kabul edilen Aristoteles’in eserlerini Arapçaya tercüme ederek modal kavramı üzerine çalışmışlardır (Öner, 1986: 6). Modal mantık; “*kontenjan, zorunluluk, imkân ve imkânsızlık*” kavramlarının mantığı olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda modern mantıkta önemli bir yere sahip olan bu kavram önermenin doğruluğu, yanlışlığı veya soyut düşünceleri açıklamada kullanılmıştır (Köz, 2003: 162).

20. yüzyılda da modern mantık alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1912’de Clarence Irving Lewis’in, *Mind* adlı eseri modern mantık çalışmalarının başlangıcı kabul edilir. Lewis’in, *Survey of Symbolic Logic* adlı çalışması da modal mantığın doğuşunu hazırlamıştır. Modal mantık için önemli isimlerden birisi de Rudolf Carnap’dır (1891-1970). Carnap, “*zorunlu, zorunlu olmayan, muhtemel, muhtemel olmayan, imkânsız ve mümkün*” olmak üzere altı kiplik türünün önermelerin modal özelliklerini oluşturduğunu ifade eder. Suel Kripke, *Naming and Necessity* adlı eseriyle kendi kiplik sistemini kurarak kiplik çalışmalarında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur (Kerimoğlu, 2018: 10-11).

Seiffert, mantık alanı içerisinde kiplik mantığını (modal logic) şu şekilde açıklamıştır:

“Hareket dünyayı değiştirmek isterken, idrak çoğu kez onu değiştirmek istemeksizin onu kabul eder. İdrak ve hareket, kabullenme ve değiştirme arasındaki bu fark ifadesini dilde de bulur. İdraki karşılayan bildirimdir. Onda, dünya ve olayların müdahale yoluna gidilmeksizin kabul edildiğiyle yetinirsek, aşağı yukarı şunu saptayabiliriz: “A, B’yi öldürdü” veya “A, B’yi öldürmedi” her iki durumda da dünyadaki olayların seyrine etki etmeyiz, sadece gerçekte ne olup bittiğini tespit ederiz. A’nın B’yi öldürmesine engel olamayız. Fakat diyelim ki olup biten karşısında seyirci kalmak istemiyoruz, dahası, ne olmalı ne olmamalı, bu konuda belirli düşüncelerimiz var. A’nın B’yi öldürmemesi gerektiği fikrindeyiz. İşte bu şekilde gerçekler yerine, olası, arzu edilen, teşvik edilen ve benzeri fiil, durum veya olgularla meşgul olan mantık kiplik mantığıdır.” (1994’ten akt. Kılıç, 2004: 3-4).

Bu bilgilerden hareketle insan, konuşan ve düşünen bir varlıktır. Duygularını, bilgilerini, düşüncelerini ve deneyimlerini dil aracılığıyla ifade eder. Dilin doğru kullanılması için de mantığa ihtiyaç duyulur. Mantığın temelini oluşturan düşünce, dil aracılığıyla ifade edilir ve bu ifadelerin doğru bir şekilde kullanılması mantığa bağlıdır. Yani dil, düşüncelerimizi kelimelere ve cümlelere aktarmamızı sağlayan bir araç iken mantık, düşündüklerimizi doğru şekilde kullanmamızı sağlayan araçtır. Çüçen, mantık ve dilin ayrılmaz bir bütün olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: *“Her ne kadar mantığın konusu doğru düşünme formları olsa da bu doğru mantık formlarını ifade etmek için düşünsel ve dilsel anlatımlara ihtiyaç duyulur. O halde, düşüncemizin yapısı dil vasıtasıyla olur.”* (2015: 68-69). Bu durumda dilin düşünsel ve dilsel boyutuyla yakından ilişkili olan kiplik kategorisi devreye girer. Modal mantık, kiplik kavramının kaynağını oluşturması bakımından önemli olsa da dil bilim alanında yapılan çalışmalarla farklılıklar göstermektedir. Yani kiplik kavramını modal mantık ve dil bilimsel mantık olmak üzere iki ayrı kategoride ele almak daha doğru olacaktır.

Mantık alanında yapılan kiplik çalışmalarına bakıldığında bu çalışmaların temeli *olasılık* ve *zorunluluk* önermelerine dayanır. Fakat dil bilimsel kiplikte daha çok konuşurun önerme karşısındaki tutumu dikkate alınmıştır (Cruse, 2006: 109). Dil bilimsel kipliğin temeli *“konuşurun ifadeye karşı tutumu”*, *“ruhsal durumu”* ve *“ifade ile gerçek ilişkisine aldığı tavır”* gibi kavramlardan oluşur (Kılıç, 2004: 5).

1.1.2 Dil bilim Alanında Kiplik

1.2. KİPLİK NEDİR

Kiplik kavramı çeşitli bilimlerde bilhassa mantık bilimi ve dil biliminde kullanılmaktadır. Bu da mantıksal ve dil bilimsel kipliklere yönelik bir kargaşa yaratmaktadır. Kipsel mantıkta kiplik, önermenin olasılık, olgusallık, gereklilik gibi var olma durumu temelinde gerçeklik veya önermenin doğru olup olmadığı noktasından hareketle tanımlanmaktadır. Dil bilimdeki kiplik ise daha muğlak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da araştırmacıları bir dizi olası tanımla karşı karşıya bırakmaktadır. Genel olarak dil bilimsel kiplik, konuşmacı tarafından telaffuz edilen cümle veya ifadenin gerçeklik ve gerçek dışılık ile ilgili olan ilişkisini ifade eden anlamsal bir kategori olarak tanımlanmaktadır. Özetle dil bilimdeki kiplik kavramı mantık alanındaki kiplik kavramından farklıdır. Mantık alanındaki kiplik, önermenin kanıtlanabilirliğiyle ilgilenirken dil bilimsel kiplik, gerçek veya gerçek dışılıkla konuşmacı tarafından tasarlandığı şekilde ilgilenmektedir (Khomutova, 2014: 395-396).

Birçok araştırmacı tarafından kiplik kavramının biçimsel ve anlamsal boyutu anlaşılmasına çalışılmıştır. Anlamsal bir kategori olması ve yazarın bakış açısına göre şekillenmesi sebebiyle karmaşık bir yapıya sahip olan bu kavram hakkında bir noktada uzlaşmaya varılamamıştır. Dolayısıyla kiplik tanımları her zaman birbiri ile uyuşmamaktadır. Fakat farklı tanımlara rağmen kiplik kavramının ana hatlarını oluşturan bazı ortak özellikler bulunmaktadır. Narrog, kiplik kavramının genelde üç temel bakış açısından hareketle oluştuğunu belirtir:

- “1) Yazarın önerme karşısındaki tutumundan hareketle yapılmış tanımlar.
- 2) Önermenin gerçek veya gerçek dışılık özelliğinden hareketle yapılmış tanımlar.
- 3) Olasılık ve zorunluluk ifadelerinden hareketle yapılmış tanımlar” (2009: 8).

Çalışmamızda yer verdiğimiz tanımlar bu sınıflandırmaya göre kategorize edilecektir.

- 1) Yazarın önerme karşısındaki tutumundan hareketle yapılmış tanımlar:

Bu kategoride kiplik kavramı, konuşurun önerme karşısındaki tutumunu ifade etmektedir. Ayrıca bu kategoride bulunan tanımlarda konuşurun bilgisinin istek veya bilgi temelli olup olmadığı önemlidir.

Lyons'a göre kiplik, konuşurun cümlede ifade edilen önermeye veya önermenin bulunduğu duruma ilişkin görüşünü veya tutumunu ifade eden bir kategoridir (1977:452).

Bussmann'a göre kiplik, yazarın cümlede ifade edilen düşüncesine karşı tutumunu bağlamsal, biçimsel ve sözcüksel olarak ifade eden anlamsal bir kategoridir (1996: 754).

Bybee'ye göre kiplik, konuşmacıların (öznel) tutumlarının ve görüşlerinin gramerleştirilmiş hâlidir. Bybee buna ek olarak kipliği tam anlamıyla karşılayan bir anlam bulmanın imkânsızlığını vurgulamıştır (1994:176).

Hirik kipliği “*konuşurun bir olay veya durum karşısında tutumunu belirten, gösteren, işaretleyen kipsel değeri bulunan işaretleyiciler*” olarak tanımlamaktadır. Konuşurun bir olay karşısındaki öznel bakış açısı ve düşünce yapısı kiplik vasıtasıyla işaretlenir. Ayrıca konuşur düşüncesini aktarırken önermeye dair gerçek ya da gerçek dışı bilgilerini bağlı biçimbirimlerle (-*mİş*, -*DI*, -*AcAk*, -*DIr*), sözlüksel değeri olan bağımsız biçimbirimlerle (*galiba*, *derhal*, *kesin*, *eminim ki*, *bence*, *farz edelim ki*) ya da parçalarüstü birimlerle (*ezgi*, *vurgu*, *tonlama*) işaretleyebilir (2013: 250).

Seçkin kipliği, “*konuşurun durum karşısındaki tutumu, bilgisi, beklentisi, şüphesi, zorunluluğu vb. durumları yansıtan ifade biçimleri*” şeklinde tanımlamaktadır. Kiplik kavramının anlam bilime dayalı ve kapsam alanının geniş olması sebebiyle işaretleyicilerinin belirlenmesi zordur (2014: 10).

Çürük'e göre kiplik, “*konuşurun ifade edilen önermeye karşı ne yaptığını; önerme hakkındaki bilgi durumunu, öznel bakışını, görüş ve duygularını içeren anlam bilimsel bir ulam*”dır (2010:59).

Yukarıdaki bütün tanımları kapsayan bir örnek verilecek olursa:

“a. *Yarın yağmur yağabilir.*

b. *Orada beklemeyin, içeri girebilirsiniz.”*

Her iki örnekte de –*Abil* biçimbirimi kullanılmasına rağmen a örneğinde bilgiye dayalı bir tahmin, b örneğinde ise isteğe bağlı izin verme anlamı vardır. Yani her iki örnekte de kiplik, konuşurun önerme karşısındaki tutumunu işaretlemektedir (Kerimoğlu, 2018:7).

2) Önermenin gerçek veya gerçek dışılık özelliğinden hareketle yapılmış tanımlar:

Bu kategoride kiplik, gerçeklik ve gerçek dışılık olmak üzere iki kiplik türünün birleşmesinden oluşmaktadır. Gerçeklik kipliği, durumlar karşısında konuşurun bakış açısındaki gerçekliğin hakikati olarak karakterize edilmektedir. Ancak gerçek dışılık kipliği konuşur tarafından gerçekleşmesi mümkün olmayan durumların bir özelliğidir. Gerçek dışılık kipliğinin anlamsal türleri ortak bir zeminde buluşmaktadırlar. Hepsi de konuşur açısından gerçek olmayan bir durumu karakterize eder. Bu nedenle anlam açısından kiplik gerçeklik ve gerçek dışılığın karşıtıdır. Hakikatin anlamı yoğundur. Gerçek dışılığın anlamı kapsamlıdır. Gerçek olmayan durum, yönlendirme ve varsayım içermektedir (Khomutova, 2014: 397). Mithun, gerçeklik kipliğinin şimdi veya geçmişteki eylemleri anlattığını, gerçek dışılık kipliğinin ise gelecek veya tasarı hâlindeki eylemlere atıfta bulunduğunu belirtir (1995: 376).

Papafragou, kipliği bulunduğumuz dünyada gerçekleşmesi mümkün olmayan ve mevcut durumda var olmayan olgular hakkında konuşmamızı sağlayan ifade türleri olarak tanımlamaktadır (2000: 3).

Kılıç'a göre kiplik, *“önermenin belirttiği içeriğin değeri ve geçerliliği karşısında, konuşulan veya anlatılan olayın katılımcısının, başka bir deyişle konuşucu veya anlatı kahramanının fikrini, bakışını, bildirme ilgisini ve ilişkisini gösteren bir anlam bilimi kategorisi”*dir (2005: 70).

Portner'e göre kiplik, *“dil bilimsel bir olgudur ve gramer kanalıyla gerçek olması gerekmeyen durumlar hakkında veya bunlara dayanarak insanlara bir şeyler söyleme imkânı sunar.”* (2009: 1).

Bu tanımları kapsayan bir örnek verilecek olursa:

“c. Ali dün saat üçte bize gelmişti.

d. Ali bize yarın gelir.”

c örneğinde kanıtlanabilirliği olan gerçek bir olay bulunurken d örneğinde geleceğe yönelik bir durum söz konusu olduğu için kanıtlanabilirliği olmayan bir olgu olarak kabul edilebilir (Kerimoğlu, 2018:7).

3) Olasılık ve zorunluluk ifadelerinden hareketle yapılmış tanımlar:

Bu kategoride modal mantık kökenli tanımlar yer almaktadır. Bu tanımlarda dünya bilgisinden hareketle dünyanın nasıl olduğu ve nasıl olabileceği olanakları üzerinde

durulmuştur. “*A yerine B olsaydı ne olurdu?*”, “*A gerçekte A mıdır?*”, “*A olmalı mı?*” gibi sorular sorularak ve bu sorulara alternatifler düşünülerek ona göre bir seçim yapılmaktadır. Yani dünya bilgisine dayanan bu kiplik tanımları olasılık ve zorunluluk olmak üzere iki kavramın anlatımından çeşitlendiğini söyleyebiliriz (Kerimoğlu, 2018: 88-89).

Demir Aslan kipliği, “*konuşurun, tahmin, çıkarım, varsayım; gerçekliğine dair delilleri gösteren görsel-işitsel delil, söylenti, genel bilgi, birinci el kişisel tecrübe vb. koşullarına ve gerçekleşme potansiyeline yönelik beklentilerini gösteren zorunluluk, gönüllülük, istek vb. anlam kategorilerinin ifadesi*” şeklinde tanımlamaktadır (2008: 18).

Von Fintel’e göre kiplik, “*olasılık ve zorunluluk ifadeleriyle karşılanan bir anlama sahip dil bilimsel bir kategoridir.*” (2005: 20).

Barbiers’e göre kiplik, “*anlamsal bir kavramdır ve olasılık, zorunluluk, ihtimal, gereklilik, gönüllülük gibi kavramları içeren bir kategoridir.*” (2002: 1).

Bu tanımları kapsayan bir örnek verilecek olursa:

“e. Ankara Türkiye’nin başkentidir.”

f. Tatilimizi Ankara’da geçireceğiz.”

e örneğinde yazarın ifadesi içinde yaşadığımız dünyada karşılık bulduğu için zorunlu bir önermedir. f örneğinde ise geleceğe dair bir plan yapıldığı için olası bir önermedir (Kerimoğlu, 2018:7).

Tanımlarda gördüğümüz üzere araştırmacılar kiplik kavramını farklı bakış açılarıyla ele almaktadır. Dil bilimsel alanda yapılan çalışmalardan hareketle araştırmacıların en çok 1. kategorideki tanımları (Yazarın önerme karşısındaki tutumundan hareketle yapılmış tanımlar) tercih ettiğini söyleyebiliriz. Fakat genel olarak bu kategori üzerine ortak bir tanım yapmanın güç olduğu belirtilmiştir. Hirik’in yapmış olduğu kiplik tanımını diğer araştırmacıların tanımlarından daha kapsamlıdır.

“Kiplik, konuşurun dış dünyadan algıladıklarını kendi idrak süzgecinden geçirdikten sonra elde ettiği (ya da tam olarak elde edemediği) bilgilerden hareketle konuşmasına yansıtığı ve konuşmasında kullandığı çeşitli dil işaretleyicilerine denir. Elde edilen bilgiler zorunluluk, emir, istek, yeterlilik, sezme, korku, olasılık, şüphe, tahmin, çıkanın gibi pek çok anlam alanını karşılayabilir ve bunların gerçek dünyada bir karşılıklarının olması için dilde de bir karşılıklarının olması gerekmektedir. Konuşur bilgi aktarma işini yaparken kendine sunulan önermenin gerçekliğine ya da gerçek dışılığına dair bilgilerini bağlı ya da bağımsız biçimlerle, sözlüksel ya da

sözdizimsel işaretleyicilerle işaretlemektedir. Kipsel değeri olan bu işaretleyicilerin tümü kipliktir. Diğer bir deyişle konuşurun ifadesinde beliren anlamların dil ile işaretlenmesidir.” (2013: 250).

1.3. KİP NEDİR

Fiil kategorisi olarak ele alınan kip kavramı üzerine tek bir tanımın olmadığını, yaklaşım biçimlerine göre farklılıkların olduğunu görmekteyiz. Kerimoğlu bu kavramın farklı bağlamlarda birbirinden kopuk işlevleri karşılamak üzere kullanıldığını belirtmektedir. Kip kavramını kabaca ikiye ayıran Kerimoğlu, ilk gruptaki yazarlara göre emir bir kip olarak kabul edilirken gelecek zaman kip olarak kabul edilmemiştir. İkinci gruptaki yazarlara göre ise emir ve gelecek zaman kip olarak kabul edilmektedir. Yani ilk gruptaki yazarlar kip ve zaman kategorilerini biçimsel olarak birbirinden ayırırken ikinci gruptaki yazarlar zamanı da kip kategorisinde değerlendirmiştir (2018: 1). Bu hususta kip tanımları incelendiğinde iki farklı görüşün olduğunu söyleyebiliriz. Birinci görüş, geleneksel tanımlar olarak değerlendirilebilir. Bu tanımlarda kip kavramı genellikle biçimsel olarak ele alınmış ve zaman kavramının bir bileşeni olarak değerlendirilmiştir.

Korkmaz kip kavramını, “kök ve gövde durumundaki fiilin bildirdiği oluş ve kılışın; konuşan, dinleyen ya da kendisinden söz edilen şahıslar açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimi” olarak tanımlamaktadır. (2003: 148).

Ergin kip kavramını , “Kip yahut şekil, fiil kök veya gövdesinin ifade ettiği hareketin ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren gramer kategorisidir. Fiil kiplerinin hepsi yalnız kip veya şekil göstermez, bunlardan bazıları aynı zamanda zaman da ifade eder.” şeklinde tanımlamaktadır (1998: 134).

Ediskun kip kavramını “Fiil kök ya da gövdelerinin zaman ve biçimlere göre türlü morfeylemlerle, yani eklerle girdikleri kalıplara denir: Geldi (=gel fiil kökü, -di morfemiyle bir zaman kalıbına dökülmüştür; geldi, geçmiş zaman kipindedir). Gitsin (=git fiil kökü, -sin morfemiyle bir biçim kalıbına dökülmüştür; gitsin, emir kipindedir) vb.” şeklinde tanımlamaktadır (2010: 173).

Gencan kipi, “Eylemler, zaman ve anlam özelliklerine göre türlü eklerle değişik biçimlere girer. Bu biçimlerin her birine kip denir.” şeklinde tanımlar (1975: 253).

Görüldüğü gibi kip kavramı yukarıdaki tanımlarda biçimsel olarak ele alınmıştır ve zaman kavramı kipi bileşeni olarak değerlendirilmiştir. Fakat günümüz çalışmaları

incelendiğinde zaman ve kip kavramları ayrı birer kategori olarak ele alınmaktadır. Zaman kipin alt kategorisi olarak sınıflandırılmakta, kip ise daha geniş bir çerçevede değerlendirilmektedir. Çünkü kip kavramı korku, olasılık, gereklilik, zorunluluk gibi birçok ifadeyi de kapsamakta ve zaman ifadelerini de bünyesinde barındırmaktadır (Hirik, 2013: 244). Bu hususta zaman ve kip kategorileri arasındaki ilişkiyi parça-bütün olarak değerlendirebiliriz. Yani kip kavramı zaman kavramını da içine alan daha geniş bir kategoridir.

İkinci görüşe göre kip, zaman kavramından ziyade konuşurun önerme karşısındaki tutumunu bildiren bir kategori olarak değerlendirilmektedir. Bu tanımlarda dilin biçimsel özelliğinden çok anlamsal boyutunun öne çıktığını söyleyebiliriz.

Dilaçar, kip kavramını “*filin gösterdiği sürecin (vetire, proces) hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikal ulam*” şeklinde tanımlamaktadır. Kip kategorisinin zamanla hiçbir ilişkisinin olmadığını ayrıca bir ekle sınırlandıramayacağını, çeşitli eklerle de karşılanabileceğini ve ruh durumların sayısınca kip olduğunu ifade etmiştir (1971: 106-109). Dilaçar, kip kavramının sadece dil bilimsel olarak morfolojik bir yapıya sahip olmadığını anlamsal olarak da incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kocaman’ın kip kavramına yaklaşımı Dilaçar’ın yaklaşımına yakınlık göstermektedir. Dilin tek bir görevinin olmadığını belirterek şekilsel olarak incelenmesinin yanında anlamsal olarak da değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu hususta da kip kavramını sadece şekilsel olarak incelemenin yeterli olmayacağını, daha geniş bir perdeden bakılması gerektiğini vurgulamaktadır (1983: 83).

Akerson’a göre kip, “*Konuşmacının, aktardığı içerik karşısındaki tutumdur. Ne var ki bu tutum birbirinden çok değişik bakış açılarına dayanabilir. Gerçek-gerçek değil, bildirme- istek/koşul-buyruk, niyet, sitem, inanmama, kesinlik, bir olayın gerçekleşmesinin mümkün olması, istenmesi gibi karşıtlıklar açısından değerlendirilebilir. Gene başka bir ayırım içeriğinin izlenirliği ya da izlenmezliği karşıtlığına dayanabilir*” (1994: 82).

Vardar kip kavramını, “*eylemin belirttiği oluş karşısında konuşucunun tutumunu, bir başka deyişle, salt bildirmeyle mi yetindiğini, yoksa bir yorumda mı bulunduğunu, istek, dilek, koşul, gereklik, buyrum mu anlattığını gösteren eylem biçimlerinin özelliği*”dir. Ayrıca Vardar bu kategoriye genel olarak bildirme kipleri ve isteme kipleri olmak üzere iki şekilde sınıflandırmıştır (1998: 141).

Uzun, kipi “*Konuşmacının önermeye kattığı tutumu sunan kategoridir ve zaman ile görünüşten konuşmacı odaklı olmakla bu açıdan farklıdır. Konuşmacı tümceye bildirme, gereklilik, istek, dilek, emir, olumsuzluk, soru, öğüt, uyarma, amaç, yeterlilik, olasılık, olanak, izin, yasaklama, şüphe, koşul, potansiyel gibi kavramları kategoriyal yollarla katabilir.*” şeklinde tanımlamıştır (2004: 150).

Hacıömeroğlu kipi, “*Eğer konuşan, dinleyen ya da kendisinden söz edilenin yaptığı fiilin dildeki kullanımına göre düzenlenen bir anlatım biçimiye, kipi söz konusu bu kişilerin ruh durumlarıyla ilgili bir olgu*” şeklinde tanımlamıştır (2007: 479).

Kip kavramı üzerine yapılan tanımlar incelendiğinde farklı yaklaşımlar görülmektedir. İlk kategoride yer alan geleneksel tanımlarda dilin anlamsal yönünden ziyade yapı özelliği ön plana çıkmaktadır. Daha sonraki tanımlarda ise dilin anlamsal özelliğini yansıtan tanımların yapıldığı görülmektedir. Dil çok işlevli bir araçtır ve doğru anlaşılması için biçimsel olduğu kadar anlamsal olarak da incelemek gerekir. Dilin biçimsel özelliklerinden hareketle zaman kategorisinde değerlendirdiğimiz bir biçimbirim konuşurun tutumuna göre farklı bir anlam da sunabilir. “*Yarın yağmur yağacak.*” cümlesinde – {y)AcAk} biçimbirimi zaman olarak gelecek zaman belirttiğini, anlam olarak da olasılık anlamı işaretlediğini söyleyebiliriz. Yani bir işaretleyici biçimsel olarak bir kategoriye işaretleyebildiği gibi aynı işaretleyici anlamsal olarak başka bir alanı da işaretleyebilmektedir.

Bu bilgilerden hareketle, ikinci grupta sınıflandırdığımız kip kavramının biçimsel özelliklerinin yanında anlamsal özellikleri de ön plana çıkmaktadır. Bu hususta dilin anlamsal özelliklerinin ön planda olduğu kiplik kategorisi ile yakın bir ilişki hâindedir. Fakat yukarıdaki tanımlarda da görüldüğü üzere her araştırmacı farklı yaklaşım biçimleriyle bu kavrama yaklaşmaktadır. Bu sebeple kip ve kiplik kategorileri arasındaki ilişki de farklı şekilde değerlendirilmiştir. Çünkü her araştırmacı kendi tanımından hareketle bir benzerlik veya farklılık ortaya koymaya çalışmıştır.

1.4. KİP-KİPLİK İLİŞKİSİ

Türkçe dil bilgisi geleneğinde kip ve kiplik kategorileri üzerine belirgin bir ayırım yapılmadığını söyleyebiliriz. Bazı araştırmacılar kip ve kiplik kavramlarının benzerlik gösterdiğini hatta aralarındaki ilişkinin parça-bütün ilişkisine dayandığını belirtirken bazıları bu kategorileri birbiri yerine kullanmaktadır.

Kerimoğlu, kip kategorisinin yaygın olarak “*cümlenin kiplik değerini bildiren morfolojik bir fiil kategorisi*” olarak değerlendirildiğini fakat bu iki kategori arasında da farklılıklar olduğunu belirtir. Literatürde genel olarak kip ve kiplik arasındaki farklılıklar üzerinde durulsa da bu iki kategori arasındaki ilişki parça-bütün şeklindedir. Kerimoğlu, bir farklılıktan ziyade işaretleyicilerin nitelikleri şeklinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.

“*Ali burada fotoğraf çekmelisin*”

Örnekte –{mAll} biçimbirimi kiplik alanlarından gereklilik anlamını işaretlemektedir. Fakat konuşmacı bu örnekte morfolojik işaretleyicilerden ziyade gerekliliğin alt kategorisi olan zorunluluk, yasaklama, rica gibi anlam alanlarını da işaretleyebilir. Bu bağlamda da morfolojik bir işaretleyici olarak sadece gereklilik anlamını işaretleyen dar bir semantik anlam dışında morfo-sentaks, tonlama gibi farklı araçlarla işaretlenen geniş bir anlamla karşılaşırız. “(*Ali burada fotoğraf çekmesen iyi olur. Burada fotoğraf çekme. Burada fotoğraf çekilmeyecek. vb.*)” (2018: 2).

Karabağ, kipi “(*...*) bir ifadenin kabul edilen veya düşünülen şeklini belirler. Buna göre kipler ifade türleridir denilebilir. Kiplik ise fiil tarafından belirlenen bir olayın veya eylemin nasıl oluştuğunu veya nasıl düşünüldüğünü ifade eder.” şeklinde tanımlar. Kiplik için karşılıklı diyalog ve iletişim önemli bir yere sahiptir. Çünkü kiplik karşılıklı diyalog esnasında dildeki etkileşimleri açığa çıkarır. Yani bir diyalog esnasında konuşmacı öznel bakış açısını, niyet ve arzusunu ya da düşünce ve duygusunu kiplik vasıtasıyla dile getirir (2000, 275). Karabağ’ın bu tanımından hareketle kip kavramı nesnel, kiplik kavramı ise öznel olarak değerlendirilebilir.

Kiplik, konuşmacı tarafından belirtildiği üzere hakikatin telaffuzuna yönelik ilişkiyi ifade eden kavramsal bir kategoridir. Kipliğin iki anlamsal türü bulunmaktadır: gerçeklik ve gerçek dışılık. Gerçeklik eylemleri birer hakikat olarak temsil etmekte, gerçek dışılık ise hakiki olmayı, yönlendirmeyi veya varsayımı kapsayan bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kipliği ifade eden araçlar çeşitlidir. Kip ise kipliği ifade eden morfolojik araçlardır (Khomutova, 2014: 400).

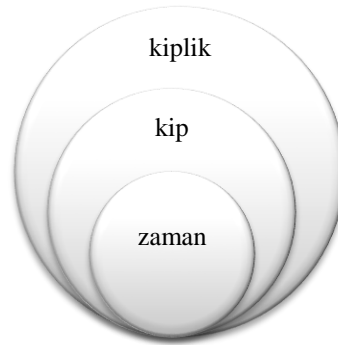
Benzer, kip ve kiplik ilişkisini şu şekilde ifade etmektedir:

“*Türkçede kip (mood) ve kiplik (modality) arasında bir ayrım yapılmamıştır. İki farklı kullanım yalnızca kip adı altında çalışmalarda yer almıştır. Kip kavramı konuşucu için atanmış bir değerdir. Türkçedeki buyruk, istek, dilek-şart, gereklilik kipleri için konuşucu atanmış belli ekleri kullanmak mecburiyetindedir. Kiplik kullanımı için ise*

konuşucu atanmışları değil, seçilmiş ekleri kullanılır. Seçim konuşucuya aittir. Sınır ise kipteki gibi dört kullanım ile sınırlı değildir. Konuşucu ve dinleyici öznel tutumlarına dayalı olarak bir kiplik türü seçer. Ekler kiplik işlevleri bakımından konuşucunun öznel tutumlarını yansıtır. Bu öznel tutumları dinleyici tarafından bazen beklenti bazen tahmin bazen şüphe olarak algılanır. Kiplik kavramı kip'ten farklıdır. Kiplik eklerin sahip olduğu ekin ikincil ya da üçüncül işlevlerinden biridir. Kip nesnel, kiplik ise öznel bir tutum yansıtır. Bu sebeple kip sayısı sınırlı kiplik sayısı ise konuşucu ve dinleyiciye göre tercih edilebildiğinden sınırsız olmakla kipe oranla daha fazladır.” (2009: 112).

Kiplik ile ilişkilendirilen birçok özelliğin morfolojik olarak belirgin olmadığını ancak sözcük olarak veya söz dizimsel (veya her ikisi de) olarak işaretlendiğini görmekteyiz. Kip ise daha belirgin işaretleyicilere sahiptir. Kiplik, anlamsal ve öznel bir kategoriyken kip nesnel ve kipliği ifade eden bu araçlardan biridir. Kip morfolojik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani kip ve kiplik arasındaki ilişkiyi Kerimoğlu'nun da belirttiği gibi parça-bütün ilişkisi olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Kip ve zaman terimlerinde olduğu gibi kiplik ve zaman kategorileri arasında da tam bir uzlaşma sağlanamamıştır. Kerimoğlu, zaman ve kiplik kavramlarının fiil ile bağlantılı olduğunu ve bu iki kavram arasındaki problemlerden birinin ortak işaretleyicilerden kaynaklandığını belirtir. Bu durumu $-(y)AcAk$ biçimbirimi ile örnek vererek açıklar. Bu biçimbirimin hem gelecek hem de emir anlam alanını işaretleyebileceğini belirtir. “*Ali yarın gelecek.*” cümlesindeki $-(y)AcAk$ biçimbirim olarak gelecek zaman belirttiğini, anlam olarak ise emir semantik alanını işaretlediğini belirtmektedir. Yani bir işaretleyici birçok kategoriyi işaretleyebilmektedir (2018: 26). Bu bilgilerden hareketle kip, kiplik ve zaman arasındaki ilişki aşağıdaki gibi düşünülebilir:

Şekil 1.1. Kip, kiplik ve zaman arasındaki ilişkiyi gösteren şekil.

1.5. KIPLİK SINIFLANDIRMALARI

Anlam bilimle yakından ilişkili olan bu kategori için net bir sınır çizilememiştir. Dinar, kiplikteki sınıflandırma meselesinin esas sebebinin tanımlara dayandığını belirtir. Çünkü her tanım incelendiğinde farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu farklılıkların nedeni ise kiplikteki farklı özelliklerin ön plana çıkmasıdır. Bu özelliklerden hareketle de uygun bir sınıflandırma yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan tanımların çoğunda kipliğin anlamsal boyutu ele alınmıştır. Araştırmacılar, bu anlamsal boyutun farklı alanlarına odaklanmış ve böylelikle farklı sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır. Dinar, tanımlama meselesinden hariç ortak bir sınıflandırmayı zora sokan diğer yaklaşımları şu şekilde ele almıştır:

“1. Takip edilen gelenek ve söylemin değerlendirme şekli.

2. Aynı biçimbirimlerin veya sözlük birimin farklı kipsel değerleri temsil edebilmesi.

3. Tümcede yer verilen ifadeden hangi kiplik anlamın ağırlıkta olduğu tartışması.

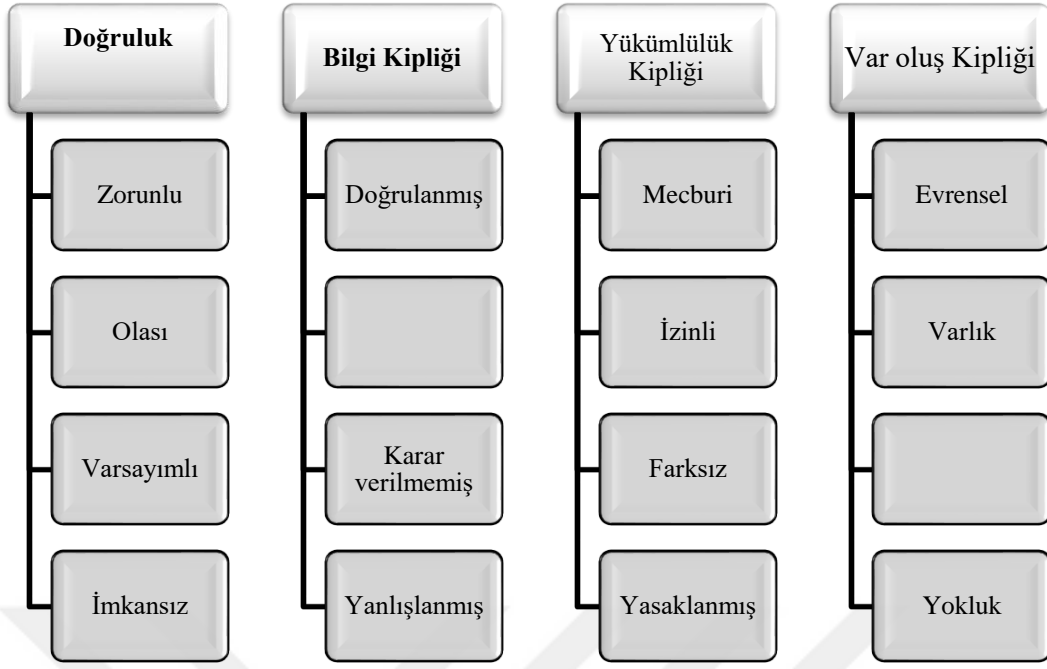
4. Farklı terminoloji ve hemen hemen aynı yaklaşımın farklı terimlerle ifadesi.”

(2020: 68).

Kiplik kategorilerinin genel olarak aynı anlam alanları işaretlemesine rağmen bazı araştırmacılar tarafından “olasılık veya zorunluluk bildirme” veya “bilgisel ya da yükümlülüksel kaynaklı” olarak iki farklı ölçüt bağlamında değerlendirildiği için kiplik kategorilerinin sayılarında farklılıklar görülmektedir (Hirik, 2014: 144). Boland, kiplik sınıflandırmalarına yönelik ortak bir fikir birliği bulunamamasına rağmen bazı kipsel ayrımların genel olarak kabul edildiğini belirtir. Ayrıca kiplik ifadelerinin doğru algılanıp adlandırılabilmesi ve sağlam bir sınıflandırma yapılabilmesi için *içlem* (sense), *kapsam* (scope) ve *kaynak* (source) olmak üzere üç değişken üzerinde durmuştur. Bu değişkenleri şu şekilde açıklamıştır: Birincisi *içlem* (scope), kipliğin gereklilik veya olasılık kavramlarından birini ifade etmesidir. İkincisi bilgi (epistemic), yükümlülük (deontic), içedim (dynamic) ya da kök (root) anlamları arasında olduğunu belirtir. Bilgi kipliği, konuşurun önermeye ait gerçeklik ile ilgili bilgisinin olması gerekliliğidir. Yükümlülük kipliği, izin ve zorunluluk hâliyle ilgiliyken içedim kipliği, katılımcının içsel karakteristiklerine sahip anlam alanlarıdır. Bu ayrımlar *kaynak* parametresi (source) olarak yeniden değerlendirilir. Üçüncü parametre *kapsam* (scope)dir. Bu kavram nesnel, öznel ve yardımcı odaklı kipliklerin kapsamıyla ilişkili olsa da daha az tanınmıştır. Anlam ve kaynak kapsam ile birlikte belirli bir kipsel anlamı veya birbiri arasındaki yakın ilişkiyi açıklar (2006: 68).

Kipsel ifadeler içinde bulunduğumuz durumda mevcut olmayan ve belki de gerçek dünyada asla gerçekleşmeyecek olgu durumları ile ilgili olarak hem düşünmemizi hem de konuşmamızı sağlamaktadır. Dil bilim literatüründe, kipsel ifadelerin en azından iki geniş anlam kümesinde iletişimi sağlayabildiği geniş bir şekilde kabul edilmektedir. Bunlardan biri, ulaşılabilir kanıtlardan edinilen çıkarımların ihtimali veya gerekliliği ile ilgilenen bilgisel (epistemic) kiplik anlamları olup; diğeri zorunluluk veya izin gibi manevi açıdan sorumluluk bildiren durumlara yönelik eylemlerin gerekliliği ve ihtimali ile ilgili olan yükümlülük (deontic) kipliği anlamlarıdır. Bilgisel-yükümlülük ayırımından başka, kiplik anlamının bir diğere esas alanı genellikle, gerçek dünya yeterliliği, ihtimali ve niyet/istem gibi kavramsal kategorilerini içeren içedim (dynamic) kipliğidir. Kipsel yorumlamaların dördüncü sınıflandırması ise mantıksal doğruluk (alethic) kiplikleridir. Bu kategoriye mantıkçıların ve filozofların geleneksel ilgileri olmuştur. Bu geleneksel yaklaşımda mutlak ve mantıksal gereklilik veya ihtimal olguları ele alınmaktadır (Papafragou, 2000: 3-6). Genel olarak yukarıda değindiğimiz kiplik sınıflandırmaları üzerinde durulmuştur. Fakat her araştırmacının sınıflandırmasında farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu hususta önde gelen bazı isimlerin sınıflandırmalarını inceleyelim.

Hem felsefe hem de kiplik üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan G. Von Wright, kiplik sınıflandırmalarının öncü isimlerinden biri kabul edilir. V. Wright, *An Essay in Modal Logic* adlı çalışmasıyla kiplik kategorilerini “bilgi kiplikleri”, “yükümlülük kiplikleri”, “doğruluk kiplikleri” ve “varoluşsal kiplikler” olmak üzere dört bölüme ayırarak sınıflandırmıştır. Doğruluk kipliği, modal mantığın ilgilendiği kiplik kategorisidir. Önermelerin gerekli, olası ve varsayımsal hakikatleri ile ilgilenmektedir. Bilgi kipliği ise bir önermenin bilgi ve inanç bakımından durumu ile ilgilenmektedir ve doğrulanmış, karar verilmemiş ve yanlışlanmış olmak üzere üç alt başlıkta ele alınır. Yükümlülük kipliği mecburi, izinli ve yasaklı fiillerle verilmektedir. Son olarak varoluşsal kiplik, evrensellik, varlık ve yokluk şeklinde üç başlıkta ele alınmıştır. Bu bilgilerden hareketle Von Wright’ın sınıflandırması aşağıdaki gibi kategorize edilebilir (Von Wright, 1951: 1-4):

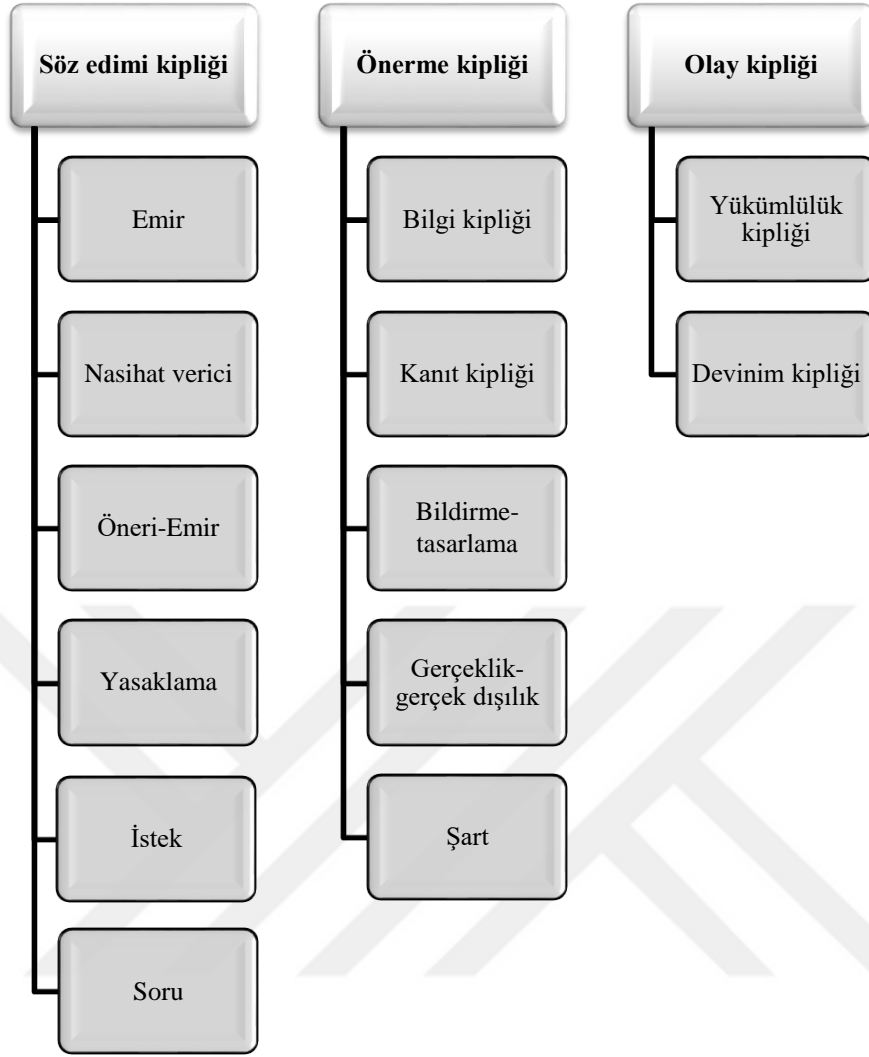

Tablo 1.1. Von Wright'in kiplik sınıflandırması (Wright, 1951'den akt. Kerimoğlu, 2018: 62).

Jackie Nordström, *Modality and Subordinators* isimli çalışmasıyla kipliklerin işaret ettikleri kipsel alanları üç başlık altında sınıflandırmıştır (Nordström, 2010: 16). Nordström, genel kiplik sınıflamalarından farklı olarak, söz edimi biçiminde yeni bir kiplik kategorisine yer vermiştir. Bunun yanı sıra genel olarak kök kipliği veya yükümlülük kipliği dâhilinde değerlendirmeye alınan yasaklama emir ifadeleri söz edimi içinde incelenmiştir. Araştırmacı, bu sınıflandırma ile genel olarak kabul edilen literatürün dışına çıkmıştır. Nordström'ün (2010: 47) sınıflandırması şu şekildedir:

Genel yardımcı cümle bağlayıcıları (general subordinators)

Tablo 1.2. Nordström'ün yardımcı cümle kipliği sınıflandırması (Nordström, 2010'dan akt. Kerimoğlu, 2018: 87).

John Langshaw Austin (1911-1960) söz edimleri kuramının temelini oluşturan araştırmacıdır. Bu kuram Austin tarafından “düz söz edimi”, “edim söz edimi” ve “etki söz edimi” şeklinde sınıflandırılmıştır (Austin 1962: 103-108).

John Searle ise *Speech Acts* kitabı ile söz eylem kuramını geliştirmiştir. Searle, Austin'in temelini attığı düz söz-edimini eleştirirken “her söylemde bir yapmanın bulunduğunu” belirtmiş ve “yalnızca söylemiş olmayı” reddetmiştir. Bir başka deyişle “Bugün hava yağmurlu.” cümlesi havanın yağmurlu olduğunu bildirerek dinleyicinin şemsiye almasını sağlamaktadır (Kerimoğlu: 2018, 64). Searle, söz eylemi “belirticiler, yönlendiriciler, yükümleyiciler, yansıtıcılar ve ilan ediciler” şeklinde sınıflandırmaktadır (Turan, 2011: 105).

John Lyons, kiplik çalışmalarında, diğer araştırmacıların aksine mantık ve dil bilim yaklaşımını harmanlamıştır. *Semantics* isimli eserinde, “zorunluluk ve olasılık, bilgi kipliği ve gerçeklik, bir kiplik olarak zaman, yükümlülük kipliği, zorunluluk, izin, yasaklama ve

muafiyet” başlıklarına yer vermiştir. Görüldüğü üzere Lyons bu eseriyle mantık ve dil bilim kiplik incelemelerini birlikte incelemiştir. Genel olarak bilgi kipliği, yükümlülük kipliği ve doğruluk kiplikleri üzerinde durmuştur (1977: 787-788).

Angelika Kratzer, kiplikleri incelerken anlambilim-pragmatik bir yaklaşımla bağlamı ön plana çıkararak isim olmuştur. Kratzer, “*must*” fiilinin bir bağlamda farklı kipliklere işaret edebileceğini aşağıdaki cümleler vasıtasıyla belirtmiştir:

a. *All Maori children must learn the names of their ancestors.* “Bütün Maori çocukları atalarının isimlerini öğrenmeli.”

b. *The ancestors of the Maoris must have arrived from Tahiti.* “Maorilerin ataları Tahiti’den gelmiş olmalıdır.”

c. *If you must sneeze, at least use your handkerchief.* “Eğer hapşürmek zorundaydın, en azından mendilini kullan.”

d. *When Kahukura-nui died, the people of Kahungunu said: Rakaipaka must be our chief.* “Kahukura-nui öldüğünde, Kanungunu halkı dedi: Rakaipaka şefimiz olmalı.”

Cümlelerde yer alan *must* fiilinin, kiplik kategorilerinin farklı anlam alanlarını işaretlediğini görmekteyiz. *Must* fiili, a’da görev ve emir bağlamında (yükümlülük kipliği), b’de bir bilgi ve kanıt bağlamında (bilgi kipliği), c’de insan davranışları hakkında bilgi bağlamında (davranış kipliği), d’de ise istek veya tercih bağlamında (tercih veya duygu kipliği) kullanılmıştır (1977’den akt. Kerimoğlu, 2018: 65-66).

Jan Nuyts, istek, soru, emir, dilek gibi alanların geleneksel kip kategorisi ile bağlantılı olduğunu ancak her birinin nasıl ele alınacağına dair farklı görüşler bulunduğunu belirtir. Bunun yanı sıra doğruluk-gerçeklik ve bilgi kiplikleri her ne kadar yakın olsa da aralarında farklılıklar olduğunu vurgular. Nuyts, doğruluk-gerçeklik kipliklerini ilk olarak kiplik mantığı dâhilinde ele almış ve kipsel mantık içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Tanıma göre, doğruluk-gerçeklik kiplikleri önermelerin gerekli ve olumsal hakikatleri ile ilgilenmektedir. Bilgisel kiplik ise bir önermenin bilgi ve inanç bakımından durumu ile ilgilenmektedir (2006: 8-9).

Jennifer Coates, kiplik bildiren eylemleri metin odaklı ele alan ilk araştırmacıdır. Bu anlamda, bilgi kipliği ve kök kiplik ayrımını “*karmaşıklık*” kavramı çerçevesinde tartışmaktadır. Karmaşıklığın her iki kategoride de bulunduğunu vurgulayan Coates, karmaşıklık modelini çekirdek, yan ve çevre olmak üzere üç bölüme ayırır ve kiplik öğelerini bu modele göre derecelendirmektedir.

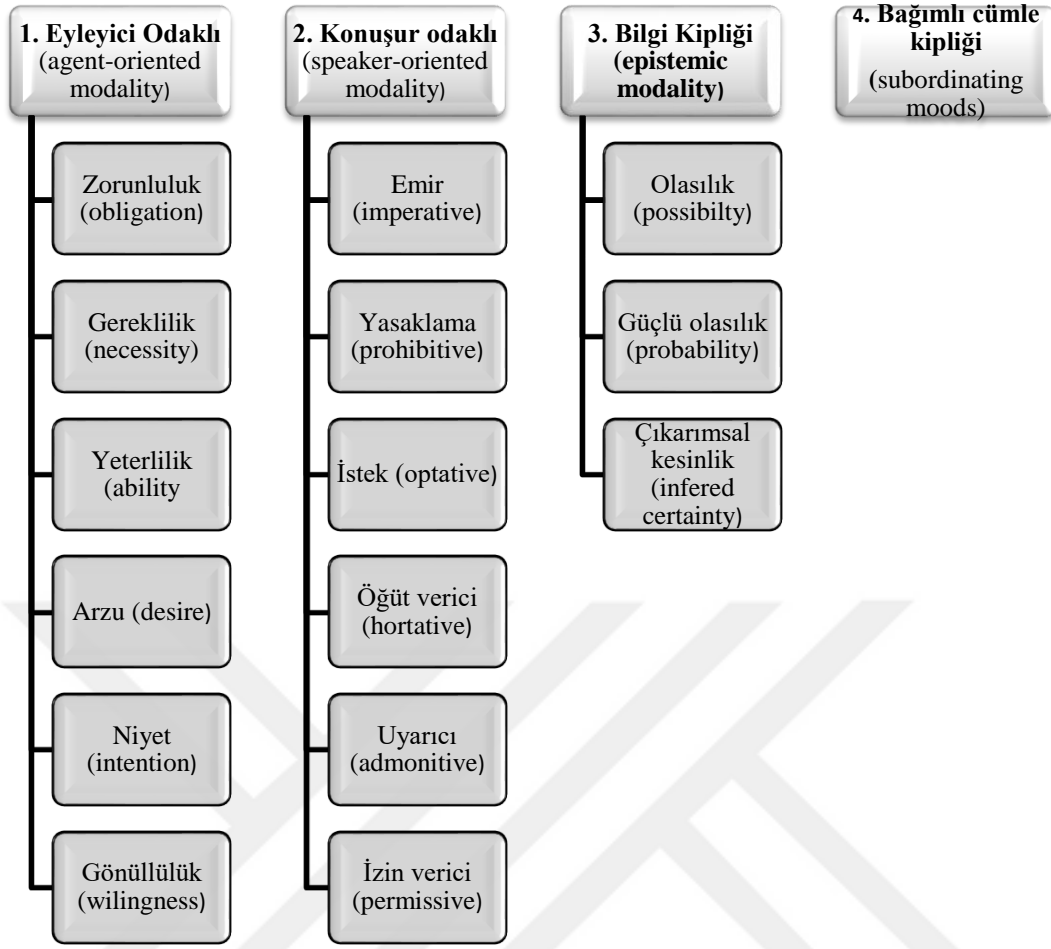
“Çekirdekdeki anlamlar çocukların ilk öğrendiği anlamlardır ve Türkçe dilbilgisi geleneğinde temel anlam, gerçek anlam gibi isimlerle adlandırılan anlamlardır. Yan ve çevre bölümünde ise öge bu çekirdek anlamdan uzaklaşarak başka anlamlara da işaret edebilir. Çekirdekdeki anlam için *a* ve *b* simgelerini kullanırsak, yanda bunlardan biri (*a* ya da *b*), çevrede ise her ikisi de (*ne a ne de b*) olmayabilir. Çevre ögenin, çekirdekte bulunmayan anlamları için kullanıldığı durumları yansıtır” (1983’ten akt. Kerimoğlu, 2018: 69-70).

Şekil 1.2. Jennifer Coates’in karmaşıklık modeli (Coates, 1983’den akt. Kamacı Gencer, 2018a: 26).

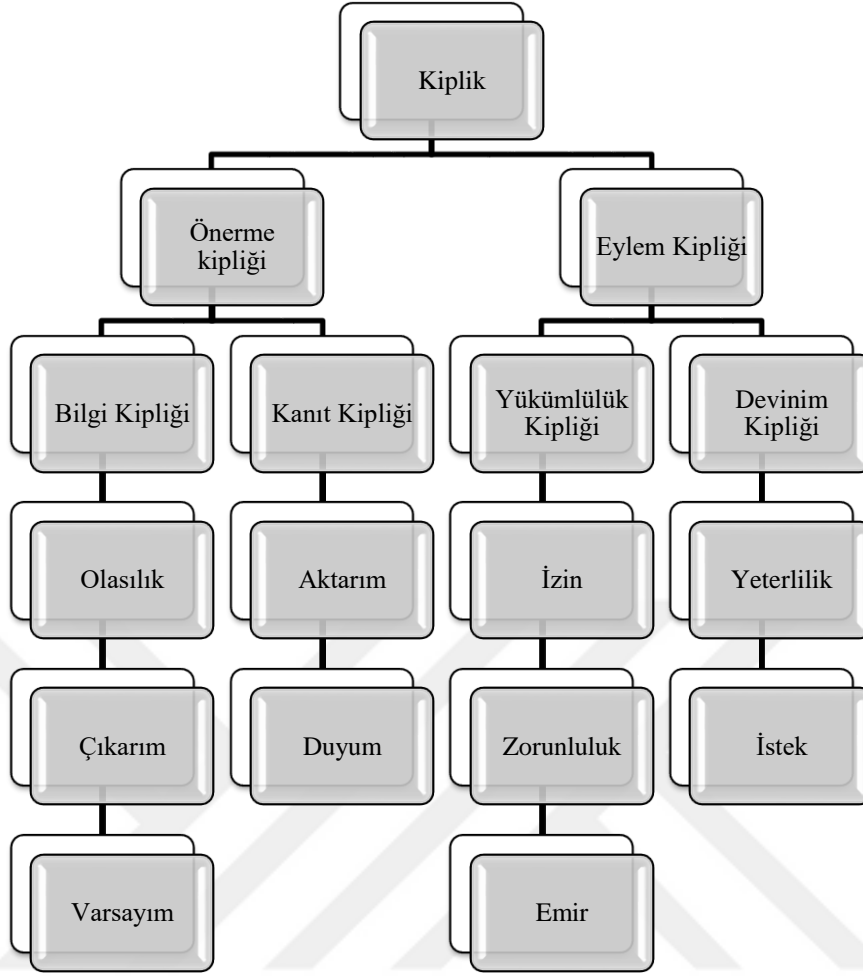
Eve Sweetser, kök kiplik ve bilgi kipliğinin birbirinden bağımsız anlamlara sahip olmadıklarını vurgulamaktadır. Dahası, bilgi kipliğinin kök kiplikten türediğini ileri sürmektedir. Sweetser, kök kipliğin yeterlik, izin ve zorunluluk anlam alanlarını; bilgi kipliğinin ise olasılık ve gereklilik anlam alanlarını işaretlediğini belirtmektedir. Ancak bu iki kategori arasında belirsizliğin olduğunu, bu nedenle herhangi bir sınırın çizilemeyeceğini ileri sürmüştür (Kerimoğlu, 2018: 74-75).

J Bybee, kipliği, “*bilgi kipliği (epistemic modality), konuşmacı odaklı kiplik (speaker-oriented modality), eyleyici odaklı kiplik (agent-oriented modality) ve bağımlı cümle kipliği (subordinating modality)*” olmak üzere dört ana başlık altında sınıflandırmaktadır. Eyleyici odaklı kiplik, yüklemde dile getirilen durumun dinleyicinin üzerinde bıraktığı iç ve dış şartları belirten kiplik kategorisidir. Bu kiplik kategorisi, zorunluluk, gereklilik, istek, dilek, yeterlik, istem gibi anlamları da kapsamaktadır. Konuşmacı odaklı kiplik ise konuşur tarafından dinleyiciye yönelik emirleri içeren kiplik kategorisidir. Bybee-Perkins-Pagliuca, kiplik sınıflandırmalarını gösteren tablo şu şekildedir (Bybee 1994: 177-180):

Tablo 1.3. Bybee-Perkins-Pagliuca'nın kiplik sınıflandırmalarını gösteren tablo (Bybee 1994'ten akt. Dinar, 2020: 72-73).

Kiplik çalışmalarına yönelik temel bir eser olan *Mood and Modality* çalışmasının yazarı Frank Robert Palmer, bu eseri ile kiplik alanındaki sınıflandırmalara yönelik ilk geniş çaplı çerçeveyi sunmuştur. Palmer bu sınıflandırmada, kipliği önerme ve eylem kipliği olmak üzere iki ana başlık altında ele almıştır. 1986 yılındaki ilk baskıda, kiplik kategorisi “bilgi - yükümlülük ve içedim kiplikleri” olarak kategorilendirilmiş ancak 2001 yılındaki ikinci baskıda, sınıflandırma değiştirilmiş ve kanıt ve bilgi kipliği, önerme kipliğinin alt kategorisi olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte içedim ve yükümlülük kipliği de eylem kipliğinin alt kategorisi olarak ele alınmıştır Palmer'e göre, önerme kipliği konuşurun önerme karşısındaki gerçek veya gerçeklik durumu karşısındaki davranışlarıyla ilgiliyken; eylem kipliği ihtimal olarak gerçekleşebilecek olan olaylarla ilgilidir. Palmer'in kiplik sınıflandırması şu şekildedir (Palmer, 2001: 8-22):

Tablo 1.4. Palmer'in kiplik sınıflandırması (Palmer, 2001: 8-22).

1.6. KİPLİK KATEGORİLERİ

Kiplik sınıflandırmaları incelendiğinde genel olarak belli kategoriler olmasına rağmen çoğu araştırmacının sınıflandırması aynı değildir. Yukarıda değindiğimiz sebeplerden ötürü bu alanın dilin anlamsal boyutuyla ilgili olması araştırmacıları farklı sınıflandırmalara yönlendirmiştir. Bu sebeple sınıflandırmaların çoğu farklılıklar göstermektedir. Hirik, kipliklerin temelde aynı anlam alanlarını işaretlemelerine rağmen farklı isimlerde kullanıldığını belirtmiştir. Hirik'in (2014) çalışmasından hareketle en çok kullanılan kiplik kategorileri şu şekildedir:

1.6.1. Bilgi Kipliği (Epistemic Modality)

Çoğu araştırmacı kiplik sınıflandırmaları alanında bu kiplik türüne yer vermektedir. Bu kipliğin temeli bilgilerden oluşmaktadır. Bu bilgiler konuşmacının değerlendirmesi sonucu dünyayı nasıl algıladığının bir yorumlamasıyla ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra

kipliğin kaynağı tahminler, çıkarımlar, olasılıklar, şüpheler ve belirsizliklerden oluşmaktadır (Hirik, 2014: 19).

“*Ali bu sınavdan yüksek not alacak.*” cümlesinde konuşur, Ali’nin sınavdan yüksek not alacağına tanık olmamıştır. Ali’nin sınavına düzenli olarak çalışması, ödevlerini yapması, devamsızlığının bulunmamasından hareketle konuşur bu tahmini yapmıştır. Ayrıca konuşur, önceki tecrübelerinden de faydalanmaktadır. Bunlardan hareketle konuşur, hem tecrübelerinden hem de görünen kanıtlarından dolayı bu tahminde bulunmaktadır. Bilgi kipliğinde, önermenin gerçekliğine karşı konuşurun tutumuna yer verilmektedir.

“a. *Ali belki gelmiştir.*

b. *Ali biraz önce geldi.*”

a örneğinde, konuşur önermedeki gerçeklikten emin değilken b örneğinde önermenin gerçekliğinden emindir. Bir başka deyişle, bilgi kipliğinin önermenin doğruluğuyla ilgili bir değerlendirme olduğu söylenebilir (Kerimoğlu, 2018: 91).

J. Bybee de bilgi kipliğini gerçeklikle ilişkisine göre türlere ayırmıştır. Buna göre bilgi kipliği çerçevesinde “*uzak olasılık*”, “*yakın olasılık*”, “*çıkarımsal kesinlik*” ve “*gerçek dışılık*” olarak dört tür önermeye yer vermiştir (Bybee-Perkins-Pagiuca, 1994: 179-181). Kerimoğlu, bu önermeleri şu şekilde örneklemektedir.

“*Kitapları evde bırakmış olmalıyım. (Çantada yoklar.) – uzak olasılık*

Güneş birazdan çıkar. (Bulutlar dağılıyor) – yakın olasılık

Demek ki karşıya geçilebiliyor. (Onlar geçmişler) – çıkarımsal kesinlik

Ahmet gelebilirdi. (Ama uçağı kalkmadığı için aramızda yok) –gerçek dışı”

(2018:92).

Rubin, bilgi kipliğinde, cümlelerin doğruluğunu, kesinlik ve kesin dışılık derecelerine göre sıralamıştır:

“a. *Tartışmasız kesinlik (absolute certainty) :doğruluğu tartışılmayan önermelerdir.*

Tavşan bir hayvandır.

b. *Yüksek kesinlik (high certainty): Doğruluğu tartışılabilir ancak yakın olasılık (high probability) bildiren önermelerdir. Yağmur yağıyor galiba (Herkeste şemsiye var.)*

c. *Orta kesinlik (moderate certainty): kesinliğe de kesinlik dışılığı da aynı derecede uzak, tartışmalı önermelerdir. Ahmet yarın gelebilir gelmeyebilir.*

d. *Düşük kesinlik (low certainty): uzak olasılık (distant possibility) bildiren önermelerdir. Belki yaşayabilir (ama beyin ölümümü gerçekleştirdi).*

e. *Kesinlik dışılık (uncertainty): Önermenin doğruluğu konusunda konuşurun bilgi eksikliğini içeren ifadelerdir: Ali gelir mi bilmiyorum.” (2010:536).*

De Haan kiplik sınıflandırmalarında, fazlaca yer kaplayan bilgisel kipliği ve yükümlülük kipliğini irade unsuru içeren ve irade unsuru içermeyen olarak ayırmaktadır. İrade unsuru içerenleri yükümlülük sınıfına dâhil etmiş ve bunların istek, izin, emir gibi kategorilerden oluştuğunu ifade etmiştir. İrade unsuru içermeyenlerin ise bilgi kipliği dâhilinde olduğunu vurgulamış ve söylenti, gereklilik, ihtimal veya varsayım kategorilerinden oluştuğunu ifade etmiştir (de Haan, 1997: 4).

Böylelikle bilgi kipliği zihinsel bir sürecin belirlediği olayların önerme karşısında ne derece doğru olduğunun belirlendiği ve bu doğruluğun da konuşurun bilgisiyle derecelendirilmesi şeklinde tanımlanabilir.

1.6.2. Yükümlülük Kipliği (Deontic Modality)

Kiplik sınıflandırmalarında çoğunlukla bilgi kipliğinin karşısında yer alan yükümlülük kipliği, anlamsal alanları ile de farklı bir yoldadır. Bu kategori, istek temeline dayanan ifadeler bütünüdür. Genel olarak, mantık alanındaki zorunluluğun dil bilimsel karşılığı olarak görünse de farklılıkların olduğu görülmektedir (Kerimoğlu, 2018: 93).

Kiplik sınıflandırmalarında, bilgi kipliği dışındaki kategoriler yükümlülük kipliği olarak adlandırılırsa da (Lyons 1977, Givon 2011), yükümlülük ve devinim kipliği olarak iki temel başlıkta ele alındıkları gözlemlenmektedir. Sweetser (1990), Coates (1983) ve Papafragou (2000) bu alanı kök kiplik altında değerlendirirler (Kerimoğlu, 2018: 94).

Anlam alanı oldukça geniş olan yükümlülük kipliği, geniş anlamıyla zorunluluk, niyet, izin ve emir gibi ifadeleri barındırmaktadır.

“a. Okula gitmeliyiz. (Geç kaldık)

b. Buraya gel.

c. Okula gidebilirsin.”

Yukarıda verilen örnekler sırasıyla zorunluluk, emir ve izin alanlarını işaretlemektedirler. Yükümlülük kipliği ifadelerinde, konuşmacının dünyadan nasıl etkilenmiş olduğu oldukça önem arz etmektedir. *“Yükümlülükte bir otorite ve onun çevresinde şekillenen bir dünya vardır. Bu otorite eyleyici olduğu gibi, eyleyici dışı normlar (ahlak kuralları, kanunlar, konuşmacı vs.) da olabilmektedir.”* (Kerimoğlu, 2018:94).

Yükümlülük kipliği, Papafragou'ya göre, eylemlerin gereklilik ve ihtimali ile ilgilidir (2000:3). Ancak Narrog'a göre, zorunluluk ve izinle ilgilidir (Narrog, 2009:11).

Hirik'e göre yükümlülük kipliğinin temelini oluşturan zorunluluk “*konusurun sunduğu önermeyle ilgili olarak karşısındakini ya da kendisini bir işi yapmaya mecbur bırakması/istekte bulunması ya da karşısındakine sorumluluk yüklemesi*” anlamına gelmektedir. Yükümlülük kipliği, bilgi kipliğinde olduğu gibi konuşmacının ifadesini kanıtlama veya bilgisel bir kaynaktan beslenme zorunluluğuna sahip değildir. Bu kategori, zorunluluk veya istek temeline dayanmakla iç ve dış bir otoriteye bağlıdır (Hirik, 2014: 21).

Hirik çalışmasında yükümlülük kipliğinin kapsadığı alanları şu şekilde örneklemiştir:

- a. *Derhal çocuk buraya gelsin. (emir)*
- b. *Çocuk buraya gelmeli. (gereklilik)*
- c. *Çocuk buraya gelmek zorunda. (zorunluluk)*
- d. *Keşke çocuk buraya gelse. (istek)*
- e. *Çocuk buraya gelebilir. (izin/yeterlilik)*” (2014: 21)

1.6.3. Hareket Kiplikleri (Dynamic Modality)

Devinim kipliği olarak da bilinen hareket kipliği katılımcının cümledeki eylemi gerçekleştirme yeteneğine sahip olup olmama durumu ile ilgili bir kiplik kategorisidir (Nuyts, 2006: 3).

Hareket kipliği, yükümlülük kipliğiyle anlamsal olarak yakın olmasına rağmen iç otorite etkenlerin etkili olması sebebiyle farklılık gösterir. Yükümlülük kipliğinde ise dış otorite etkenler daha etkilidir (Palmer 2001: 9).

- a. *Derhal çocuk buraya gelsin.*
- b. *Ders çalışmam gerek.”*

a örneğinde dışsal etkenler tarafından verilen bir emir anlamı bulunmaktadır. Ancak b örneğinde, ders çalışma eylemi içerideki etkenler tarafından verilmektedir. Bu örnekler sırasıyla yükümlülük kipliği ve hareket kipliğini işaretlemektedir.

Hirik'e göre, “*Daha çok katılımcının bir işi yapabilmemesi yeterliliği olarak algılanabilen bu kategori, katılımcının içsel özelliklerinden ve doğasından gelen yeterliliklerinin tümünü işaretleyen kiplik kategorisidir.*” Bu yeterlilik doğuştan veya

sonrasında kazanılmasından ziyade, konuşmacının bu eylemi yapabilme yeteneğine sahip olup olmadığı ile ilgilenen bir kategoridir.

“a. Bir saat içinde üç çeşit yemek yapabilir.

b. Sana güveniyorum, keman çalmayı öğrenebilirsin.”

Her iki örnekte de $-(y)Abil$ biçim birimi kişinin bir şeyi yapabilme yeteneğine sahip olduğunu işaretleyen kiplik olarak görev yapmıştır (Hirik, 2014: 24).

1.6.4. Kök Kiplikleri (Root Modality)

Bu kiplik kategorisi, bilgi kipliği dışında kalan alanı kapsamaktadır. Bunun yanı sıra yükümlülük ve hareket kipliği ise buna dâhildir. Bu terimi ilk kullananlardan biri Coates olmakla birlikte, yükümlülük ve hareket kipliğini reddetmiş ve kök kipliği kullanmıştır. Palmer (1986), de Haan (1997) gibi araştırmacılar ise temel bir alanı işaretlemesi nedeniyle bu alanı kullanmamaktadırlar (Kerimoğlu 2018: 107).

Kiplik sınıflandırmalarında en çok bilgi kipliği karşısında kullanılan kök kiplikler, bilgi kiplikleri gibi varsayımsal olayları işaretlemez. *“Katılımcıya etki eden gücü veya katılımcının içsel hareket ve kararlarını yansıtan”* anlam alanlarını işaretlemektedir (Hirik, 2014: 25).

Sweetser, çalışmasında kök kipliğin daha birincil sırada olduğunu belirtir ve bilgi kipliğinin yükümlülük kipliğinden sonra ortaya çıktığını savunur (1990:64).

Bazı araştırmacıların yükümlülük ve kök kiplik arasında farklılıklar bulunduğunu ifade etmelerine rağmen bir kısmı bu iki terimin aynı kabul edilebileceğini ileri sürmektedirler (Kerimoğlu 2015: 107).

1.6.5. Mantıksal Doğruluk Kiplikleri (Alethic Modality)

Bu kiplik kategorisi, bilgi kipliğiyle her ne kadar yakın anlam taşısa da farklılıkların olduğu görülmektedir. Tanıma göre mantıksal doğruluk kiplikleri (aletik kiplik) önermelerin gerekli ve olumsal hakikatleri ile ilgilenmektedir. Bilgisel kiplik ise bir önermenin bilgi ve inanç bakımından durumu ile ilgilenmektedir. Diğer taraftan, bu ayrım *“var olan gerçek”* ve *“bireyin aklındaki gerçek”* gibi bir ayrım yapılması gerektiğini belirtmiştir. Fakat bu yaklaşım Palmer tarafından açıkça eleştirilmiştir. Çünkü Palmer, *“Mantıksal olarak doğru olan ve konuşmacının neye inandığının arasında bir fark”* olmadığını belirtmiştir (Nuyts, 2006: 8-9).

Kerimoğlu bilgi kipliği ve mantıksal doğruluk kipliği arasındaki farkı şu şekilde açıklamıştır:

“a. Ankara kesinlikle Türkiye'nin başkentidir.

b. Fenerbahçe kesinlikle Türkiye'nin en büyük takımıdır.”

a örneğinde konuşmacının önermeye yönelik doğrulukla ilgili bilgisi tamdır. Yani, bu cümledeki önerme, konuşmacı odaklı bir gerçekliğin yanı sıra dünya bilgisi ile doğrulanmaktadır. b örneğinde ise bilgi kipliği olarak kesinlik anlamı bulunmaktadır. Bunun nedeni ise önermede bilgi eksikliği olması ve dünya bilgisiyle uyuşmayan bir bilgi olmasıdır. Doğruluk kipliği, konuşmacının bilgisi ile yetinmez, önermenin dünyadaki gerçekliğini de sorgular (Kerimoğlu 2018: 108).

1.6.6. İç Katılımcı Kiplikler-Dış Katılımcı Kiplikler (Participant-Internal Modality-Participant-External Modality)

İç katılımcı kiplikler, eylemi gerçekleştirecek olan konuşmacının iç dünyasındaki zorunluluk veya yeterliğini yansıtmaktadır. Dış katılımcı kiplikler ise dış faktörlerin etkisi altında kalarak konuşmacının ortaya koyduğu hareketleri göstermektedir.

“a. Resim yapabilirim.

b. Seni görmem gerek.”

Her iki örnekte de konuşmacı kendi içsel dünyasındaki zorunluluğu ve yeterliği belirttiğinden, bu örnekler iç katılımcı kiplik alanına dâhil edilmektedir.

“c. Hemen içeri girmelisin.

d. Yarına kadar elindeki belgelerle iş başvurusunda bulunabilirsin.”

Bu örneklerde ise konuşur dış etkenlerin etkisi altında bir eylemde bulunmaktadır. Bir başka deyişle, otoriterin dış güç olduğu için dış katılımcı kiplik alanına dâhil edilmektedirler (Hirik, 2014: 28).

1.6.7. Eyleyici Odaklı Kiplik (Agent-Oriented Modality) – Konuşur Odaklı Kiplik (Speaker-Oriented Modality)

Eyleyici odaklı kiplik, eylemde ifade edilen durumun katılımcısının üzerinde bıraktığı iç ve dış şartları ifade eden kiplik kategorisidir. Bu kiplik kategorisi, zorunluluk, gereklilik, istek, kök, olasılık, yeterlik, istem gibi anlamları da kapsamaktadır (Bybee-Perkins-Paglicua, 1994: 77 - 79).

Konuşmacı odaklı kiplikte, konuşmacıdan dinleyiciye yönelik emirleri içeren kiplik kategorisidir. Konuşmacının emirleri, yasaklama, direktif, cesaretlendirme, ikaz veya izin şeklinde olabilir (Bybee-Perkins-Paglicua, 1994: 79).

“a. Okula gitmeliyim. (sınıfta kalacağım yoksa)

b. Yüz metreyi on saniyede koşabiliyorsun.”

Eyleyici kiplik olarak ifade edilen a örneğinde eylemi yapacak olan konuşmacının üzerinde bir dış etken bulunmaktadır. b örneğinde ise eyleyici olayı gerçekleştirme yeterliliğinde kendi iç dinamikleri ile sahiptir. a örneğinde, konuşmacı ve dinleyici özne ben iken b örneğinde özne sen olup, farklıdır. Her iki örnekte eyleyici odaklı kiplik olarak işaretlenmektedir.

“c. Çabuk buraya gel.

d. Okula gelsene.

e. Okula gidesim var.”

c ve d örneklerinde konuşmacı eyleyiciyi harekete geçirme anlamı olduğu için konuşmacı odaklı kiplik olarak işaretlenmektedir. Eylemin karşı taraftan gerçekleşmesine yönelik istek bulunmaktadır. *“Eyleyiciden kaynaklanan istekler eyleyici kaynaklı kiplik içinde ele alınırken konuşurun istekleri sonucunda eyleyicinin harekete geçme potansiyelini ortaya koyan ifadeler konuşur odaklı kiplik içerisinde incelenir.”* d ve e örneklerinin her ikisinde de istek anlamı bulunmasına rağmen d örneğinde istek, konuşmacı odaklı olduğundan konuşmacı odaklı kiplik kategorisine girmektedir. Bunun yanı sıra e örneğinde istek dinleyiciye ait olduğu için, eyleyici odaklı kiplik kategorisine girmektedir (Kerimoğlu 2018: 99-100).

1.6.8. Yaratılışsal Kiplikler (Dispositional Modality)

“Konuşurun, katılmıyca (bu kendisi de olabilir) ilgili yaratılışsal yani onun doğasını ilgilendiren bir durumu aktarırken kullandığı kiplik kategorisidir.” (Hirik, 2014: 29). Yaratılışsal kiplikleri öznel kip olarak da adlandıran Keiefer şu örnekleri vermiştir (2009: 185):

“a. Bill hapşırması olmalı.

b. Bill hapşırması olabilir.”

1.6.9. İsteme Kiplikleri/Niyet Kiplikleri (Volitive/Intention Modality)

Söz edimi kiplikleri, konuşurun önermeye karşı arzusunu, beklentisini, niyetini belirten kiplik kategorisidir. Bazı araştırmacılar tarafından hareket ya da yükümlülük kipliklerinin alt kategorisi olarak da değerlendirilmektedir (Nuyts, 2006: 9).

“a. *I want you to tell me truth. (Bana doğru söylemeni istiyorum.)*

b. *I promise I will never lie to you again. (Sana asla tekrar yalan söylemeyeceğime söz veriyorum.)*”

Örneklere sırasıyla istem ve niyet anlamı işaretlenmektedir.

Hirik, bu kiplik kategorisinin nasıl ele alınacağına dair tartışmaların bulunduğunu belirtmektedir ve “*yalnızca konuşurun bir eylemi gerçekleştirmeye istekli veya niyetli olduğunu belirten*” bir kategori olarak ele almıştır (2014: 29-30).

1.6.10. Delile Dayalılık (Kanıtsallık) Kiplikleri (Evidential Modality)

Genellikle bilgi kipliğinin alt kategorisi olarak ele alınan bu kiplik türü “*ifadenin dayandığı kanıtın doğasıyla ilgili bir kategoridir.*” (Kerimoğlu 2018:109).

Aikhenvald, delile dayalılık kipliği bilgi ediniminin hangi yollarla olduğuyla ilgilenen bir kiplik kategorisi olduğunu belirtir (2003: 1).

“*Bilgi kipinin altında yer alabilecek olan delile dayalılık, konuşurun önermesinin doğruluğu ya da gerçekliğine dair delil değerini göstermektedir. Bu deliller görsel, işitsel, hissel ya da algısal olabileceği gibi başkaları tarafından aktarımla ortaya konmuş bilgiler de olabilir.*”

“a. *Ayşe eve geldi. (Eve geldiğini gördüm.)*

b. *Ayşe eve geldi. (Ayşe'nin sesini duydum.)*

c. *Ayşe eve gelmiş. (Annem söyledi.)*”

a örneğinde görsel, b örneğinde işitsel c örneğinde de başkasından alınan duyum bilgisi, belirli deliller çerçevesinde delile dayalılık kipliği olarak işaretlenmiştir (Hirik, 2014: 30).

Bu kategorinin temeli bilgi üzerine kuruludur ve çalışmalarda genellikle üç temel kaynak üzerinde durulmaktadır.

“1. *Doğrudan konuşurun kendi duyu organlarıyla edinilmiş bilgi.*

2. Birtakım çalışmalardan kaynaklanan bilgi.

3. Konuşurun diğer kaynaklardan dolaylı olarak (aktarım, rivayet vb.) edildiği bilgi.” (Nuyts 2006’dan akt. Kerimoğlu 2018: 110).

1.6.11. Duygu/İrade Kiplikleri (Boulomaic Modality)

Kerimoğlu duygu kipliğini “*konuşurun ifadelere dair beğenme ya da beğenmeme derecesiyle ilgili bir kiplik kategorisi*” şeklinde tanımlar (2018: 108).

Hirik de bu kipliği “*Duygu/irade kiplikleri, daha çok hareket kipliği gibi görev üstlenen, konuşurun önermeye dair beğenisini ve isteğini dile getiren kiplik kategorisidir. Daha çok beğenme-beğenmeme ayırımına dayanır ve bu duygu durumlarının derecelerini içerir*” şeklinde tanımlar (2014: 32).

Kerimoğlu bu kategorinin konuşurun anlık duyguları üzerinde durduğunu belirtir.

“a. *Ali: Yarın İstanbul’a gidiyorum.*

b. *Fatma: Ya! Harika.*”

Örnekteki *ya* ve *harika* sözcükleri konuşurun duygusunu bildiren duygu kipliği olarak işaretlenir (2018: 108).

II. BÖLÜM

ÇARESİZ ROMANINDA KIPLİK

Palmer'in (2001) kiplik sınıflandırması, önerme kipliği ve eylem kipliği olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Önerme kipliğinin alt kategorileri bilgi kipliği ve kanıt kipliğidir. Bilgi kipliğinin alt kategorileri olasılık, varsayım ve çıkarım kiplikleridir. Kanıt kipliğinin alt kategorileri de aktarım ve duyum kiplikleridir.

Eylem kipliği ise yükümlülük ve içedim kipliği olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Yükümlülük kipliği altında izin, zorunluluk ve emir kipliklerine; içedim kipliği içerisinde ise yeterlilik ve gönüllülük kipliklerine yer verilmektedir (Palmer, 2001). Çalışmamızda Palmer'in (2001) sınıflandırmasından hareketle her bir başlık açıklanarak *Çaresiz* romanında uygulamalı olarak ele alınmıştır.

2.1. ÖNERME KIPLİĞİ (PROPOSITIONAL MODALITY)

Palmer *Mood and Modality* çalışmasının 1986 yılında yayımlanan ilk baskısında kiplik sınıflandırmasını bilgi, yükümlülük ve içedim kipliği olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır (1986: 102, 103). Çalışmasının 2001 baskısında ise bu sınıflandırmayı önerme ve eylem kipliği olmak üzere iki kategoriye ayırarak güncellemiştir. Önerme kipliği başlığı altında ele aldığı bilgi ve kanıt kipliği, konuşurun önerme karşısındaki gerçeklik veya olgusal durumuyla ilgili kiplik kategorileridir. Her iki başlık da önermenin gerçekliğiyle ilgili olduğu için bu kategoriye dahil edilmiştir (Palmer, 2001).

2.1.1. Bilgi Kipliği (Epistemic Modality)

Bilgi kipliği, bir önermenin gerçeklik değerinin konuşur tarafından değerlendirilmesini işaretlemektedir. Bilgi kipliği birçok araştırmacı için vazgeçilmez bir kategoridir. Bu kategorinin alt başlıklarını oluşturan olasılık, çıkarımsal ve varsayımsal ifadeler gerçeklikle olan ilişkisine göre belirlenir ve derecenin niteliğine göre de isimlendirilir (Kerimoğlu, 2018: 91). Palmer bilgi kipliğini, konuşurun önermenin gerçeklik değeri karşısındaki belirsizlik ifadelerini, belli kanıtlardan yola çıkarak yaptığı çıkarım ifadelerini ve genel bilinenden yola çıkarak yaptığı varsayım ifadelerini işaretleyen bir kiplik kategorisi olduğunu belirtir (2001: 24). Bu ifadeler olasılık kipliği, çıkarım kipliği ve varsayım kipliği olmak üzere üç kategoriden oluşmaktadır. Olasılık kiplik konuşurun eksik bilgisinden hareketle ifade edilen belirsizlikler anlamında, çıkarım kipliği belli verilerden hareketle ulaşılan sonuç anlamında, varsayım kipliği ise bilinenlerden hareketle geleceğe yönelik tasarımlar anlamında kullanılmaktadır. Palmer, bu üç kategorinin İngilizcede genel

olarak *may*, *must* ve *will* kipselleri ile işaretlendiğini belirtir ve bu kategorileri şu şekilde örneklendirir:

1. *John may be in his office. "John onun ofisinde olabilir."*
2. *John must be in his office. "John ofiste olmalı."*
3. *John'll be in his office. "John ofiste olacak."* (Palmer, 2001: 24-25).

1. örnekte konuşur John'un ofiste olup olmadığına dair net bir bilgiye sahip değildir. Konuşur eksik bilgisinden hareketle bir ihtimal belirtiyor. Belirtilen ihtimalin olabirliği kadar olmama olasılığı da bulunmaktadır. Bu sebeple bu örnek olasılık kiplik alanını işaretlemektedir. 2. örnekte ise konuşur bir kanıttan (ofisteki ışıkların yanması, kapının önünde John'un arabasının olması vb.) yola çıkarak John'un ofiste olduğuna dair bir çıkarımda bulunmaktadır. Bu örnekte çıkarımsal kiplik anlam alanını işaretlemektedir. 3. örnekte ise konuşur, genel çıkarımlardan yola çıkarak (John'un işe gidiş saati, işine bağlı olması vb.) geleceğe dair bir varsayımda bulunmuştur. Dolayısıyla bu örnek varsayım kipliğini işaretlemektedir. Bu bilgilerden hareketle bilgi kipliği, konuşurun önerme karşısındaki gerçeklik hakkında tutumunu yansıtan bir kategori olarak düşünülebilir.

2.1.1.1 Olasılık Kipliği (Speculative Modality)

Olasılık kipliği, gerçekleşmesi kesin olmayan olay veya durumların olabirliği hakkında söylenmiş ifadelerdir. Bu ifadelerin gerçekleşme durumu olduğu gibi gerçekleşmeme durumu da söz konusudur. Olasılık kipliğinde kesinlik yoktur. Konuşurun bilgisinden hareketle olabirliği muhtemel olaylar veya durumlar hakkında söylenmiş ifadeler vardır. von Wright, olasılık belirten ifadelerin; "*doğrulanmış*", "*kararsız*" veya "*yanlış olduğu bilinmeyen*" ifadeler olduğunu belirtir. Olasılığın belirsizliği bazen bir bilgiyi ifade etmek için bilgi birikimini bazen de gerçeklik biçimini gösterir (1951: 32). Kerimoğlu da olasılık kipliğini, konuşurun önerme karşısındaki gerçeklik durumuna karşı belirsizliğini yansıtan ifadeler şeklinde tanımlamaktadır (2018: 40). *Çaresaz* romanında olasılık kipliği işaretleyicileri aşağıdaki örneklerde belirlenmiştir.

(1) "*Şimdi hepsi yukarıda, ihtiyar hanımın yanında. Mediha, Sabiha Hanım'a odaları gösterdikten sonra kendisi misafir sofrasını hazırlamaya indi. Evet hayat hep böyle oklarını atar, siz de göğsünüzü açar, onların ciğerlerinize saplandığını görürsünüz. Allahım, içindeki sızı ne kadar garip... Fakat niçin? İmam nikâhı kıyılırken, onlar birbirlerine hareketlerinde tamamen hür olduklarını söylemişler miydi? Eğer Mediha da başka bir erkeğe **tutulursa** Münir Bey böyle hareket etmeyecek miydi?" (s. 59).*

(2) “Mediha biraz müstehzi, biraz da acı bir sesle:

“Sen de geceleri gittiğin sosyetelerde gördüğün hanımlardan biriyle pekâlâ evlenebilirsin. Hatta bazen sokakta, yanında bir kadınla bile yürüdüğünü gördüm.”

“Doğru... Ben fazla istekli bir adamım. Bir gün **evlenirsem** yani beni resmi nikâhla koca edinmek isteyen **olursa** ve ben de ona tutkun **olursam** bu evlenmenin seninle münasebetimizi bozmamasını isterim. Sen asıl meleğim, ruhumun ebedî karısı...” (s. 35).

-{sA} biçimbirimim genel olarak şart veya istek anlamı bilinse de olasılık anlamında da kullanıldığı görülmektedir. (1) ve (2) numaralı örneklerde konuşur gerçekleşebileceğinden emin olmadığı durumlar hakkında geleceğe dair varsayımlar ifade etmektedir. Bu varsayımlar aynı zamanda olasılık anlamı da taşımaktadır. Çünkü konuşurun ifade ettiği durumların gerçekleşme olasılığı olduğu kadar gerçekleşmeme olasılığı da bulunmaktadır. Bu örneklerdeki olasılık kipliği –{sA} biçimbirimiyle sağlanmıştır.

(3) “Dün gece sabaha kadar sayıkladı durdu oğlancağız. Ateş gibi yanıyor. Ne yapacağımı bilmiyorum.”

“Dereceniz var mı?”

“Yok evladım.”

“Siz şuraya oturun. Benim evde derecem var, koşup getireyim. Lazım **gelirse** doktor da **çağırırım**.” (s. 28).

(4) “Sofada bir sandalyeye oturarak reçetesini ve lazım gelen raporu da hazırladıktan sonra Mediha’ya uzattı. Kendisinin tekrar geleceğini fakat gece ihtiyaç olursa çağırılmasını söyledi. Merdivenden inerken durdu, başını çevirdi:

“Annesini kendi odasına alın, hastanın yanına pek yaklaşmayın, o da **tutulursa** kurtulması pek kolay **olmaz**.” (s. 29).

(5) “Yeşil köşkün iç manzarası değişmeye başladı. Bu meşguliyet ve mesuliyet ona yeşil köşkte bir oda edinmesini mecburi kıldı. Ders verdiği odanın yanında kendisine küçük bir yatak odası da hazırlattı ve odalara sobalar kurdu. Aynı zamanda ihtiyar hanımın odasında aşağıya bir de zil yaptırdı. İhtiyaç **olursa** Münir’in annesi zile basarak Mediha’yı aşağıdaki odadan **çağıracaktı**.” (s. 31).

(6) “Peki ama ben o kadar genç bir kadının, bilhassa hastalığında odanda yatmış bir kadının ismine leke sürülmesini doğru bulmuyorum. Bir hâkime böyle bir şey sorulmaz ama kardeşim, ya Çaresaz başkasıyla evlenmek isterse?”

Münir’in gözleri dışarı fırladı. Adeta kekeler gibi dedi ki:

“Lakırdıyı kes Selçuk, belki hakkın var. Eğer o **razi olursa** bir imam nikâhı **yaparız**, o istese ben bırakırım ve üstündeki leke silinir” (s. 32).

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi $\{sA\}$ biçimbirimiyle olasılık anlamı sağlamaktadır. $\{sA\}$ biçimbiriminin bulunduğu ilk cümleden sonra gelen ana cümlenin yüklemindeki biçimbirim de büyük önem taşımaktadır. Çünkü ana cümledeki biçimbirim olasılığın derecesini belirler. (3) numaralı örnekte doktorun çağırılıp çağırılmama durumu henüz belirsizdir. Bu eylem ilerleyen süreçte netlik kazanacaktır. Konuşma anında gerçekleşmeyen ve geleceğe atıfta bulunan bir eylemden bahsedildiği için olasılık anlamı işaretlenmektedir. (4) numaralı örnekte doktor yaşlı kadın için mesleki bilgisinden yararlanarak bir yargıda bulunur. Fakat bu cümlede bir gerçekleştirmemişlik söz konusudur. Yani kadının bu hastalığı kolay atlama ihtimali de bulunmaktadır. (5) numaralı örnekte ihtiyaç olması durumunda çağırılma eylemi belirtilir fakat ihtiyaç olmama olasılığı da bulunmaktadır. (6) numaralı örnekte de Mediha razı olursa nikâh yapılacağı söylenir fakat Mediha'nın bu duruma vereceği cevap olasılık dâhilindedir. Bu örneklerden hareketle $\{sA\}$ biçimbirimi tek başına olasılık anlamı işaretleyebildiği gibi $\{(A/I)r\}\{y)AcAk\}$ gibi biçimbirimlerle bir araya gelerek de olasılık anlam alanını işaretleyebilir. Verilen örneklerde bu biçimbirim çoğunlukla $\{sA\} \dots \{(A/I)r\}\{y)AcAk\}$ şeklinde olasılık kiplik alanını işaretlemiştir.

(7) “Madam çok nefis yemekler çıkardı. Bir-iki saat onlarla konuştuktan sonra Beşiktaş iskelesine beraberce indiler. Madam, “Koriçakımı,” diye sarılıp yanaklarından öptükten sonra Mediha’dan ayrıldılar. Mediha vapurda düşünüyordu. Hocalığı devam ettiği müddetçe belki burada oturamazdı. Ama Şehnaz ile hayat müşgül **olursa**, Münir’in annesini alıp buraya **geçebilirdi**.” (s. 55).

(7) numaralı örnekte $\{sA\} \dots \{y)Abil\}$ biçimbirimlerinin bir araya gelerek cümleye olasılık anlamı kattığını görmekteyiz. Yukarıdaki örnekten hareketle $\{sA\}$ ve $\{y)Abil\}$ biçimbirimleri tek başına değerlendirildiklerinde de olasılık anlamı anlaşılmaktadır fakat genel olarak cümlenin vurgusu o biçimbirimlerin tek başına yaptıkları eylemleri değil ikisinin bir araya gelerek sağladığı olasılık anlamını vurgulamaktadır. Yani bu cümlede hayatın müşgül olma/olmama durumu, eve geçme/geçmeme olasılığıyla bir arada değerlendirilmelidir.

(8) “Cehennem meskûnunun içindeki huzursuzluk belki Münir’in içinden akseden bir sahneydi. Kâh alevlere atılıyor kâh sıçrayıp buz sahrasına çıkıyor fakat gözü daima yukarıda, meleği bekliyordu.

“Melek cehenneme inerse o da cehennemlik olmaz mı? Ona cennet tekrar kapılarını açar mı?”

“Onun cenneti içindeki aşk.”

“Bari bir de cehennem düğünü düzsek olmaz mı Münirciğim...”

*“Anneciğim, bu gibi aşklarda nikâh, düğün yoktur. Kalpten kalbe öyle bir kenet vardır ki onu bir şey kıramaz. Bir erkek bir kadından ötekine **sıçrayabilir** ama içindeki bağ çözülmez.”* (s. 25).

(9) *“Mediha fırladı, bir koşu evine giderek Hoşkadem’e ihtiyar hanım için yemek götürmesini söyledikten sonra yandaki sokakta oturan Hayrettin adlı bir doktora gitti. Doktor derhal Mediha’yla beraber yeşil köşke geldi. Dr. Hayrettin çok sıkı ve etraflı bir muayeneden sonra ellerini ispirtoyla yıkadı. Mediha’ya sofraya gelmesini işaret ederek: “Bu havalide bugünlerde bir hayli tifo vakası var, dikkat edin.” Gülümseyerek: “Okuldaki çocuklara da geçmesin. Hem size de kolaylıkla **geçebilir**. Vaziyet pek iyi değil. Yanında birinin bulunması lazım.”* (s. 28).

(10) *“Birdenbire bütün kadınlardan, hatta bazı erkeklerden daha boylu, sırma saçlı bir kadın görüldü. Münir yüzünü görmedi. Sadece uzun beyaz kolların hareketini, manikürlü tırnaklı güzel elini kalabalığın arasında seçebiliyordu. Biraz sonra Hatice’nin annesi, yeni misafiri, odanın ortasına gelince Hâkim Münir’e takdim etti. El sıkıştılar. Sahiden müstesna güzellerden. Herhangi bir yerde güzellik kraliçesi **olabilir**.”* (s. 40).

Dinçer Bahadır, *-{(y)Abil}* biçimbirimini olasılık anlamını işaretleyebileceğini belirtir (2021: 470). (8), (9) ve (10) numaralı örneklerde olasılık anlamı *-{(y)Abil}* biçimbirimiyile sağlanmıştır. Birçok anlamda kullanılabilen bu biçimbirim için bağlam önemli bir yere sahiptir. Konuşur bilgi ve tecrübelerinden hareketle olabilecek muhtemel durumları belirtmektedir. (8) numaralı örnekte bilgi ve tecrübesinden hareketle, (9) numaralı örnekte mesleki eğitimin verdiği bilgiyle, (10) numaralı örnekte ise gözleme dayalı bir yaklaşımla olabilecek durumlar ifade edilmiştir.

(11) *“Ne var, ağrın mı tuttu? Daha doğuma epeyce var, en az bir ay.”*

“Peki, peki ama seninle ciddi konuşalım bir.”

“Olur.”

“Mediha Abla’nın buradan gideceğine dair bir emare yok.”

“Sana bir zararı var mı? Bilakis bu kadar işi arasında çocuk takımları bile diyor.”

*“Ben onun dikeceği takımları çocuğuma giydirmem. Hem sana söyleyeyim, ben doğurmadan evvel o buradan **gitmeli**.”* (s. 70-71).

Kocaman, *-{mAll}* biçimbirimini gereklilik anlamı dışında olasılık, tavsiye, emir, zorunluluk gibi farklı anlam alanlarını da işaretleyebileceğini vurgulamaktadır (1990: 104). Birçok alanı işaretleyebilen bu biçimbirimini anlam alanının belirlenmesi için bağlam ön plana çıkmaktadır. Genel olarak gereklilik anlam alanını işaretleyen *-{mAll}* biçimbirimi (11) numaralı örnekte gelecek zamana atıfta bulunmaktadır. Geleceğe atıfta bulunmasından

dolayı gerçekleşmemiş bir durumdan bahseder. Gerçekleşmemiş bir durum olasılık dâhilinde değerlendirilebilir.

(12) “Mediha o akşam Münir’in annesini yatırırken dedi ki: “Anneciğim, bizim çift Akdeniz’den döndükten sonra ben de Nikolaki’lerle Şile’de bir hafta vacances (tatil) yapmak istiyorum. Münir ile karısı sana bakarlar. Bacı da seni geceleri oyalar.” İhtiyar kadın Mediha’nın o ilk hafta evde bulunmak istememesini tabii bulmakla beraber bir çocuk gibi ağladı. “Git yavrurum, beni düşünme. Fakat bil ki bu ev sensiz perişan **olacaktır.**” (s. 62).

(13) “Nihayet perşembe günü geldi çattı. Hepsinin içindeki huzursuzluğu dışarı vurmaya mâni olan Mediha’nın iradesi olmuştu. Fakat gözlerinin altı kararmış, dudaklarının kenarında çizgiler olmuştu. Perşembe sabahı tam onda Mediha bahçede Nikolaki’ler için masayı hazırlarken kapıdan Münir ile Şehnaz girdiler. Şehnaz’ın yüzü de biraz endişeli. Neyle karşılaşacağını bilmiyor gibi... Münir onu Mediha’nın yanına götürerek takdim etti ve dedi ki: “İşte annemle benim hakiki Çaresaz’ımız. Senin de ablan ve her derdine deva **olacaktır** Şehnaz.” (s. 58).

(14) “Bu ölüm Şehnaz, Mediha ve Münir’in içinde başka başka tepkiler yarattı. Şehnaz dürüst davrandı, kocasını teselli etmeye çalıştı. Fakat kafasının bir köşesinde zincirleri gevşemiş bir mahpus hissi vardı. Artık Çaresaz’ın yeşil köşkte oturmasına amil başlıca sebep ortadan kalkmıştı. Düşünüyordu ki, büyükhanım ortadan kaybolunca Mediha evin hâkim-i mutlakı gibi bir vaziyet **alacak**, Şehnaz da hemen harekete **gececek**, Mediha’nın köşkten çekilmesi için Münir üzerinde yavaş yavaş tazyik **yapacak**. Ama talebeleri? Aman onlar da Mediha nereye gitse ardından koşarlardı. Fakat bu yaz günleri biraz çekmeli.” (s. 70).

(12), (13) ve (14) numaralı örneklerde konuşur, bilgi ve deneyimlerinden hareketle olabilecek muhtemel durumları $\{y\}AcAk$ biçimbirimi ile işaretlemektedir. Geleceğe gönderme yapan bu biçimbirim henüz gerçekleşmemiş bir durumdan bahseder. Bu bilgilerden hareketle $\{y\}AcAk$ biçimbirimi bilgi kipliğinin alt kategorisinde bulunan olasılık kiplik işaretleyicisi olarak değerlendirilebilir. Tek başına kullanıldığında da olasılık anlamı taşıyabilen bu biçimbirim $\{Dır\}$ biçimbirimiyle beraber kullanılarak konuşurun olasılığa karşı kesinlik derecesini artırabilir.

(15) “Çok sevimli ve muhabbete susamış bir yüz...

“Anneciğim, işte Çaresaz...”

Mediha eğildi, kadının elini öptü. Kadın da onun boynuna sarıldı.

“Kızım, canım otur.”

“Şimdi affedin, yarın daha erken gelirim, sizi oyalarım.”

Köşkten el ele çıktılar. Mediha’yı Münir evine kadar geçirdi.

“Yarın mutlaka geleceksiniz değil mi?”

“Evet, aynı zamanda sizin cehennem-cennet arasındaki aşk maceranızı bana okursunuz.”

“Allah razı olsun, bu gece bitirmeye **çalışırım**.” (s. 22).

(16) “Vaziyet pek iyi değil. Yanında birinin bulunması lazım.

“Ben gelirim.”

“Ya okul?”

“Yarın bizim müdürden bir haftalık izin **alırım**.” Elini cebine soktu:

“Size borcum ne?” Doktor gülümseyerek:

“Ben Çaresaz’ın hastalarından vizite almam. Sonra yapılacak başka bir iş daha var. Münir Bey’in dairesine de ben bir şey yazayım, ona en aşağı yirmi gün izin **verirler**, inşallah kurtulur.” (s. 29).

(15) ve (16) numaralı örneklerde olasılık kipliği $\{(A/I)r\}$ biçimbirimiyle işaretlenmektedir. Bu biçimbirim anlam olarak tamamlanmamışlık veya gerçekleşmemişlik bildirmesi hâlinde olasılık anlamı taşıyabilir (Göksel ve Kerslake 2005: 343, 346). (15) numaralı örnekte Mediha bitirmeye çalışırım derken bitirememe olasılığı da bulunmaktadır yani bir tamamlanmamışlık söz konusudur. (16) numaralı örnekte ise doktor bilgi ve tecrübesinden hareketle izin verileceğini belirtir fakat gerçekleşmemiş bir durum söz konusu olduğu için izin vermeme olasılığı da bulunmaktadır.

(17) “Bununla beraber, bu düşünce onu rahatsız ediyor, on küsur yıldır içinde yaşadığı bir ev ve bugünkü haline getirmek için sarf ettiği emek, çok sevdiği bahçe sonra da **belki** Münir, evet, Münir onu buraya bağlayan **belki** en kuvvetli zincirdi. Bunları şuuraltından hissediyor ve Münir’i ebediyen bir başka kadına bağlanmış saydığı için bu nokta üzerinde pek öyle durmuyordu” (s. 68).

(18) “Çocuk bu devrede on bir yaşındaydı. Eve hafta sonları geliyor, babasının yanına oturuyordu. Fakat Selim Bey hemen hemen bütün şuurunu kaybetmiş gibiydi. Küçük Mediha bütün gece onu bazen Mestnaz, bazen Çaresaz, bazen de Emine diye feryadını dinler, gözlerinden yaşlar akardı. Anlaşılan Mestnaz ile Çaresaz **belki** vaktiyle seviştiği iki saraylının adıydı.” (s. 17).

(19) “Cuma günleri, bilhassa sabahları ve diğer günlerde kızı yatmadan önce ona tarihten ve bu masallardan bahsederdi. Küçük kız babasının açık ve hoş ifadesiyle memleketin tarihini, eski masal ve şiiirleri adeta ezberlemişti. Bu vaziyet, Mediha sekiz yaşına gelene kadar devam etti. **Belki** yalnızlık yüzünden, **belki** de karısının yokluğunu düşündüğünden akşamları biraz rakı içmeye başlamış, asabı da bozulmuştu.” (s.13).

(20) “Uzun boylu, ince bir genç. Biraz dişlek, kara bıyıklı. Açık başının gür saçları itinayla taranmış, üstü başı temiz ve ütülü. Kunduraları yeni boyanmış, elleri ceplerinde...”

Dost bir ifadeyle genç adam seslendi:

“Merhaba Çaresaz Hanım!”

Mediha köpeği iterek kalktı:

“Merhaba... Bana Çaresaz dediklerini nereden öğrendiniz? **Herhalde** bu eve daha yeni geldiniz.” (s. 19).

(21) “Bu konuya dair imalarını Münir işitmezlikten geliyordu. Fakat Şehnaz’ın biraz da gebeliğin verdiği tabii olmayan hırçınlığı gittikçe artıyordu. Mediha çocuk takımları hazırlarken dişlerini gıcırdattıyor, “Ondan kurtulacağı **galiba**,” diye inliyordu.” (s. 70).

Söz dizimi içerisinde önemli bir yere sahip olan zarflar, konuşurun durum veya olay karşısındaki tutumunu yansıtan duyuşal işlemleridir. Bu işlemler eylemdeki hareketin, olayın ve sıfatın anlamını farklı şekillerde sınırlandırabildiği gibi cümledeki anlamı kuvvetlendirme anlamına da sahiptir (Hirik, 2015: 1368). Konuşur, olasılık anlamını (17), (18) ve (19) numaralı örneklerde *belki* zarfıyla, (20) numaralı örnekte *herhalde* zarfıyla, (21) numaralı örnekte ise *galiba* zarfıyla sağlamaktadır.

(22) “Şehnaz içinden, “Çaresaz’ın kalesi annen.” Diye geçirdiyse de bir şey söylememeyi uygun buldu. Ama on beş gün süren saadet güneşinin ışığı üstünde bir bulut hâsıl olduğunu hissetti. Gerçi her çift ne kadar mesut olurlarsa olsunlar mizaçlarında tabii olan başkallıklardan türlü münakaşalar olabilir fakat bunların ikisinin de içini yiyen Çaresaz’dı. Yani bir üçüncü şahsın kudretli ela gözleriydi. Münir’e Çaresazsız ev bomboş geldi. Sonra evin idaresi eskisi gibi **belki yürümeyecekti**.” (s. 63).

(23) “Ertesi gün yine yeşil köşkün kapısı boştu. **Belki** artık bahsettiği iki haftalık iznini **doldurmuş**, adliyeye **gitmişti**.” (s. 27).

(24) “Madam çok nefis yemekler çıkardı. Bir-iki saat onlarla konuştuğundan sonra Beşiktaş iskelesine beraberce indiler. Madam, “Koriçakimu,” diye sarılıp yanaklarından öptükten sonra Mediha’dan ayrıldılar. Mediha vapurda düşünüyordu. Hocalığı devam ettiği müddetçe **belki** burada **oturamazdı**. Ama Şehnaz ile hayat müşğül olursa, Münir’in annesini alıp buraya geçebilirdi. Burası Teknik Üniversite’ye pek uzak değildi, orada da talebe bulunabilirdi. Hatta şimdiki talebelerinden bazıları burasını tercih edebilirdi. **Herhalde** Münir’in Şehnaz’la resmî nikâhları yakında **kıyılacaktı**.” (s. 35).

(25) “Mediha’nın acaba bu evi almak neden birdenbire aklına gelmişti? Belki gönlünde istikbali biraz karışık görüldüğü için. Onlara şimdi Hoşkadem’in

evinin karşısındaki yeşil köşkte oturduğunu söyledi. Onları Perşembe günü yemeğe davet etti. Bahçede yemek yedirecekti. **Belki** o gün on bin lirayı da teslim edecekti.” (s. 54).

(26) “Çok sevimli ve muhabbete susamış bir yüz...

“Anneciğim, işte Çaresaz...”

Mediha eğildi, kadının elini öptü. Kadın da onun boynuna sarıldı.

“Kızım, canım otur.”

“Şimdi affedin, yarın daha erken gelirim, sizi oyalarım.”

Köşkten el ele çıktılar. Mediha’yı Münir evine kadar geçirdi.

“Yarın **mutlaka geleceksiniz** değil mi?”(s. 22).

Zarflar cümle içerisinde çok anlamlılık sergileyen kiplik işaretleyicilerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynar (Kerimoğlu, 2018: 45). Yukarıdaki örnekler incelendiğinde $\{-(y)AcAk\}$, $\{mIş\}$ gibi biçimbirimler cümlede bir zarf olmadan kullanılması durumunda çok anlamlılık veya belirsizlik yaratabilir fakat cümle içerisinde bir zarf kullanıldığında biçimbirimin anlamını doğrudan etkilemektedir. Örneklerde de kullanılan biçimbirimler zarflardan etkilenecek olasılık anlam alanını işaretlemiştir. Hirik, “Ali bugün eve gelecek.” cümlesinden hareketle bu durumu açıklamıştır. $\{-(y)AcAk\}$ biçimbiriminin kiplik olarak hangi anlam alanını işaretleyeceğine dair belirsizlik olduğunu belirtir. Fakat bu cümleye *galiba*, *herhalde*, *belki* gibi bir zarf getirildiğinde belirsizlik giderilebilir (2015: 1371). (22), (23), (24) ve (25) numaralı örneklerde *belki* ve *herhalde* zarfları kullanılınsaydı anlam belirsizliğine yol açabilirdi fakat bu zarfların kullanılmasıyla cümlenin olasılık anlamı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. (26) numaralı örnekte ise konuşur *mutlaka* zarfıyla gelme olasılığını arttırmaktadır. Yani zarfların cümle içerisinde tek başına kiplik işaretleyicisi olarak kullanıldığı gibi bazı durumlarda da cümle içerisindeki biçimbirimlerin anlamlarına da katkıda bulunarak anlam belirsizliğini ortadan kaldırdıklarını söyleyebiliriz.

(27) “Oturduğu odada, pek de öyle bir tek odada oturan bir kimsenin vaziyeti yok gibiydi. Penceresindeki perdenin tülleri kıymetli, perdenin kendisi krem renginde halis ketendi. Yerde kıymetli bir halı, köşede bir sedir, yanında rahat bir koltuk, duvarda epeyce yüklü bir kitaplık, ortada bir masa – üzerinde yazı yazılır, belki çay içilir, yemek **de** yenir.” (s. 11).

(28) “Nihayet kapıda bir araba durdu ve Mediha lacivert kostümü ile elinde çantası, içeri girdi. Münir koşarak boynuna sarıldı. Kocasının bu tehlik ve heyecanını pencereden gören Şehnaz kendi kendine, “İmam nikâhlı **yahut** nikâhsız, bu karı mutlak Münir’in metresi,” diyordu.” (s. 64).

(27) numaralı örnekte konuşur masa üzerinde yemek yeme ve çay içme eylemlerinin yazı yazma eylemine göre daha uzak bir olasılık olarak değerlendirmektedir. Örnekteki olasılık anlamı *belki* zarfıyla da bütünleşerek *da* bağlacı tarafından işaretlenmiştir. (28) numaralı örnekte ise konuşur, Mediha'nın Münir'in imam nikâhlı veya nikâhsız karısı olabileceğine dair olası bir ifadede bulunmuş ve olasılık anlamını *yahut* bağlacıyla sağlamıştır.

(29) “Münir’i içeri davet etmeden elini sıktı, içeriye girip kapıyı çarçabuk kapadı. Şimdi Münir, kıyuğunu kısmış, yavaş yavaş hav hav diye bağırarak Karacan’la oradan ayrıldı. Ertesi gün evine dönerken ilk defa bir hastayla ilgisinin aynı zamanda şahsi hayatına temas eden bir problem olması **ihtimaliyle** karşı karşıya geldiğini hissediyor, içinden gitmemeyi kuruyordu.” (s. 22).

(30) “Çaresiz... Seninle bir imam nikâhı yapmamızı teklife geldim.”

“Neden icap etti bu?”

“Selçuk bana, belki senin başka biriyle evlenme **ihtimalin** olduğunu söylediği zaman... Acaba?” (s. 34).

(31) “Mediha kapıda veda etmek istedi. Fakat Münir kapıyı iterek içeriye girdi.

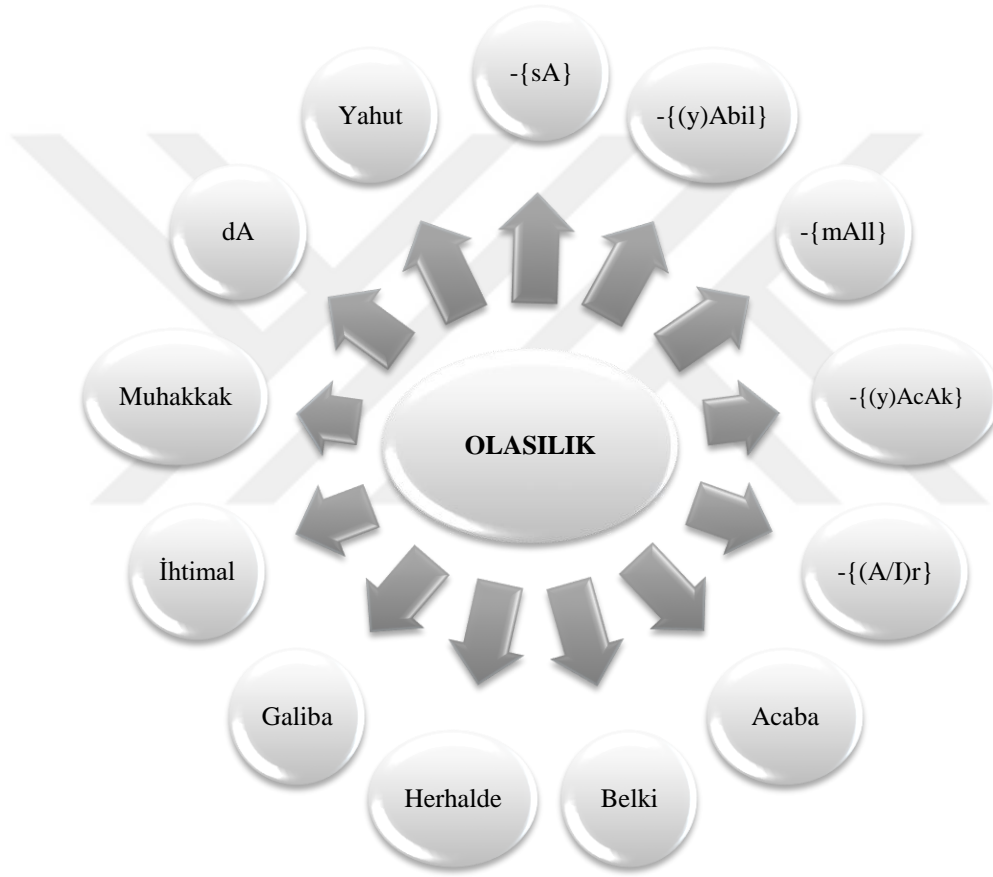
“Affedin. Bu akşam dizinin dibinde oturup sükûn bulmak istiyorum. Cennet kızı Çaresiz.” Çaresiz onu kovamazdı. Duvardaki lambayı yaktı, koltuğuna oturdu, Münir’e sandalyeyi gösterdi. Fakat o, yere çökerek başını kızın dizine dayadı. Bu baş o kadar sıcak, o kadar sıcaktı ki, Münir’in bir hastalık başlangıcında olduğu **muhakkak** gibiydi.” (s. 26).

(29), (30) ve (31) numaralı örneklerde kelimeler kiplik işaretleyicisi olarak olasılık anlamını işaretlemektedir. Konuşur, *ihtimal* kelimesiyle (29) numaralı örnekte şahsi hayatına temas eden bir problem olup olmadığı karşısında tam bir bilgiye sahip olmadığını, (30) numaralı örnekte ise Çaresiz’in başka biriyle evlenip/evlenmeme durumu karşısında bir belirsizlik anlamı içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu iki örnekte de konuşurun yargısı olasılık bağlamında değerlendirilebilir. Çünkü yargı kesinlikten uzak bir düşünce boyutundadır. Bu düşüncelerin tam tersi durumların da olması olasıdır. (31) numaralı örnekte Şehnaz Münir’in başının sıcak olmasını bir hastalığın başlangıcı olarak değerlendirmektedir. Fakat Münir’in ateşinin olmasının düşük de olsa başka sebepleri olabilir.

(32) “Ne dersin Çaresiz, Münir’in tavrından şüpheleniyorum. **Acaba** yine bir kadın peşinde aklını mı kaybetti?” “Anneciğim bu defa vaziyet çok ciddi. Benim senden bir ricam var. Münir şu emekli paşanın kızıyla evlenecek.” (s. 56).

(33) “**Acaba** böyle biten bir hayatta onlar ermiş muradına diyebilir miyiz?” (s. 75).

(32) ve (33) numaralı örneklerdeki olasılık anlamı *acaba* ile sağlanmıştır. (32) numaralı örnekte konuşur Münir üzerinden bir tahmin yürütmektedir. Konuşurun gerçekliğinden emin olmadığı bu tahmin olasılık bağlamında değerlendirilebilir. Çünkü tahmin edilen durumun netliği yoktur ve bu tahmin dışında farklı durumların da olması muhtemeldir. (33) numaralı örnekte ise konuşurun belirttiği durum olasılık dâhilinde değerlendirilebilir çünkü belirtilen durumun tam tersi de düşünülebilir. *Çaresaz* romanında bulunan olasılık işaretleyicileri aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir.

Şekil 2.1. *Çaresaz* romanındaki olasılık kipliği işaretleyicileri.

2.1.1.2. Çıkarım Kipliği (Deductive Modality)

Çıkarım, “doğruluğu doğrudan doğruya bilinmeyen bir önermenin doğru olarak kabul edilmiş diğer önermelerle bağlantısına dayanarak yapılan sonuç çıkarma işlemi” şekline tanımlanmaktadır (Akarsu, 1975: 40). Çıkarım kipliği de konuşurun deneyimlerinin yanı sıra farklı türden kaynaklardan elde ettiği bilgilerden hareketle akıl yürütmeye dayalı veya sonuçlara bakılarak ortaya konan önermelerin işaretlendiği kiplik kategorisidir (Hirik, 2014: 353). Çıkarım ve olasılık kiplikleri anlam olarak gerçekleşmemişlik belirttiği için

yakınlık gösterebilir. Fakat çıkarım kipliğinde konuşur ortaya bir dayanak koyar veya konuşurun ulaştığı sonuç belli verilerden tahmin edilebilir (Kerimoğlu, 2018: 41). *Çaresaz* romanında çıkarım kipliği zarflar, kelimeler ve morfolojik yapılarla aşağıdaki şekilde işaretlenmiştir.

(34) “*Anneciğim, bu gibi aşklarda nikâh, düğün yoktur. Kalpten kalbe öyle bir kenet vardır ki onu bir şey kıramaz. Bir erkek bir kadından ötekine sıçrayabilir ama içindeki bağ çözülmez.*”

“*Kadın kıskanmaz mı dersin?*”

“*Hayır, bu gibi emsalsiz kadınlar öyle şey bilmezler. Kalbini bağladığı erkeğe canını da bağlamış, hayatını da vakfetmiştir.*” (s. 25).

(35) “*O gün akşama doğru talebeler gelirken içlerinden biri diyordu ki:*

“*Bu sabah buradan geçerken bir imamın iki kişiyle köşke girdiğini gördüm, inşallah hayırlıdır.*” Birisi gülerek, “*Belki hâkim bey bizim hocayı nikâh etmiştir,*” dedi.” (s. 37).

(34) ve (35) numaralı örneklerde *–{mİştIr}* biçimbirimi cümleye çıkarım anlamı katmaktadır. (34) numaralı örnekte konuşur bilgi ve tecrübesinden hareketle emsalsiz kadınlar üzerinden bir çıkarıma gitmiştir. Bağlamdan da anlaşıldığı gibi konuşurun bu kadınlar hakkında bilgi sahibi olduğu ve bu bilgiden hareketle bir çıkarıma gittiği anlaşılmaktadır. (35) numaralı örnekte ise imamın köşke girmesinden hareketle çıkarımda bulunulmuştur. Genel olarak geçmiş zaman eki olarak bilinen bu biçimbirim bilgi kipliğinin alt kategorisinde yer alan çıkarım anlamını da işaretleyebilmektedir.

(36) “*Birdenbire bütün kadınlardan, hatta bazı erkeklerden daha boylu, sırma saçlı bir kadın göründü. Münir yüzünü görmedi. Sadece uzun beyaz kolların hareketini, manikürlü tırnaklı güzel elini kalabalığın arasında seçebiliyordu. Biraz sonra Hatice'nin annesi, yeni misafiri, odanın ortasına gelince Hâkim Münir'e takdim etti. El sıkıştılar. Sahiden müstesna güzellerden. Herhangi bir yerde güzellik kraliçesi **olabilir.***” (s. 40).

(36) numaralı örnekte konuşur kadının güzelliğinden hareketle güzellik kraliçesi olabileceği çıkarımını yapmıştır. Kiplik kategorisinin birçok anlam alanını işaretleyebilen *–{(y)Abil}* biçimbiriminin bu örnekte konuşurun dayanağını ortaya koymasıyla çıkarım kipliğini işaretlediğini söyleyebiliriz.

(37) “*Münir o günlerde Mediha'nın odasında sade para almak için geliyor, konuşmadan gidiyordu. Nihayet pazarın arifesi geldi çattı. O akşam Mediha'nın odasında girince bir sandalye çekti, karşısına geçip oturdu:*

“*Ne garip, Çaresaz, hayatın bu anlarında dahi senden akıl almak ihtiyacını duyuyorum.*”

Mediha önündeki kâğıtlarla meşgul.

“Beni dikkatle dinle, Çaresaz.”

“Dinliyorum, evet bu defa âşık olduğun kadını kolay ele geçiremedin **galiba**.”
(s. 46).

(38) “Nihayet tam o onda Şehnaz’ın kapısı çaldı. Yine o küçük besleme kapıyı açtı. Paşanın odasına çıkardı. Kapıyı vurup girince tebessüm ederek:

“Şehnaz bana bu sabah beni görmek istediğinizi söyledi. O tembel kız **galiba** hâlâ uyuyor. Buyurun, söyleyin hayrola.” (s. 48).

(39) “Gel benim Çaresaz kızım,” diye lafa başladıktan bir iki dakika sonra Münir elinde bir tomar kâğıtla geldi. Mediha’nın elini sıktı, kadınların karşısına geçip oturdu. Mediha sordu:

“Sizin ateşiniz var **galiba**, elleriniz o kadar sıcak ki!”

“Biraz da ihtiyarlar ve çocuklar gibi belki benimle de ilgilenirsiniz diye elimi ısıttım.” (s. 24).

Türkçede *galiba*, *herhalde*, *belki* gibi zarflar olasılık anlamında kullanıldığı gibi çıkarım anlam alanını da işaretleyebilir. Konuşur (37) numaralı örnekte Münir’in hareketlerini inceleyerek, (38) numaralı örnekte Şehnaz’ın kapıyı açmamasından hareketle, (39) numaralı örnekte ise Münir’in yüzünün sıcak olması gibi delillerden yola çıkarak ve bu delilleri de bilgi ve tecrübesiyle birleştirerek *galiba* zarfıyla bir çıkarımda bulunmaktadır.

(40) “... kız elini bile vermeden içeri girdi, kapıyı kapadı. Münir yeşil köşkün içine çok ağır adımlarla girdi. Yavaş yavaş yürüyerek annesinin odasına çıktı. Hiç konuşmuyordu. Odada aşağı yukarı geziniyordu. Annesi onun herhalde çok ağır davalarla meşgul olduğunu zannediyordu. Mediha ise bu vaziyeti biraz seziyordu: **Demek** bu defaki aşkı çok ciddi, belki de sevdiği kadından yüz bulamıyor.” (s. 46).

(41) “Biraz sonra Şehnaz ile Münir geldiler. Şehnaz’ın soğuk tavrının farkına varmış olmakla beraber Mediha bir şey belli etmeden onun boynuna sarıldı. Şehnaz acı acı gülererek: “Münir’in öpücüklerine benim yanağında mı cevap veriyorsun?” “Evet, Şehnazcığım. O kadar evi göreceğim gelmiş ki! Gel seni bir daha öpeyim.” Bacı, elinde tepsiyle girdi. Şehnaz’a “Sizin yemeğiniz sofrada,” dedi. Onlar aşağıya indikten sonra Mediha, büyükhanımın ne kadar zayıflamış olduğunun farkına vardı. **Demek** Mediha olmasa ihtiyar ölecek!” (s. 66).

(42) “Çaresaz:

Artık köşkte kalmak istemezse Yıldız’a taşınabilir. Talebe meselesinin halli kolay. Bunu yapmak lazım çünkü ihtiyar hanım ortadan kalkınca Şehnaz, onun da çekilmesi için kim bilir Münir’e ne kadar tazyik edecek.

Münir:

*Annesinin ölümü onu çok sarsmış. Aynı zamanda Çaresaz sadece ihtiyar yaşadıkça yeşil köşkü terk etmemeye söz vermişti. **Demek ki** hangi dakika isterse köşkten çekilebilir.” (s. 70).*

*(43) “Küçük Mediha bütün gece onun bazen Mestinaz, bazen Çaresaz, bazen de Emine diye feryadını dinler, gözlerinden yaşlar akardı. **Anlaşılan** Mestinaz ile Çaresaz belki vaktiyle seviştiği iki saraylının adıydı.” (s. 17).*

Yukarıdaki öneklerde çıkarım anlamı *demek (ki)* ve *anlaşılan* kelimeleriyle işaretlenmiştir. Bu kelimelerin işaretlediği alanın belirlenmesi için anlam önemlidir. (40) numaralı önekte Mediha, Münir’in önceki hâllerinden hareketle mevcut durumu hakkında bir çıkarımda bulunmaktadır. (41) numaralı önekte konuşur görsel delillerden hareketle (büyükhanımın zayıflaması) bir çıkarımda bulunmuştur. (42) numaralı önekte verilen sözden hareketle bir çıkarımda bulunmuştur. (43) numaralı önekte ise konuşur babasının feryadından hareketle bir çıkarımda bulunmuştur. Yani bu örneklerde konuşur bir dayanaktan hareket ederek bir çıkarıma ulaşmıştır. Bu çıkarıma ulaşmak için de *demek (ki)* ve *anlaşılan* kelimelerinden faydalanmıştır.

(44) “Belki gece daha uzun oturursunuz. Sizi sıkarsa benim cehennem ve melek hikâyemi okumam.”

*“Bu akşam da esasen az kalacağım, yapılacak işlerim çok. Yarın akşam gelsem **bence** daha iyi olur.” (s. 23).*

*(45) “Nihayet kapıda bir araba durdu ve Mediha lacivert kostümü ile elinde çantası, içeri girdi. Münir koşarak boynuna sarıldı. Kocasının bu tehalük ve heyecanını pencereden gören Şehnaz kendi kendine, “İmam nikâhlı yahut nikâhsız, bu karı **mutlak** Münir’in metresi,” diyordu.” (s. 64).*

*(46) “Küçük Mediha bütün gece onun bazen Mestinaz, bazen Çaresaz, bazen de Emine diye feryadını dinler, gözlerinden yaşlar akardı. **Anlaşılan** Mestinaz ile Çaresaz belki vaktiyle seviştiği iki saraylının adıydı.” (s.17).*

*(47) “Evet, hissediyordu ki hayatı yine bir dönüm noktasında. Bu dönüm noktasının bir çıkmaz olmaması için çok ciddi düşünmek, tedbir almak mecburiyetindeydi. Bu kıza mutlak, mutlak sahip olmak istiyor fakat... Ya Çaresaz! Hâkimin kalbi ikiye ayrılmış gibiydi. Bir tarafı sakin, huzur içinde. Öteki taraf çırpıyor, çırpıyordu. Hem de nasıl. Bu kıza **ancak** evlenmek mukabilinde sahip olabilirdi.” (s. 45).*

(44) numaralı önekte *bence* kelimesiyle çıkarım kipliği işaretlenmiştir. Konuşur o gün için yapılacak işlerinin çok olması, işlerinin olmadığı bir gün yani yarın akşamın daha iyi olabileceği çıkarımında bulunmaktadır. (45) numaralı önekte ise Şehnaz, Münir’in

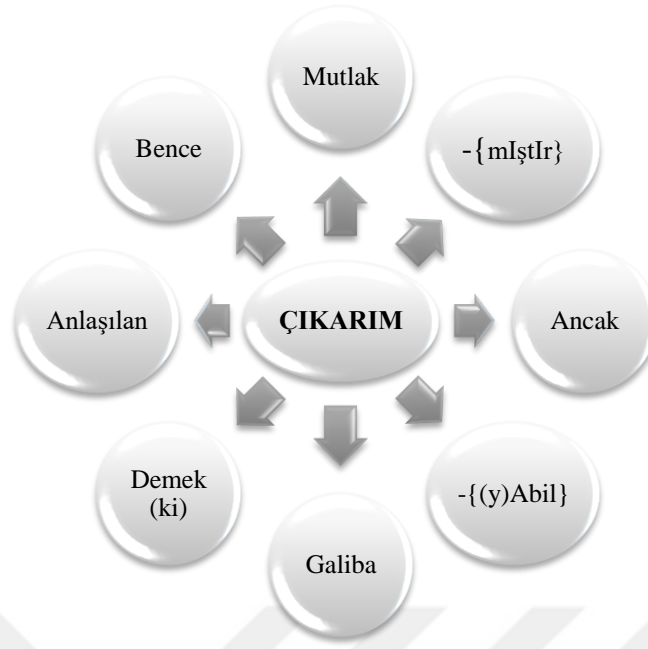
Çaresaz ile olan yakınlığından hareketle bir çıkarım yapmıştır. Çıkarım anlamı da *mutlak* kelimesiyle işaretlenmektedir. (46) numaralı örnekte Çaresaz babasının feryadından hareketle *anlaşılan* kelimesiyle çıkarımda bulunmuştur. (47) numaralı örnekte ise çıkarım anlamı *ancak* ile işaretlenmiştir. Konuşur bilgilerinden yola çıkarak bir yargıya varmaktadır.

(48) “*Hâkim Bey, şimdi bu Muhitin Çaresaz’ı diye anılan eski öğretmen ve şimdi İngilizce hocası hanım sizin evde kiracıymış?*”

“*Kiracıdan çok fazla. Gerçi zamanının büyük bir kısmını İngilizce derslerine veriyor ama yine de **olmasa annem yaşayamazdı.***” (s. 42).

(49) “*Mediha Hanım’ın çocukluğu ve gençliğinin başlangıcı çok garip geçmişti. Babası Selim Bey, Abdülhamid devrinde kilercibaşının yanında mühim bir mevki sahibiydi. Sarayın yüksek fikirli adamlarıyla arkadaşlık ederdi. O zaman Yıldız’da oldukça büyük bir ev edinmiş ve orada Emine Hanım isimli bir aileden güzel bir kadınla evlenmişti. Ne yazık ki evlendiği sene Abdülhamid tahttan inmiş, sarayda bazı değişiklikler olmuş, Selim Bey de açıkta kalmıştı. Karısı beş-altı yıl sonra Mediha’yı doğurdu, sonra da çok yaşamadı. Selim Bey’in geliri olmadığından ilk yıllarda nesi var nesi yok sarf **etmiş gibiydi.***” (s. 13).

Çıkarım anlamı tek bir işaretleyiciyle sağlanabildiği gibi birden çok işaretleyicinin bir araya gelmesiyle de sağlanabilir. (48) numaralı örnekte $-{sA} \dots -{(A/I)r}$ biçimbirimleri çıkarım anlamını işaretlemektedir. Bağlamdan da anlaşılacağı üzere konuşurun daha önceden Çaresaz ve annesi arasındaki ilişkiyi gözlemlediği anlaşılmaktadır. Bu bilgidен hareketle de bir çıkarımda bulunmaktadır. (49) numaralı örnekte ise konuşur bilgi ve tecrübelerine dayanarak Selim Bey’in içinde bulunduğu duruma dair bir çıkarımda bulunmuştur. $-{mIş} \dots$ gibi yapısını kullanarak çıkarım anlamı işaretlenmiştir.

Şekil 2.2. Çaresaz romanındaki çıkarım kipliği işaretleyicileri.

2.1.1.3. Varsayımsal Kiplik (Assumptive Modality)

Varsayım kipliği, konuşurun henüz gerçekleşmeyen olayları kabul etmesine dayanır (Hirik, 2014: 363). Henüz gerçekleşmeyen olaylar gerçek kabul edilmesi yönüyle olasılık ve çıkarım kipliğinden ayrılmaktadır. Konuşur söylediği düşüncenin gerçekliğinden emin değildir fakat bu düşünceden hareketle geleceğe dair bir plan yapmayı hedefler (Kerimoğlu, 2018: 41). Palmer çıkarım ve varsayım arasındaki farkı şu şekilde ifade etmektedir: Çıkarım kipliği, konuşurun gözlemlerinden elde ettiği yargılardan oluşurken varsayım kipliği, konuşurun deneyim veya genel bilgilerden elde ettiği yargılardır (2001: 25). Bu durumda varsayım kipliği, konuşurun zihnindeki bir düşünceyi bilgi ve tecrübesinden hareketle öne sürülen önerme veya önermeler takımı olarak tanımlanabilir. Varsayım kipliğinde konuşurun ifade ettiği durumun gerçekleşmesi kesin değildir. Bu ifadeler yalnızca konuşurun zihnindeki tasarılarıdır. Bu tasarılar genellikle konuşurun isteği doğrultusunda meydana gelir. Bu bakımdan istek kategorisiyle de yakınlık gösterdiğini söyleyebiliriz. Çaresaz romanında varsayım kiplikler aşağıdaki şekilde işaretlenmiştir.

(50) “Akşam olup da Mediha dönmeyince ana oğulun da neşeleri kaçtı. Münir uyumuyor, annesini bahane ederek mütemadiyen odadan çıkıyor, tekrar odaya dönmeden önce durmadan sofrada dolaşıyordu. Ah o gelse, onun masasının karşısında oturup biraz içini **dökse!**” (s. 64).

(51) “Mediha biraz müstehzi, biraz da acı bir sesle:

“Sen de geceleri gittiğin sosyetelerde gördüğün hanımlardan biriyle pekâlâ evlenebilirsin. Hatta bazen sokakta, yanında bir kadınla bile yürüdüğünü gördüm.”

*“Doğru... Ben fazla istekli bir adamım. Bir gün **evlenirsem** yani beni resmi nikâhla koca edinmek isteyen **olursa** ve ben de onu tutkun **olursam** bu evlenmenin seninle münasebetimizi bozmasını isterim. Sen asıl meleğim, ruhumun ebedî karısı...”* (s. 35).

-{sA} biçimbirim varsayımsal ve gerçek karşıtlığı durumları belirtmektedir. Dilek veya şart bildirme, bir buyurumda bulunma gibi gerçek dışı önermeler oluşturan bu ek önermeleri yargı düzleminden çıkararak varsayım ya da hayali bir duruma dönüştürür (Ruhi vd. 2000: 19, 21). Kerimoğlu, varsayım kipliğinin konuşurun daha sonra dile getireceklerine dayanak oluşturduğunu bu sebeple de şart ifadesine benzediğini belirtir (2018: 42). (50) ve (51) numaralı örneklerde varsayım anlamı –{sA} biçimbirimiyle sağlanmaktadır. (50) numaralı örnekte konuşur bir isteğini belirtmektedir ve bu isteğe varsayım niteliği yüklemektedir. (51) numaralı örneklerde ise konuşur geleceğe dair bir tasarı inşa etmiştir. Bu tasarımın gerçeklikten uzak olduğu, konuşurun zihninde kurduğu ve bu kurguya inandığı görülmektedir. Konuşurun –{sA} biçimbiriminin şart anlamını da kullanarak geleceğe dair bir varsayımı şarta bağladığını söyleyebiliriz.

*(52) “Şimdi hepsi yukarıda, ihtiyar hanımın yanında. Mediha, Sabiha Hanım’a odaları gösterdikten sonra kendisi misafir sofrasını hazırlamaya indi. Evet, hayat hep böyle oklarını atar, siz de göğsünüzü açar, onların ciğerlerinize saplandığını görürsünüz. Allahım, içindeki sızı ne kadar garip... Fakat niçin? İmam nikâhi kıyılırken, onlar birbirlerine hareketlerinde tamamen hür olduklarını söylemişler miydi? Eğer Mediha da başka bir erkeğe **tutulursa** Münir Bey böyle hareket etmeyecek miydi?”* (s. 59).

-sA biçimbirimi cümlede tek başına varsayım anlamı işaretlediği gibi başka yapılarla da bir araya gelerek varsayım anlamı işaretleyebilir. (52) numaralı örnekte varsayım anlamı kiplik işaretleyicisi olarak *eğer...-sA* yapısıyla sağlanmıştır. Henüz gerçekleşmeyen gelecekte olası bir durum tasarlanmaktadır. Varsayım ve olasılık anlam alanları arasında da yakın bir ilişki söz konusudur. Varsayım henüz gerçekleşmeyen gerçekleşip gerçekleşmeme durumu belirsiz olan olaylardan oluştuğu için aynı zamanda olasılık anlam alanını da işaretleyebilmektedir.

(53) “Orada hizmet eden bir garson, tepsi içinde kıymetli mezelerle rakı getirdi. Mezeler arasında havyar bile vardı. Selim Bey hiç su katmadan rakıyı üst üste çekmeye başladı.

“Babacığım, babacığım, söylemedin, melekler ağlar mı?”

Adeta dili dolaşmaya başlayan Selim Bey cevap verdi:

*“İnsanların haline bütün melekler **ağlayabilir**, tabii şeytan müstesna.”* (s. 14).

(53) numaralı örnekte $-{(y)Abil}$ biçimbirimi varsayım anlamı işaretlemektedir. İnsanların melekleri görmesi imkânsız bir durumdur. Müslüman bir kişi meleklerin varlığına inanır (farklı dinlerde bu durum değişebilir). İnanışlarından hareketle de meleklerin bulunabilecekleri/bulunamayacakları eylemleri varsayım olarak tasarlayabilirler. Konuşurun bu örneklerde gerçeklikten uzak meleklerin ağlayabileceğini tasarladığını söyleyebiliriz.

(54) “Çapkınlık, aptallık, şımarıklık. Ve ötesini söyleyemem, ona da tutuldum başka cepheden. O resmî nikâh olmadan evlenemeyen bir aile kızı. Hâlbuki ben imam nikâhına kadının da boşamak hakkı olması şartıyla taraftarım.”

Madam Nikolaki söze karıştı:

“Nasıl olur Münir Bey, boşamak kadının elinde **olsa**, her sabah kocasını boşar, akşam olunca tekrar nikâh için imam **arar**.” (s. 73).

(54) numaralı örnekte $-{sA}...-{(A/I)r}$ biçimbirimlerinin bir araya gelmesiyle varsayım anlamı sağlanmıştır. İmam nikâhının erkeğin bitirmesiyle son bulduğu vurgulanmaktadır. Fakat konuşur bu duruma bir varsayım ile yaklaşarak kadınların elinde olma durumunu ve bu durumda oluşabilecek varsayımları belirtmektedir.

(55) “Haydi, eve git ben Madam Nikolaki’yi yarın yollarım, öbür gün de eşyalarım taşınır.” Yıllar yılı hayatını bağladığı ve idare ettiği evden içini tamamen koparır gibiydi. “Sabiha Hanım’ı eve getir, paşayı da haberdar et, Şehnaz doğuruncaya kadar geceleri buraya gelme. Bu defa da yavruna ben kıydım **zannederler**.” (s. 74).

(56) “Kız elini bile vermeden içeri girdi, kapıyı kapadı. Münir yeşil köşkün içine çok ağır adımlarla girdi. Yavaş yavaş yürüyerek annesinin odasına çıktı. Hiç konuşmuyordu. Odada aşağı yukarı geziniyordu. Annesi onun herhalde çok ağır davalarla meşgul olduğunu **zannediyordu**.” (s. 46).

(57) “Münir, ben artık eve dönemem. Esasen talebelere buraya taşınacağımı söylemiştim. Hemen hepsi buraya gelecekler. Fakat bunun on gün sonra olacağını **zannediyorlardı**.” (s. 73).

(55), (56) ve (57) numaralı örneklerde varsayım anlamı *zannet-* fiiliyle sağlanmaktadır. Bu üç örnekte de bir gerçekleşmemişlik ve bir tasarı söz konusudur. Gerçekleşmemiş ve konuşurun zihninde bir tasarı hâlinde olan düşüncelerin varsayım anlamı taşıdığını söyleyebiliriz. Ayrıca bu örnekler olasılık anlamını da işaretleyebilmektedir. Çünkü gerçekleşmemiş her olay bir olasılık dâhilinde değerlendirilebilir.

(58) “**Acaba** Münir hasta olsa, herhangi bir felakete düşse, Şehnaz, Mediha’nın yaptığını yapabilir miydi? Çok şükür, elindeki roman, talebeler,

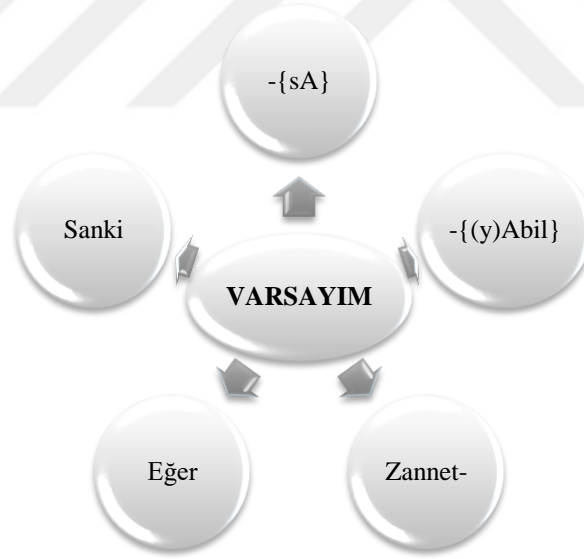
ihthiyar hanım ve Münir'in bazı geceler kendisi masa başındayken gelip karşısına oturması, baş başa konuşmaları onu teskin ediyordu.” (s. 68).

(58) numaralı örnekte varsayım anlamı *acaba* kelimesiyle sağlanmaktadır. Çünkü konuşur zihninde gerçekleşmemiş bir olay tasarlamaktadır. Gerçekleşmemişlik ve bir tasarı söz konusu olduğu için varsayım kipliğini işaretlendiğini söyleyebiliriz.

(59) “*İhtiyar, Mediha'nın boynuna sarılmış, hıçkırıyordu. “Anneciğim, şimdi benim senden bir ricam var.” “Söyle, sana canımı vermeye hazırım.” “Münir çok üzülüyor. Seni temin ederim, kız hem güzel hem terbiyeli, asil.” “A kızım, sen bunu söylerken **sanki** Münir'in öz kardeşiymişsin hissini veriyorsun.” (s.57).*

(60) “*O hafta imam nikâhı kıyıldı, merasim yapılmadı, Öğleden sonra, daha doğrusu akşama doğru talebeler geleceği için nikâh sabahleyin yapıldı. Büyükhanımın sevincine sınır yoktu. **Sanki** kendisi nikâh oluyormuş gibi giyindi, başına beyaz bir başörtüsü örterek imamı odasına çağırdı.” (s. 36).*

(59) ve (60) numaralı örneklerde varsayım anlamı *sanki* kelimesiyle sağlanmaktadır. Her iki örnekte de olmayan bir şey varmış gibi düşünülmektedir. Bu sebeple de varsayım kipliği işaretlendiğini söyleyebiliriz.

Şekil 2.3. Çaresaz romanındaki varsayım kipliği işaretleyicileri.

2.1.2. Kanıt Kipliği (Evidential Modality)

Kanıt kipliği, konuşurun bilgiye yönelik tutumlarını yansıtan kiplik kategorisidir. Konuşur bu bilgiye ulaşmak için aktarımsal ve duyumsal olmak üzere iki bilgi türünden yararlanır. Aktarımsal bilgiler, “*Konuşucunun bir başka öznedenden ya da genel olarak (sözlü gelenek, destanlar, atasözleri gibi) bilinenlerden yola çıkarak bilgi verme işleminde*

kullanılan” bilgilerdir. Duyusal bilgiler ise “*kişinin kendi duyu organları ile elde ettiği bilgileri aktarma işleminde kullanılan*” bilgilerdir (Kamacı Gencer, 2018b: 160). Konuşur ve bilgi ilişkisine dayanan kanıt kipliğinin temeli bilgi üzerine kuruludur. Kanıt kipliği genellikle bilgi kipliğinin alt kategorisi olarak incelenmiştir (Kerimoğlu, 2011: 137). Konuşur bu bilgiye ulaşmak için görsel, duyusal, işitsel ve duyumsal gibi farklı türlerdeki delillerden yararlanabilmektedir. Kanıt kipliğinin Türkçede *–{mİş}* biçimbirimiyle işaretlendiği gibi *–{DI}*, *–{(I)yor}* biçimbirimleriyle, bence, kanımca gibi kiplik belirteçleriyle ve *gör-*, *duy-*, *söyle-* gibi sözlüksel olarak da işaretlenebilmektedir (Sargın, 2014: 373).

2.1.2.1. Aktarımsal Kiplik (Reported Modality)

Aktarımsal kiplik, konuşurun duymadığı veya görmediği bir olayın aktarımında görülen anlamsal alanı işaretlemektedir. Bu kategorinin temelindeki bilgi konuşura başka kişi (ikinci, üçüncü veya kaynağı bilinmeyen bir kişi) tarafından aktarılır ve konuşur edindiği bu bilgiyi duyduğu kadarıyla iletmeye çalışır (Hirik, 2014: 242).

Palmer, Willett (1988)’den hareketle aktarım kipliğini üç alt kategoriye ayırmaktadır:

“Aktarım 2 (İkinci elden bilgi): Konuşur olaya bizzat şahit olmuş birinden bilgi alır.

Aktarım 3 (Üçüncü elden bilgi): Konuşur olayı doğrudan gören biriyle değil, anlatıldığı kadarıyla ifade eder.

Aktarım (Genel (Folklorik kanıt): Konuşur sözlü gelenekte gelişen olay anlatımına dayanır.” (Kerimoğlu, 2011: 122).

Ayrıca Palmer aktarımsal (2) kategorisi için “*alıntı*”, aktarımsal (3) kategorisi için “*duyum*” terimlerini de kullanmaktadır (Palmer, 2001:40).

2.1.2.1.1. Aktarımsal (2)

Konuşura başkası tarafından iletilen bilgi sözcüde konuşur tarafından işaretlenerek aktarılır. Türkçede *–{mİş}* ve *–{DI}* veya birleşik çekimli *–{mİştİ}* biçimbirimleri aktarımsal (2) kategorisini işaretlemektedir. Anlatılan olay veya durumların geçmişte yaşanması bu eklerin kullanılmasını sağlar. Ayrıca eklerin çekiminde 3. teklik ve çokluk kişi ekleri de kullanılmaktadır. “*Hikâye, roman, tiyatro gibi kurgusal metinlerde kullanılan dil gereği konuşur (burada metin yazarı) yaşadıklarını ya da yaşama olasılığı taşıyan hayali olay ve durumları okurlara aktarırken bizzat yaşamışçasına/tanık olmuşçasına anlatım gerçekleştirmektedir. Okur açısından ikinci elden duyum değeri taşıyan bu bilgiler sözcüde*

geçmiş olayların aktarımı söz konusu olduğu için $\{-mIş\}$ ve $\{-DI\}$ ekleri ile verilmektedir.” (Hirik, 2014: 243-244). Palmer aktarım (2) kategorisini konuşurun, bizzat tanıklık ettiği bilinen ikincil bir kaynaktan edindiği bilgiler şeklinde tanımlamaktadır. Palmer (2011: 40). *Çaresaz* romanında aktarımsal (2) çoğunlukla $\{-mIş\}$ biçimbirimiyle işaretlenmiştir. $\{-mIş\}$ biçimbirimi konuşurun genel olarak bilinenlerden veya başkasından edindiği bilgiyi aktarmak için kullanılan bir biçimbirimdir (Kamacı Gencer, 2018b: 160). Çalışmamızda aktarımsal (2) kiplik kategorisi aşağıdaki şekilde işaretlenmiştir.

(61) “*Hoşkadem*’in şimdi hukuk talebelerine kiraladığı iki odalı evin arkasındaki büyük bir yeşil bahçenin sahibi oradaki bir apartmanda oturuyordu. Adamın kızı on yıl önce, Mediha öğretmenken, ilkokulun son **sınıfındaydı**. Bir gün kız **hastalanmış**, Mediha da onu elinden tutarak apartmandaki ailesine **götürmüş** ve onunla meşgul **olmuştu**. Ondan sonra Mediha’yı daima kabul günlerinde ısrarla davet etmişlerse de Mediha bermutat sosyete topluluğundan **kaçınmıştı**. Esasen hastalık meseleleri hariç komşuların hiçbiriyle sıkı sosyal münasebetlerde **bulunmamıştı**.” (s. 39).

(62) “*Mediha Hanım*’ın çocukluğu ve gençliğinin başlangıcı çok garip geçmişti. Babası Selim Bey, Abdülhamid devrinde kilercibaşının yanında mühim bir mevki **sahibiydi**. Sarayın yüksek fikirli adamlarıyla arkadaşlık **ederdi**. O zaman Yıldız’da oldukça büyük bir ev de edinmiş ve orada Emine Hanım isimli iyi bir aileden güzel bir kadınla **evlenmişti**. Ne yazık ki evlendiği sene Abdülhamid tahttan **inmiş**, sarayda bazı değişiklikler **olmuş**, Selim Bey de açığa **kalmıştı**.” (s. 12).

(63) “*İşte o akşamdan sonra Selim Bey doktora ihtiyacı olacak kadar hasta olmuştu. Esasen daha önceden beri, ta eski günlerdeki iyiliğinden dolayı Nikolaki Efendi, Selim Bey’e hayli para yardımında bulunmuştu. O günden sonra umumiyetle evin masrafını Nikolaki Efendi yapıyordu. Madam da gündüzleri geliyor, artık yatağa düştüğü için bütün feryatlarına rağmen Selim Bey’e raki vermiyordu.*” (s. 16).

(61), (62) ve (63) numaralı örneklerde geçmişte yaşanmış olaylar anlatılmaktadır. Bu olaylar konuşur tarafından tanık olmuşçasına bir anlatımla aktarılmaktadır. Fakat konuşur bu bilgileri doğrudan bir duyu organıyla tecrübe etmemiştir. Bu bilgiler geçmişte yaşandığı için konuşur tarafından bir tanık aracılığıyla aktarımsal yollarla edinilmiştir. Bağlamdan da anlaşılacağı gibi konuşur tanık olmuşçasına net bilgiler vermektedir. Örneklerde kullanılan $\{-DI\}$ biçimbirimi konuşma anından önce gerçekleşen ve konuşurun duyu organları ile bizzat deneyimlediği eylem ya da ifadeler için kullanımı bilinse de (Kamacı Gencer, 2018b: 151) bu biçimbirimin zaman zaman aktarımsal (2) kategorisini işaretlediğini söyleyebiliriz. Bu bilgilerden hareketle geçmiş zaman için kullandığımız $\{-mIş\}$, $\{-DI\}$ ve $\{-mIştI\}$ biçimbirimleri doğrudan aktarımsal (2) kiplik alanını da işaretlediğini söyleyebiliriz.

(64) “Aynı zamanda vakit buldukça ekseri geceleri “Bir Balıkçının Hayatı” diye Şile’de tasarladığı hikâyeyi yazıyordu. Hakikat halde, orada bir balıkçıyla ahbab olmuş, Karadenizli olan o hoş adam bazen deniz kenarında bazen de balık kayığında hayatını Mediha’ya anlatmıştı. Mediha ruh bakımından balıkçıyı ve onun sevgilisini yaşattıyordu. Evli bir adam olan balıkçı bir kıza âşık **olmuş**. Kızı kendisine **vermiyorlarmış**. O da **kıvraniyormuş**, kaçırmak için bir de çare **düşünüyormuş**.”(s. 66).

(65) “Doğru, ben bu köşkün sahibiyim. Hep kiraya verirdim. Bu sene annem hasta diye buraya geldik. Bu taraflarda bir Çaresaz yaşadığını öğrenmemek ihtimali var mı? Hem sizin ev sahibi Hoşkadem Kadın bize gündüzleri hizmete gelir, bir-iki saat kalır gider. Anneme hep sizi anlatır. Annem de namazlardan sonra hep size dua eder. Hem Hoşkadem Bacı Yıldız’da bir yerde hizmet **etmiş**, sizin ailenizi de **tanımış**, tabii uzaktan...” (s. 19).

(66) “Münir kapıyı çalmadan Hoşkadem açtı: “Geç kaldım beyim.”

“Öyle oldu Bacı. Bizimkiler yattılar mı?”

“Hanımefendi uyuyamadı. Küçükhanım da geç geldi. Onu yanında alıkoydu. Sizi bekliyorlar.” Münir onların uykuda olmalarını ne kadar isterdi. Bugünkü cennet galiba biraz gölgelenecek. Büyük bir gayretle annesinin odasına çıktı. “Nerede kaldın Münir?” Cevap vermeksizin annesinin elini öptü. Mediha’nın yanağını okşadı. “Anneciğim artık sen yat. İşte geldim. Çaresaz da bütün gün **sokaktaymış**, onu da bırak rahat etsin. Ben buradayım işte.”(s. 53).

(67) “Sami, inan ki bazı kadınlar insanda çok derin ihtiraslar uyandırır fakat evlenince, altlarına otomobil verebilecek bir başka erkek bulur bulmaz hemen insanı terk ederler. Ben de ona karşılık kısa bir müddet için hevesimi alır almaz herhangi kadından ayrılmak isterim. Hâlbuki Çaresaz beni yetiştirdi, canımı kurtardı. O olmasa ben serseriden başka bir şey olamazdım.”

“Senin bir sürü sosyeteye girip çıktığını **biliyormuş**. Hiç Çaresaz’ı götürüyor musun?” (s. 38).

Konuşur (64) numaralı örnekte balıkçının başından geçen olayları , (65) ve (66) numaralı örneklerde Hoşkadem Bacı’dan duyduklarını Çaresaz’a aktarmaktadır. (67) numaralı örnekte ise konuşur Çaresaz’dan duyduğu duyumu aktarmaktadır. Bütün örneklerde konuşur doğrudan bir tanıktan edindiği bilgileri aktarmaktadır. Doğrudan bir tanıktan aktarımsal yollarla edinilen bilgiler aktarımsal (2) olarak kategorize edilmektedir.

(68) “Mediha’nın orada olduğu pazar günleri öğleden sonra Münir de geliyordu. Onun da Nikolaki’lerle münasebetleri ilerlemiş, dost olmuşlardı. Mediha da birlikte dört kişi çaylarını içtikten sonra Abbas Ağa Korusu’nda dolaşıyorlar, biraz sonra da Mediha ile Münir yeşil köşke dönüyordu. Fakat ikisi beraber eve girmiyordu. Münir, “Benim pazarları seninle beraber olduğumu hissederse derimi yüzer,” **demmişti**.” (s. 69).

(68) numaralı örnekte konuşur Münir'den aldığı bir bilgiyi aktarmaktadır. Doğrudan bir tanıktan alınan bilginin aktarımında aktarımsal (2) kategorisi işaretlenmektedir.

(69) “Evet, evvela o öğretmen hanımla imam nikâhı yaptın mı yapmadın mı, sonra da şayet evlenirsek o bizimle aynı evde oturacak mı? Münir sorulan birinci kısmına değil, İkincisine cevap verdi:

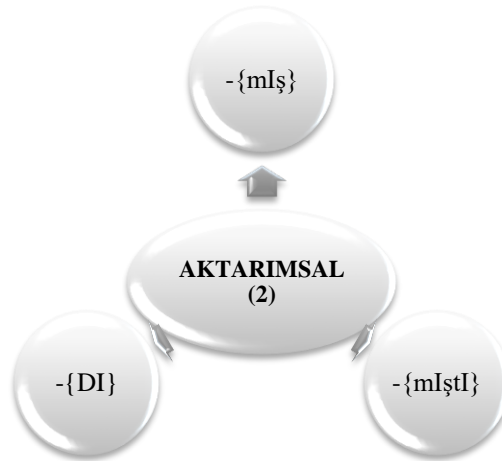
“O, benden bir-iki yaş küçük olmakla beraber anam ve koruyucumdur. Aynı zamanda evin de direği. Sonra annem onsuz olamaz. Ben de annem sağ oldukça oradan ayrılamam. Eğer muvafakat edersen o kadın senin için de büyük bir dayanak olur. İstersen babanı da bize naklederiz.”

“Olmaz. Çoktan bana, benim evlenip evden gittiğim vakit yeğenim Sabiha'yu yanına alacağını **söylemişti.**” (s. 51).

(70) “Mediha eczaneye gitmeden önce, ihtiyar hanımı teselli ederek hastalığının ağır olmadığını fakat kendisine geçmemesi lazım geldiğini söyledi. Aynı zamanda Münir'in civarda adliyeye mensup bir tanıdığı olup olmadığını sordu. Yoktu. Fakat Dr. Hayrettin'in evinin yanında oturan hukuk son sınıf talebesinden Sami Selçuk adlı bir genç olduğunu ve Münir'in onu ta hukuk günlerinden tanıdığını **söyledi.**” (s. 29).

(71) “Onu o gün Şehnaz'a talip olacağından haberdar etmişti. Mutfakta ayakta çayını içtikten sonra sokağa fırladı. Tam onda oraya söz vermiş olduğu için epeyce dolaştı. Mütemadiyen, sabırsızlıkla bileğindeki saatine bakıyordu. Nihayet tam onda Şehnaz'ın kapısını çaldı. Yine o küçük besleme kapıyı açtı. Paşanın odasına çıkardı. Kapıyı vurup girince tebessüm ederek: “Şehnaz bana bu sabah beni görmek istediğinizi **söyledi.**”(s. 48).

(69) numaralı örnekte doğrudan bir tanıktan edinilen bilgiler $\{-mI\}$ biçimbirimiyle işaretlenmektedir. (70) ve (71) numaralı örneklerde ise konuşur duyduğu bir bilgiyi $\{-DI\}$ biçimbirimiyle aktarmaktadır. Örneklerde doğrudan bir tanıktan edinilen bilgiler olduğu için aktarımsal (2) kategorisinde değerlendirilmiştir.

2.1.2.1.2. Aktarımsal (3)

Kamacı Gencer, aktarımsal (2) kategorisinde konuşurun bilgiye doğrudan tanık olmadığını, aktarımsal (2) kategorisiyle işaretleyicinin aynı olduğunu söylemekte ve bu iki kategori arasındaki farkın bağlamda ortaya çıktığını belirtmektedir (2018a: 86-87). Aktarım (3) kategorisi, konuşurun üçüncül bir kaynaktan edindiği bilgileri kapsamaktadır. Aktarım (2) ve aktarım (3) kategorilerinin her ikisinde de konuşurun doğrudan tanık olmadığı bilgileri içermesi bakımından benzerlik göstermektedir. Bu kategoriler arasındaki fark aktarım (2) konuşurun olaylara tanık olmuş başka birinden edindiği bilgileri, aktarım (3) ise konuşurun olaylara tanık olmamış başka birinden edindiği bilgileri aktarmasıyla anlaşılmaktadır (Palmer, 2011: 40). Bu bilgilerden hareketle bu kategori için konuşur bir olaya veya duruma doğrudan tanık olan birinden duymadığını, konuşurun bu olay veya durumları anlatıldığı kadarıyla hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Bu kategori çalışmamızda $\{-mIş\}$ ve $\{-mIştI\}$ biçimbirimleriyle işaretlenmiştir. *Çaresaz* romanında aktarımsal (3) kategorisi aşağıdaki gibi işaretlenmiştir.

(72) “*Mediha bahçede bunu Sami Selçuk’la konuşurken genç adam ona hem öğretmenlik hem hastabakıcılık bir arada yürümeyeceğini söyledikten sonra şayet İngilizce ders verirse daha çok para kazanacağını ve daha az zaman sarf edeceğini anlattı. Sami Selçuk’un kendi arkadaşlarından beş hukuklu İngilizce hocası arıyorlarmış. Her biri her ders için on beş lira vereceklermiş.*”(s. 30).

(73) “*Kerime hanım iyi piyano çalıyor. Buradan geçerken geçen gün işittim.*”

“*İhtiyar birdenbire kızına dönerek, Şehnaz, hâkim bey muvaffakat ederse bize çay ver. Bugün geciktik.*”

“*Çok memnun olurum.*”

İhtiyarla dereden tepeden konuştular. İhtiyarın mesleğine ait sorduğu suallere cevap verirken, gözleri mütemadiyen bardaklara çay koyan uzun parmaklı, kırmızı parmaklı beyaz ele dalıyor.

“*Hâkim bey, şimdi muhitin Çaresaz’ı diye anılan eski öğretmen ve şimdi İngilizce hocası hanım sizin evde kiracıymış?*” (s. 42).

(74) “*Tüccar, karısıyla sinemaya gitmiş olduğu için Hatice ile karşı karşıya oturmuş hem örgü örüyorlar hem konuşuyorlardı. Garip bir tesadüf olarak konu Münir’e aitti. Hatice diyordu ki:*

“*Bu yakışıklı hâkim benim öğretmenle imam nikâhı yapmış. Bütün mahalle biliyor.*” (s. 44).

(72) numaralı örnekte konuşur Sami Selçuk'un arkadaşlarının İngilizce Hocası aradıklarını Çaresaz'a aktarmaktadır. (73) numaralı örnekte Hâkim Bey başkasından duyduğu bir bilgiyi Münir'e aktarmaktadır. (74) numaralı örnekte ise Hatice aldığı bir duyumu aktarmakta ve doğrudan bir tanık söz konusu değildir. Örneklerde de görüldüğü gibi konuşur olaya doğrudan tanıklık etmemiştir. Başkalarından duyulan duyular aktarılmaktadır. Yani doğrudan bir tanıktan bahsetmek söz konusu olmadığı için bu aktarım biçimi aktarımsal (3) kiplik kategorisini işaretlemektedir. Genel olarak bu alanın işaretleyicisi $-\{mIş\}$ biçimbirimidir.

(75) “Münir annesinin yanından ayrıldıktan sonra bir an Mediha'nın kapısının önünde durdu. Sonra hiç ses çıkarmadan aşağıya indi, çıktı gitti. Şehnaz'ın bazı akşamları orada bulunduğunu **işitmişti.**” (s. 44).

(76) “Bu yakışıklı hâkim benim öğretmenle imam nikâhı yapmış. Bütün mahalle biliyor. Herkes şaşırmış buna. Bir genç hâkimin bugün o kadar eski bir âdete dönmesi garip değil mi?” “Bu Çaresaz denilen kadın mı? Galiba babam da bu dedikoduyla **duymuş.**”(s. 44).

(75) ve (76) numaralı örneklerde konuşurun aktardığı bilginin kaynağı belli değildir. Doğrudan bir tanık olmadığı için bu örnekler aktarımsal (3) kategorisinde değerlendirilir. (75) numaralı örnekte $-\{mIştI\}$ biçimbirimi, (76) numaralı örnekte ise $-\{mIş\}$ biçimbirimi aktarımsal (3) kiplik alanını işaretlemektedir.

Şekil 2.5. Çaresaz romanındaki aktarımsal (3) kiplik işaretleyicileri.

2.1.2.1.3. Aktarımsal (Gen)

Aktarım (gen) ifadeleri çoğunlukla kurgusal metinlerde kullanılmaktadır. Masal, hikâye, mitoloji, destan gibi edebi türleri aktarmada veya kıssa, fıkra gibi olgusallığa biraz daha yaklaşmış öğretici, öğüt verici metinlerde işaretli olan aktarım (gen) atasözlerinde de

kullanılmaktadır (Kazanlar Ürkmez, 2019: 89). Çalışmamızda aktarım (gen) kategorisine ait örnek bulunmamaktadır.

2.1.2.2. Duyum Kipliği (Sensory Modality)

Cevizci duyu kavramını, “görme, işitme, dokunma, tat ve koku alma yetilerine veya bir insanın kendisinin dışında, zaman ve mekân içinde bulunan fiziki ya da kimyasal nitelikli öğelere ilişkin bilgi edinmesini sağlayan psikofizyolojik fonksiyonlar bütünü” şeklinde tanımlamaktadır (1999: 271).

Palmer, duyum kipliğini görsel, görsel olmayan ve işitsel olmak üzere üç alt başlıkta ele almaktadır. Bu kategorilerin:

“ 1) tek bir işaretleyici (duyum),

2) Görme için ve diğer duyuların tümü için bir işaretleyici (görsel ve görsel olmayan duyular),

3) Görme ve işitme için işaretleyiciler (görsel ve işitsel duyular). ”

olmak üzere üç tür işaretleyicisinin olduğunu belirtmektedir. Tek işaretleyici duyular; beş duyu organımızla algıladığımız bilgileri işaretlemektedir. Görme ve diğer duyular, görme veya diğer duyularla algıladığımız bilgileri işaretlemektedir. İşitme ve görme duyular ise görme veya işitme yoluyla algıladığımız bilgileri işaretlenmektedir (2001: 43-44). Çalışmamızda duyum kipliği $\{-DI\}$ biçimbirimi dışında duyu fiilleri ile işaretlenmiştir. Genel olarak işitme, görme, koklama, tat alma, dokunma gibi duyular kanıtların kategorileştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

2.1.2.2.1. Görsel

Görsel kanıtlar konuşurun görerek tanık olduğu olayların aktarımında kullanılan alandır. Bu olaylar bizzat görülerek elde edildiği için en güvenilir kanıt olarak değerlendirilmektedir (Hirik, :2014: 213). Türkçede bu anlam alanını en sık işaretleyen $\{-DI\}$ biçimbirimidir. Konuşma zamanından önce gerçekleşen olaylara atıfta bulunan bu biçimbirim için Türkçede “bilinen, görünen şuurlu, kesin, belirli geçmiş zaman” gibi farklı kiplik isimlendirmeler yapılmıştır. Bu biçimbirim bazen konuşurun olayı gördüğünü veya tanık olduğunu da işaretleyebilmektedir (Benzer, 2008: 203). Boz, $\{-DI\}$ biçimbiriminin bizzat konuşur tarafından tecrübe edilen durumları ifade etmek için kullanıldığını belirtmiştir (2012: 62). $\{-DI\}$ biçimbiriminin yanı sıra $\{-mİş\}$ biçimbirimi de görsel kiplik

alanını işaretleyebilmektedir (Hirik, 2014: 217; Benzer, 2018: 188). *Çaresaz* romanında görsel kiplik aşağıdaki şekilde işaretlenmiştir.

(77) “Erenköy civarında bir ilkokul öğretmeniydi. Hoşkadem Bacı adlı bir zenci kadının iki odasından birinde otururdu. Erkek kadın bütün mahalleliler ona selam verir, onu görünce yüzlerinde bir muhabbet havası **eserdi**.” (s. 11).

(78) “Yerde kıymetli bir halı, köşede bir sedir, yanında rahat bir koltuk, duvarda epeyce yüklü bir kitaplık, ortada bir masa – üzerinde yazı yazılır, belki çay içilir, yemek de yenir. Kitapları arasında birçok çocuk ve hayvan hikâyeye kitapları, tarih ve edebiyata ait batı dillerinden tercüme edilmiş şaheserler de **vardı**.” (s. 12).

(79) “Mediha Hanım kendi yemeğini bir tepsiye koyarak yukarıya çıkarır, bir yandan yemeği yerken öte yandan ertesi günün dersini hazırlar, sonra da çok sevdiği hayvan ve çocuk hikâyeleri yazarak bir tarafa **koyardı**. Bunları yazarken neşelenir, **gülerdi**.” (s. 12).

(80) “Anneni Hoşkadem’e ve resmî nikâhlı geline bırakarak çekilirim.” “Çekilirim” kelimesi dudaklarından çıkınca Münir birden yerinden fırladı, yere diz çökerek kollarını Mediha’nın beline **sardı**.” (s. 47).

(81) “Öğleden sonra, daha doğrusu akşama doğru talebeler geleceği için nikâh sabahleyin yapıldı. Büyükhanımın sevincine sınır yoktu. Sanki kendisi nikâh oluyormuş gibi **giyindi**, başına beyaz bir başörtüsü örterek imamı odasına çağırdı.” (s. 36).

(82) “Misafirler gitmişler. Yemekten sonra Nikolaki’leri Mediha ihtiyar hanımın yanına çıkardı. Merdivende bu kat meselesinden kadına bahsetmemelerini rica etmişti. Münir’in annesini Madam Nikolaki oyaladı. Çaya kadar kaldılar. Münir yeni ailesiyle Yemek yiyip konuştuğundan sonra evdeki tesirleri merak ederek koşup **geldi**.” (s. 59).

(83) “Kız elini bile vermeden içeri girdi, kapıyı kapadı. Münir yeşil köşkün içine çok ağır adımlarla girdi. Yavaş yavaş yürüyerek annesinin odasına **çıktı**.” (s. 46).

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi –{DI} biçim birimi görülen geçmiş zaman görevi dışında görsel kiplik alanını işaretlemiştir. Konuşur bizzat gözlemlediklerinden hareketle bilgi vermiştir. Konuşur, (77) numaralı örnekte mahallelilerin yüzlerindeki ifade şekli, (78) numaralı örnekte kitaplar hakkındaki gözlemler, (79) numaralı örnekte Mediha’nın hareketleri (80) numaralı örnekte Münir’in sarılması, (81) numaralı örnekte Büyük hanımın kıyafeti, (82) numaralı örnekte Münir’in koşması, (83) numaralı örnekte ise Münir’in

yürüyüşü konuşur tarafından bizzat görsel delillerden hareketle tecrübe edilerek aktarılmıştır.

(84) “Uzun boylu, ince bir genç. Biraz dişlek, kara bıyıklı. Açık başının gür saçları itinayla **taranmış**, üstü biraz temiz ve ütülü. Kunduraları yeni **boyanmış**, elleri ceplerinde...” (s. 19).

(85) “Mediha’yı şimdi genç adam elinden yakalamış, bahçesine çekti fakat cevap vermedi. Boyaları **dökülmüş**, harap olmaya yüz tutmuş bahçe kapısını ayağıyla itti. Mediha’nın elini elinden kaçırmak istemiyordu.” (s. 20).

(84) ve (85) numaralı örneklerde $\{mIş\}$ biçimbirimi görsel kiplik alanını işaretlemiştir. Genel olarak duyulan bir olayın anlatımı için kullanılan bu biçimbirim bu örneklerde görsel kiplik alanını işaretlemektedir. (84) numaralı örnekte saçların taranması, kunduraların boyanması, (85) numaralı örnekte ise boyaların dökülmüş olması görsel duyu organıyla belirlenebilecek şeylerdir. Bu bağlamda da görsel kiplik alanının $\{mIş\}$ biçimbirimiyle işaretlendiğini söyleyebiliriz.

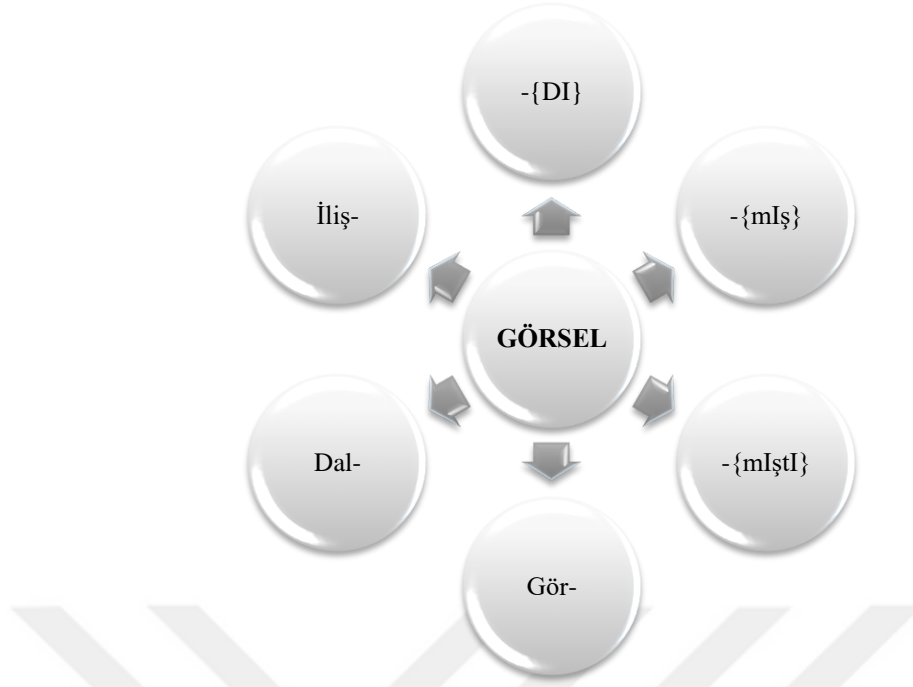
(86) “Yine elleriyle Karacan’ın başını okşarken gözleri yeşil köşke döndü. Bahçesinden bir ayak sesi geliyordu. Biraz sonra bahçenin kapısı açıldı. Çamların ortasından bir adamın çıktığını gördü. Bu adam kapının önünde ayakta durup etrafında bakarken gözleri Mediha’ya **ilişti**.” (s. 19).

(87) “Yavaş yavaş sırta yükseldiler. Ağacın altına gelince yan yana oturdular. Münir etrafı gözleriyle tarayıp da kimse olmadığını **görünce** Şehnaz’ı göğsünden arkaya iterek akasyanın yeşil gölgesi altına uzattı, kendisi de yanına uzandı.” (s. 50).

(88) “Şehnaz mantosunu giymeye gitti. Masanın üstündeki guguklu saat on biri vurunca ihtiyar, “Haydi evlat, bizim kızı alıp götürme saati geldi,” dedi. Bu aralık Şehnaz da kapıda lacivert ipek mantosuyla **görününce** ihtiyar gülerken, “Haydi, çabuk, arş!” diyerek ellerini çırpı.” (s. 50).

(89) “İhtiyarla dereden tepeden konuştular. İhtiyarın mesleğine ait sorduğu suallere cevap verirken, gözleri mütemediyen bardaklara çay koyan uzun parmaklı, kırmızı tırnaklı beyaz ele **dalyor**.” (s. 42).

Görsel kiplik alanı sözlüksel fiillerle de işaretlenebilmektedir. Yukarıdaki gör-, dal-, iliş-fiilleri konuşurun bizzat olaya şahit olduğu anlamını katmaktadır.

Şekil 2.6. Çaresaz romanındaki görsel kiplik işaretleyicileri.

2.1.2.2.2. Görsel olmayan

Görsel ve işitsel dışındaki diğer duyu organlarıyla elde edilen bilgilerin işaretlendiği kategoridir. Palmer (2001)'in sınıflandırmasında görsel ve işitsel dışındaki duyular “*görsel olmayan*” başlığı altında yer almaktadır. Görme dışındaki diğer duyu organlarıyla edinilen bilgiler bu kategoride yer alır. Çaresaz romanında görsel olmayan kiplikler aşağıdaki gibi işaretlenmiştir.

(90) “Nikolaki’ler gittikten sonra öğretmenlik, yazıp okuma, hasta komşulara yardım gibi işler zamanını dolduruyorsa da sade şuurlarında bir yerinin bomboş olduğunu **seziyordu**.” (s. 18).

(91) “Münir, Hoşkadem’i duymamış gibiydi. Karnı tok olduğunu, yemek yemeyeceğini söyledi. Odada bermutat annesinin elini ve yanaklarını öptü. Annesi son günlerde oğlunun dalgalınlığını **sezmişti**.” (s. 43).

(92) “Tam gece on buçuğa kadar beklediler. Şehnaz daha fazla kalamazdı, babası yalnızdı. Hatice’ye veda edip çıktılar. Şehnaz’ın kolu kolunda, sımsıkı. Fakat hiçbir taşkınlık yok. Bilakis çok dalgın ve düşünceli. Evet, **hissediyordu** ki hayatı yine bir dönüm noktasında.” (s. 45).

(93) “Mediha’yı altısında bir ilkokula yazdırdı. Çocuğu kendisi götürür getirirdi. Onu okula bıraktıktan sonra önce evi toplar, yemek pişirir, sonra da kollarını sallaya sallaya dışarı çıkar, dolaşır, gözleri Yıldız Camisi’nde, cuma

günlerini, selamlık merasimlerini **düşünür**, vaktiyle orada gördüğü adamları, kilercibaşının yanındaki durumunu, faaliyetini **hatırlardı**.”(s. 13).

(94) “Artık Selim Bey’in söyledikleri hiç anlaşılıyordu. Birdenbire ayağa kalktı, yürümek istedi. Garson koşarak geldi, hesap getirdi. İşte o zaman, Selim Bey cebinde bir mecdiyeden fazla para olmadığını **düşündü**.”(s. 15).

(95) “Lakırdıyı kes Selçuk, belki hakkın var. Eğer o razı olursa bir imam nikâhı yaparız, o isterse ben bırakırım ve üstündeki leke silinir. Hem beni dinle Selçuk, sana şerefim adına yemin ederim ki aramızda karıkocanın maddi teması olmamıştır. Yani senin anlayacağın kızıoğlankızdır. “Hayret, hayret!”

“Haydi ayrılalım Selçuk, sen kafama bir kurt soktun. Biraz **düşüneyim**, Çaresaz ve benim için en hayırlı yolu bulmaya çalışacağım.”(s. 32).

(96) “Bir-iki defa, bilhassa ilk günlerde Münir onu kollarının arasına alıp yukarıya adeta kaçırmıştı. Muvaffak olamadığı zaman kendisi Mediha’nın yatak odasına gidiyor, onun yatağına yatıyordu. Münasebetlerindeki bu sükûn içinde ara sıra çocuklar gibi şakalaşıyorlardı. Bazı zaman Münir dışarıdaki kadınlarla olan münasebetlerinden Mediha’ya bahseder, ikisi durmadan **gülerlerdi**.” (s. 38).

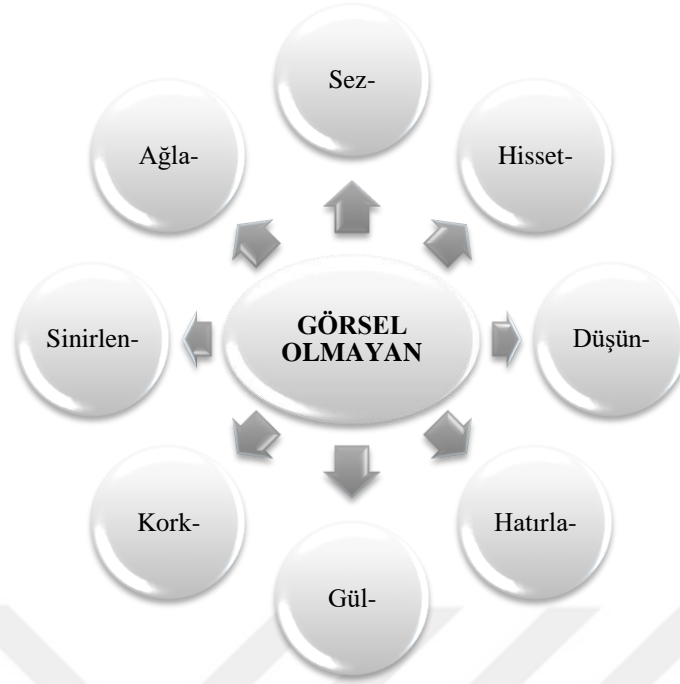
(97) “İhtiyar kadının koluna girip yatağına götürdü, yatırdı. Sonra odadan çıktı. Münir arkasından merdiven başına kadar gitti. “Çaresaz, bir de resmî nikâh yapacağız galiba. Fakat anneme söylemeye **korkuyorum, sinirlenecek**.” (s. 53).

(98) “Gel benim Çaresaz kızım,” diye lafa başladıktan bir-iki dakika sonra Münir elinde bir tomar kâğıtla geldi. Mediha’nın elini sıktı, kadınların karşısına geçip oturdu. Mediha sordu: “Sizin ateşiniz var galiba, elleriniz o kadar **sıcak** ki!”

(99) “Mediha o akşam Münir’in annesini yatırırken dedi ki:

“Anneciğim, bizim çift Akdeniz’den döndükten sonra ben de Nikolaki’lerle Şile’de bir hafta vacances (tatil) yapmak istiyorum. Münir ile karısı sana bakarlar. Bacı da seni geceleri oyalar.” İhtiyar kadın Mediha’nın o ilk hafta evde bulunmak istememesini tabii bulmakla beraber bir çocuk gibi **ağladı**.” (s. 62).

Bu örneklerde konuşur, görsel ve işitsel duyulardan ziyade hisset-, düşün-, hatırla-, sez- gibi duyularla bilgisini kanıtlamaktadır.

Şekil 2.7. Çaresaz romanındaki görsel olmayan kiplik işaretleyicileri.

2.1.2.2.3. İşitsel

Konuşurun duyma yoluyla tanık olduğu durumları işaretleyen kiplik kategorisidir. Konuşur çevresinde duyduklarından hareketle bir sonuca varmaktadır. Bu kategori genel olarak kiplik yüklem ve kelimeler tarafından ifade edilmektedir (Hirik, 2014: 229). Bu kategori aktarım kipliği ile karıştırılmamalıdır. Duyduğuma göre, söylentilere göre ifadelerin yer aldığı aktarım kipliği ile işaretli önermeler işitsel duyum kipliğinden farklıdır. Bu kiplik türünde konuşur bilgiyi duyarak doğrudan tanık olmaktadır. Aktarım kipliğinde ise konuşur bilgileri bir tanık tarafından duymaktadır (Kazanlar Ürkmez, 2019: 91). Çalışmamızda bu kategori genel olarak işitsel duyum fiilleriyle işaretlenmiştir.

(100) “Nihayet vazifesinden çıkınca Şehnazlara koştu. Kapılarını tereddütle çaldı. Onu birinci katta, sokağa bakan bir odaya götürdüler. İhtiyar adam köşede bir koltukta, Şehnaz da piyanosunun başında notları karıştırıyordu.

“Buyurun, bekliyorduk. Yanıma gelin, benim gözlerim biraz zayıf, kulaklarım da zor işitiyor.”

“Kerime hanım iyi piyano çalıyor. Buradan geçerken geçen gün işittim.” (s. 42).

(101) “Biraz sonra Hatice’nin annesi, yeni misafiri, odanın ortasına gelince Hâkim Münir’e takdim etti. El sıkıştılar. Sahiden müstesna güzellerden. Herhangi bir yerde güzellik kraliçesi olabilir. O aralık plaklardan bir vals çalıyor.”(s. 40).

(102) “Bazen koynuna giriyor, kollarını babasının boynuna sarıyor, ona ninni söylüyordu. Çocuğun güzel ve merhamet dolu sesi onu biraz teskin ediyordu. Selim Bey, “Mediha Ana, Mediha Ana!” **diye diye** nihayet uykuya dalıyordu.” (s. 16).

(103) “Bu sazlarla birlikte okunan bir şarkı onu daima ağlatırdı. “Nihansın dideden ey mest-i nâzım” diye başlayan şarkının son beyti, “Bana insan değil ağlar melekler” onu bir gün bir çocuk gibi hıçkırtarak **ağlatmıştı.**” (s. 14).

(104) “Öğleden sonra, daha doğrusu akşama doğru talebeler geleceği için nikâh sabahleyin yapıldı. Büyükhanımın sevincine sınır yoktu. Sanki kendisi nikâh oluyormuş gibi giyindi, başına beyaz bir başörtüsü örterek imamı odasına **çağırıldı.**” (s. 36).

(105) “Münir o geceyi cennetle cehennem arasında geçirdi. Rüyasında Şehnaz’ın bir hayal kadar güzel vücudunu kollarının arasında görünce tamamen kendinden geçiyor fakat bunun ardından Çaresaz’ın odasını bomboş görüyor, ağzına leziz bir et lokması verildikten sonra tekmeyle sokağa atılmış bir serseri köpek hissiyle inleyerek gözlerini açıyor, “Çaresaz, Çaresaz!” diye **haykırıyordu.**” (s. 48).

(106) “Münir’in kulakları da tetikteydi. Mediha’nın yukarı çıktığını sezer sezmez Şehnaz’ı bırakıp ansızın anasının odasına gidiyordu. Şehnaz da her defasında dişlerini gıcırdatarak, “Aşağıya kabul etmiyor diye yukarıya çıkınca kendinden geçiyorsun,” diye **bağırıyordu.**” (s. 67).

(107) “Oda kapısından çıkarken Şehnaz arkasından gidiyor, merdiven başında bağırarak konuşuyor: “Yine onun odasına değil mi?” “Evet, sade rahatı orada buluyor, başımı dinliyorum.” Bu aralık Mediha sofadaki gürültüyü **duymuş,** odasından fırlamış, merdiven başındaki sözleri.” (s. 71).

(108) “Çocuk bu devrede on bir yaşındaydı. Eve hafta sonları geliyor, babasının yanına oturuyordu. Fakat Selim Bey hemen hemen bütün şuurunu kaybetmiş gibiydi. Küçük Mediha bütün gece onun bazen Mestnaz, bazen Çaresaz, bazen de Emine diye feryadını **dinler,** gözlerinden yaşlar akardı.” (s. 17).

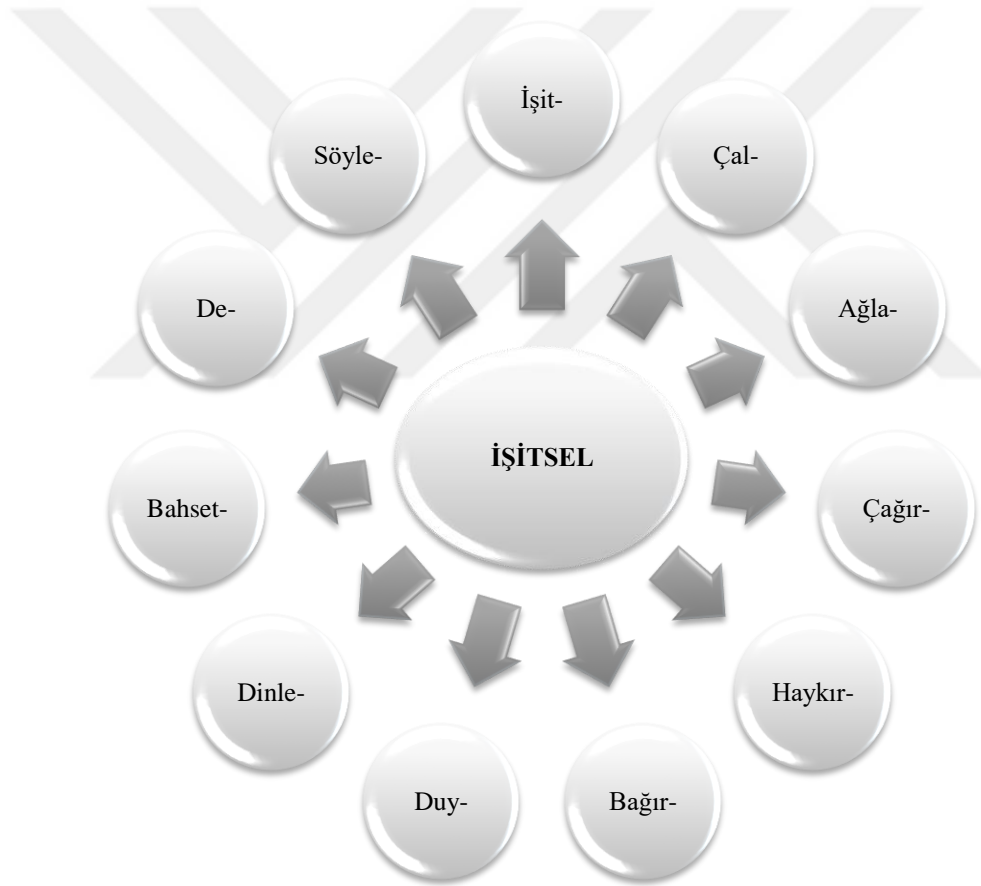
(109) “Kiracıdan çok fazla. Gerçi zamanının büyük bir kısmını İngilizce derslerine veriyor ama yine de o olmasa; annem yaşayamazdı.” Münir lakırdıyı değiştirerek paşanın İstiklal Savaşı’ndaki tecrübe ve müşahedelerine sözünü çevirdi. Bu konu açılınca ihtiyar asker her şeyi unutarak uzun uzun savaştan **bahsetmeye** başladı.” (s. 42-43).

(110) “Para çantamı evde unutmuşum, öbür Cuma parasını veririm,” **dedi.**

Şimdi kulübe sahibi de gelmiş, öbür garsonlarla birlikte etrafını alarak yakasına yapışmıştı. Küçük ayağa kalkmış, “Babacığım, babacığım!” diye bağıyordu. Çocuğun da ağladığını sezen sarhoş Selim Bey, cebinden altın saatini çıkararak (karısından kalan son yadigârı bu), “Alın size rehin!” dedi.” (s. 15).

(111) “Mediha eczaneye gitmeden önce, ihtiyar hanımı teselli ederek hastalığın ağır olmadığını fakat kendisine geçmemesi lazım geldiğini söyledi. Aynı zamanda Münir’in civarda adliyeye mensup bir tanıdığı olup olmadığını sordu. Yoktu. Fakat Dr. Hayrettin’in evinin yanında oturan hukuk son sınıf talebesinden Sami Selçuk adlı bir genç olduğunu ve Münir’in onu ta hukuk günlerinden tanıdığını söyledi.” (s. 29).

Yukarıdaki örneklerde işitme yoluyla edinilen bilgiler, işitme duyusuyla ilgili fiiller ve yüklemeler tarafından işaretlenmiştir.

Şekil 2.8. Çaresaz romanındaki işitsel kiplik işaretleyicileri.

2.2. EYLEM KIPLIĞI (EVENT MODALİTY)

Eylem kipliği yükümlülük ve içedim olmak üzere iki kategoriden oluşmaktadır. Yükümlülük kipliğinde konuşur dış faktörlerin etkisinde kalarak ortaya koyduğu hareketleri işaretlerken içedim kipliğinde, konuşur iç dünyasındaki etkiyle ortaya koyduğu hareketleri işaretlemesi bakımından farklılık gösterir. Bu iki kategoride de olaylar henüz

gerçekleşmemiş olup gerçekleşme olasılığı olan eylemlerdir. Yükümlülük kipliğinde dış etkinin baskısıyla dinleyiciye bir dayatma bulunmaktadır. Dayatılan eylemler dinleyici tarafından yerine getirilmediği takdirde çeşitli yaptırımlar uygulanabilmektedir. İçedim kipliğinde ise bir yaptırım söz konusu olmayıp konuşurun kendi isteğiyle yaptığı eylemlerdir (Palmer, 2001: 9-10). Yani yükümlülük kipliği ve içedim kipliği koşullanmanın içsel/ dışsal olması, eylemlerin zorunlu veya kendi isteğiyle yapılması bakımından farklılık göstermektedir.

2.2.1. Yükümlülük Kipliği (Deontic Modality)

Yükümlülük kipliğinin temelini oluşturan zorunluluk “*konuşurun sunduğu önermeyle ilgili olarak karşısındakini ya da kendisini bir işi yapmaya mecbur bırakması/istekte bulunması ya da karşısındakine sorumluluk yüklemesi*” anlamına gelmektedir. Yükümlülük kipliği, bilgi kipliğinde olduğu gibi konuşmacının ifadesini kanıtlama veya bilgisel bir kaynaktan beslenme zorunluluğuna sahip değildir. Bu kategori, zorunluluk veya istek temeline dayanmakla iç ve dış bir otoriteye bağlıdır (Hirik, 2014: 21).

Yükümlülük kipliği ahlaki normlar, hukuk kuralları gibi bir dış otorite tarafından dinleyiciye yönlendirilen zorunluluk, yasak, buyrum veya izin kavramlarından oluşmaktadır (Kazanlar Ürkmez, 2019: 93). Palmer’e göre dış otorite dinleyici üzerine zorunluluk yükleyen veya ona izin veren gerçek bir eyleyici olduğu gibi hukuk kuralları, toplumsal kurallar, dini kurallar, kanunlar da olabilmektedir (2001: 9-10).

2.2.1.1. İzin Kipliği (Permissive Modality)

Palmer’ e göre izin kipliği dinleyicinin bir eylemi gerçekleştirebilmesi için konuşur tarafından dinleyiciye verilen onay ifadeleridir (2001: 89). Yükümlülük kipliğinin alt kategorisi olan izin kipliği, zorunluluk kipliğinin zayıf bir versiyonudur. Ayrıca izin kipliği istek kipliğiyle de ilişki hâlinindedir (Kamacı Gencer, 2018b: 162). Çünkü izin kipliğinde dinleyici konuşurun isteğiyle eylemi gerçekleştirmektedir. Bu sebeple de istek alanıyla ilişki içerisinde.

Kerimoğlu, izin ifadesinin yeterlilik anlamından geliştiğini belirtir. Fakat yeterlilik kipliğinde iç etki hâkimken izin kipliğinde dış etki hâkimdir. Yani izin kipliğinde dinleyici bir dış otorite tarafından yönlendirilir (2018: 37).

(112) “Ertesi gün bir türlü gelmiyordu. Nihayet vazifesinden çıkınca Şehnazlara koştı. Kapılarını tereddütle çaldı. Onu birinci katta, sokağa bakan bir odaya götürdüler. İhtiyar adam köşede bir koltukta, Şehnaz da piyanosunun başında notları karıştırıyordu.

“**Buyurun**, bekliyorduk. Yanıma gelin, benim gözlerim biraz zayıf, kulaklarım da az işitiyor.” (s.42).

(112) numaralı örnekte kapıdaki bir kişinin içeri girmesi için izin istediği anlaşılmaktadır. İzin kipliğinde dış etkinin kaynağını başka bir kişi oluşturmaktadır. Dış etki olarak ihtiyar Münir’in odaya girmesi için izin vermiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde *buyurun* sözcüğü izin anlam alanını işaretlemektedir.

(113) “*Fakat nedense o gün belki havanın latif sıcaklığından belki de başka şuuraltı düşüncelerin tesiriyle epeyce zaman işe başlayamamıştı. Nihayet çoraplarını çıkardı. Sırtına kolları kısa bir robdöşambr aldı. Önüne masayı çekerek işe başladı ve beş-on dakika sonra her şeyi unutarak talebenin kâğıtlarıyla meşgul oldu.*

*Kulağının dibinde bir ses, “Hoca hanım biraz zamanınızı **alabilir miyim**? dedi. Mediha şaşırıldı. Münir odaya girmiş, yanında diz çökmüştü. Gözleri onun gözlerindeydi.*

“Ne zaman geldin hâkim bey? Müsaade buyurun şu kâğıtları bitireyim, sonra konuşuruz.”

“Hayır, söyleyeceğim çok ciddi ve acele.”

“Ya, öyle mi? Söyle bakalım.”(s. 34).

(114) *Mediha ayaklarını çekmeye çalıştı, muvaffak olmadı, bu defa Münir kollarını sardı. Dudakları dudaklarında...*

“Rica ederim hâkim bey, kendine gel. O günler geçti...”

“Hayır, aşkım sönmedi Çaresaz, seni başka bir adamın kolları arasında, onun Çaresaz’ı diye düşünmek aklımı başımdan aldı...”

Mediha biraz müstehzi, biraz da acı bir sesle:

*“Sen de geceleri gittiğin sosyeteerde gördüğün hanımlardan biriyle pekâlâ **evlenebilirsin.**” (s. 35).*

(115) “Çaresaz ... Seninle bir imam nikâhı yapmamızı teklife geldim.”

“Neden icap etti bu?”

“Selçuk bana, belki senin başka biriyle evlenmek ihtimalin olduğunu söylediği zaman... Acaba?”

“Olabilir... Sen de ben de **evlenebiliriz.** Benim size dostluğum beni alın diye değil ki...” (s. 34).

-Abil biçimbirimi konuşur tarafından birilerine bir eylemi yerine getirmesi için izin verildiğinde izin anlam alanını işaretlenmektedir (Kamacı Gencer, 2018a: 162). Örneklerde görüldüğü gibi izin anlamı $\text{-(y)Abil}\text{-}\{(A/I)r\}$ biçimbirimiyle sağlanmaktadır. Yani bu biçimbirimlerin izin anlam alanını işaretlediğini dış otoritenin varlığından anlarız. Dış

otoritenin varlığını da $\text{--}\{(y)Abil\}\text{--}\{(A/I)r\}$ biçimbirimleri işaretlemektedir. $\text{--}\{(y)Abil\}$ biçimbirimi öznenin içsel durumunu işaretlerken $\text{--}\{(A/I)r\}$ biçimbirimi iznin sürekliliğini işaretlemektedir. (113) numaralı örnekte Hoca'dan izin istenmektedir. Bu alan istek alanıyla yakınlık gösterse de görüldüğü gibi o isteğin gerçekleşmesi için bir dış otoritenin onayına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda izin anlam alanı $\text{--}\{(y)Abil\}$ biçimbirimiyle sağlanmaktadır. (114) ve (115) numaralı örneklerde ise izin anlamını bir dış otoritenin varlığından anlayabiliriz. Mediha evliliğe dair izin vermektedir.

(116) “Bu akşam annemi görmeye geleceksiniz değil mi?”

“Evet ama müsaade ederseniz paketimi götürüyüm, yemekten sonra da **geleyim** olmaz mı?”

Münir biraz irkildi, sonra birden dedi ki:

“Belki gece daha uzun oturursunuz. Sizi sıkarsa benim cehennem ve melek hikâyemi okumam.”

“Bu akşam da esasen az kalacağım, yapılacak işlerim çok. Yarın akşam gelsem bence daha iyi olur.”

“Peki, peki. İsterseniz ben hikâyemi alıp yemekten sonra size geleyim, hikâyemi okuyalım.” (s. 23).

(117) “Mediha onları bahçede bırakıp yukarı koşarken kalbinde bir yaralı kuş çırpınıyor gibiydi. İhtiyarın başına bir beyaz örtü örttü. Bir koltuğa oturtuktan sonra koşarak tekrar bahçeye döndüğü zaman ihtiyar paşayı Sabiha Hanım'ın kolunda içeri girmiş buldu.

Sefa geldiniz paşam. Hepinizi beraber mi yukarıya **götüreyim?**” (s. 58).

Yukarıdaki örneklerde özne dış etki tarafından koşullanmaktadır. Bu cümlelerde izin anlamı $\text{--}\{(y)A\}$ biçimbirimi ile işaretlenmektedir. Buna göre $\text{--}\{(y)A\}$ biçimbiriminin izin kipliğini işaretleyebildiği söylenebilir. (116) numaralı örnekte gelme eylemi bir dış otoritenin iznine bağlanmıştır. (117) numaralı örnekte ise Çaresaz “Hepinizi beraber mi yukarıya götürüyüm?” derken Paşa'dan izin almaktadır.

(118) “O, benden bir-iki yaş küçük olmakla beraber anam ve koruyucumdur. Aynı zamanda evin de direği. Sonra annem onsuz olamaz. Ben de annem sağ oldukça oradan ayrılamam. Eğer muvafakat **edersen** o kadın senin için de büyük bir dayanak **olur**. İstersen babanı da bize **naklederiz**.” (s. 51).

(118) numaralı örnekte izin anlamı birden çok biçimbirimle sağlanmaktadır. $\text{--}\{sA\}\text{--}\{(A/I)r\}$ biçimbirimleri izin anlam alanını işaretlemektedir.

(119) “Bu akşam annemi görmeye geleceksiniz değil mi?”

“Evet ama **müsaade ederseniz** paketimi götürüyüm, yemekten sonra da geleyim olmaz mı?” (s. 23).

(120) “Bana bak Münir, bu akşam konuşalım. Başka bir gün oku, o cehennem meskûnundan bıktım usandım.” Münir, Mediha'nın yüzüne baktı, onun fikrini almak istiyor gibiydi.

Mediha dedi ki:

“Çok uzun değilse okuyunuz, sonra konuşuruz. Ondan sonra da **müsaade ederseniz...**” (s. 24).

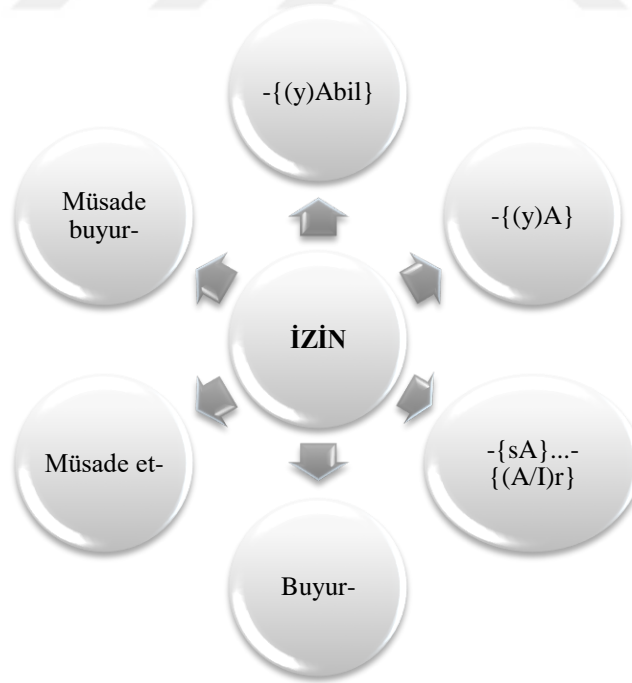
(121) “Bu vaziyet Münir'e sonsuz bir sevinç ve huzur verdi. O da şimdi Mediha'nın odasına iniyor, meşgul değilse ve **müsaade ederse** onunla konuşuyor, münakaşa ediyordu.” (s. 31).

(122) “Mediha şaşırды. Münir odaya girmiş, yanında diz çökmüştü. Gözleri onun gözlerindeydi. “Ne zaman geldin hâkim bey? **Müsaade buyurun** bu kâğıtları bitireyim, sonra konuşuruz.”

“Hayır, söyleyeceğim çok ciddi ve acele.”

“Ya, öyle mi? Söyle bakalım.” (s. 34).

İzin anlamı da diğer kiplik kategoriler gibi fiil gruplarıyla sağlanabilir. (119), (120) ve (121) numaralı örneklerde *müsaade et-*, (122) numaralı örnekte ise *müsaade buyur-* birleşik fiilleri izin anlam alanını işaretlemektedir.

Şekil 2.9. Çaresaz romanındaki izin kipliği işaretleyicileri.

2.2.1.2. Gereklilik/Zorunluluk Kipliği (Obligative Modality)

Kerimoğlu gereklilik ve zorunluluk kategorileri arasında farklılıklar olduğunu belirtir. Bu farklılığı da etkinin niteliği olarak belirler. Yani eyleyiciye içten gelen bir etki olduğunda gerekliliği, dıştan gelen bir etki dayatıldığında ise zorunluluk anlam alanını işaretlediğini belirtir (2018: 36). Kamacı Gencer (Palmer (2001), Bybee ve Fleischman, (1995) Corcu (2005), Aslan, (2009) gibi bazı araştırmacıların sınıflandırmalarında zorunluluk ve gereklilik kategorileri arasında bir ayırım yapılmadığını belirtir (2018a: 109). Fakat *Çaresaz* romanında elde edilen verilerden hareketle gereklilik ve zorunluluk arasında anlamsal bir farklılığın olduğu görülmüştür. Türkiye Türkçesinde gereklilik ve zorunluluk anlam alanını işaretleyen morfolojik biçimbirimler olarak $-{mAll}$, $-{(y)AcAk}$, $-{(I)yor}$, $\{(A/I)r\}$ biçimbirimler kullanılmıştır (Çetin, 2011: 25). *Çaresaz* romanında ise $-{mAll}$ biçimbirimi kullanılmıştır. Bu biçimbirim hem gereklilik hem de zorunluluk anlam alanını işaretleyebilmektedir (Kerimoğlu, 2018: 35). Palmer söz konusu kiplik sınıflandırmasında gereklilik ve zorunluluk arasında bir ayırım yapmamaktadır. Yukarıdaki bilgilerden hareketle çalışmamızda gereklilik ve zorunluluk arasında bir ayırım yapma zorunluluğu doğmuştur. Bu sebeple gereklilik ve zorunluluk ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

2.2.1.2.1. Gereklilik Kipliği

Gereklilik kipliğinde dış otoriteden kaynaklı bir etkiden ziyade dinleyicinin çıkarı gözetilmiştir. Dinleyiciye herhangi bir yaptırım söz konusu olmadan tavsiyeler verilmiştir ve bu tavsiyeleri gerçekleştirme veya gerçekleştirilmeme durumu dinleyiciye bağlıdır (Kamacı Gencer, 2018a: 114). *Çaresaz* romanında gereklilik kipliği aşağıdaki şekilde işaretlenmiştir.

(123) “Bu kıza mutlak, sahip olmak istiyor fakat... Ya *Çaresaz*! Hâkimin kalbi ikiye ayrılmış gibiydi. Bir tarafı sakin, huzur içinde. Öteki taraf çarpınıyor, çarpınıyordu. Hem de nasıl. Bu kıza ancak evlenmek mukabilinde sahip olabilirdi. Kalbi çat, çat, çat... Fakat *Çaresaz*! Evet, uzun boylu **düşünmeli**. *Çaresaz*’la **konuşmalı**, annesiyle de **konuşmalı**.” (s. 45).

(124) “Ne var, ağrın mı tuttu? Daha doğuma epeyce var, en az bir ay.”

“Peki, peki ama seninle ciddi konuşalım bir.”

“Olur.”

“Mediha Abla’nın buradan gideceğine dair bir emare yok.”

“Sana bir zararı var mı? Bilakis bu kadar işi arasında çocuk takımları bile diyor.”

*“Ben onun dikeceği takımları çocuğuma giydirmem. Hem sana söyleyeyim, ben doğurmadan evvel o buradan **gıtmeli**.” (s. 70-71).*

(125) “Emin ol oğlum, Çaresaz’a sadakatini takdir ediyorum ve bizim kızın hırçınlığını beğenmiyorum. Bununla beraber bu hayat, bu devirde bilhassa bir hâkim için doğru olmaz.

*“Hakkın var paşam. Bunu evvela Şehnaz’la **konusmalısınız**.” (s. 75).*

(123), (124) ve (125) numaralı örneklerde gereklilik anlamı *–{mAll}* biçimbirimiyle işaretlenmiştir. Kocaman, bu biçimbirimin gereklilik anlamı dışında olasılık, tavsiye, emir, zorunluluk gibi farklı anlam alanlarını da işaretleyebileceğini vurgulamaktadır (1990: 104). Bu sebeple bu biçimbirimin anlam alanının belirlenmesi için bağlam ön plana çıkmaktadır. Örnekte özneyi etkileyen bir dış etkiden veya bir otoriteden ziyade öznenin beklentisi doğrultusunda belirlenen bir ihtiyaç ifade edilmektedir. (123) numaralı örnekte konuşur içten gelen bir etkiyle gereklilik duymaktadır. (124) numaralı örnekte konuşur bir gereklilik dile getirmektedir fakat bu gereklilik zorunluluk kadar zorlayıcı değildir. (125) numaralı örnekte ise konuşurun beklentisi doğrultusunda bir tavsiye anlamı vardır fakat bu tavsiyeleri gerçekleştirip gerçekleştirilmeme dinleyiciye bağlıdır. Örneklerde görüldüğü gibi zorunluluk kipliği gibi kuvvetli yaptırımlar söz konusu değildir. Bu sebeple *–{mAll}* biçimbirimi gereklilik anlam alanını işaretlemiştir.

*(126) “Bu havalide bugünlerde bir hayli tifo vakası var, dikkat edin.” Gülümseyerek: “Okuldaki çocuklara da geçmesin. Hem size de kolaylıkla geçebilir. Vaziyet pek iyi değil. Yanında birinin bulunması **lazım**.” (s. 28).*

*(127) “Bak Çaresaz, sen bugün giyiniş kuşanmalıydın. Hâlbuki her günkü kıyafetindeşin. Bugün süslenmek ve boyanmak da **lazım**.” (s. 36).*

*(128) “Münir Bey, sizin hayatınız artık eski iki evli karıkocanıniki gibi oldu. Biliyorum, Çaresaz gibi bir kadından ayrılmak çok zordur. Fakat karar verip bunlardan birini bırakmak **lazım**.” (s. 74).*

(126), (127) ve (128) numaralı örneklerde olduğu gibi gereklilik anlamı *–{mAll}* biçimbirimi dışında lazım gibi farklı birimlerle de sağlanabilmektedir. Bu üç örnekte de konuşur kendi öznel düşüncesini belirtmektedir. Zorunluluk gibi bir yaptırım söz konusu değildir.

Şekil 2.10. Çaresaz romanındaki gereklilik kipliği işaretleyicileri.

2.2.1.2.2. Zorunluluk Kipliği

Kamacı Gencer zorunluluk kipliğini, “bünyesinde bir otorite ve otoritenin yaptırım gücünü barındıran” bir kategori olarak tanımlar (2018a: 110). Gereklilik kipliği, çalışmalarında bazen zorunluluk kipliğiyle aynı kategoride değerlendirilmiş bazen de bilgi kipliğine dâhil edilmiştir. Gereklilik kipliği, bir dinleyiciyi eylemi tamamlamaya zorlayan fiziksel koşulların varlığını ifade ederken zorunluluk kipliği, eylemi yerine getirme hususunda bir dinleyiciyi zorlamaya yönelik güçlü veya zayıf şiddetli dışsal sosyal koşulların varlığını belirtmektedir (Bybee, 1994: 177’den akt. Kazanlar Ürkmez, 2019: 94). Bu hususta zorunluluk kipliğinde yaptırım gücünün daha güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmamızda zorunluluk kipliği aşağıdaki şekilde işaretlenmiştir.

(129) “Hoşkadem Bacı da börekli baklavalı bir öğle yemeği ikram etti. İmam bir hâkimin şer-i şerefi mahsus bir geleneği kabul etmesinden çok haz duyuyordu. Büyükhanım daha sonra Mediha ile Münir’i odasına çağırды, elini öptürdü ve Mediha’ya dedi ki:

“Bak Çaresaz, sen bugün giyinip **kuşanmalıydın**. Hâlbuki her günkü kıyafetindesin. Bugün süslenmek ve boyanmak da lazım. Haydi bakalım, karıkoca Çamlıca’ya doğru bir gezinti yapın.” (s. 36).

(130) “Şehnaz, kadını Münir’e takdim ettikten sonra eğildi, babasının elini öptü. Heyecandan kısılmış bir sesle, “Kerimeniz beni kabul ediyor paşam.”

“Öyle mi Şehnaz?”

“Evet, baba.”

İhtiyar ikisinin de ellerini yakalayarak birbirine kavuşturdu:

“Mübarek olsun. Bizim müstakbel damat bu akşam bizimle beraber yemek yiyecektir.” (s. 52).

(131) “Bu akşam da kavalyeniz ben olacağım değil mi, Şehnaz Hanım?” Hatice: “Ama bizimkiler gelmeden salıvermem.” “Olsun. İsterse gece yarısına kadar beklerim.” Tam gece on buçuğa kadar beklediler. Şehnaz daha fazla **kalamazdı**, babası yalnızdı.” (s. 45).

(129) numaralı örnekte $-{mAll}$ biçimbirimi, (130) numaralı örnekte ise $-{(y)AcAk}$ biçimbirimi zorunluluk anlam alanını işaretlemektedir. Çünkü dinleyicilere dış etki kaynaklı bir zorunluluk durumu yüklenmiştir. (129) numaralı örnekte nikâh yemeğinde uyulması gereken gelenekler/kurallardır. Kerimoğlu, zorunluluk ifadelerindeki dış etkinin insan olabileceği gibi hukuki kurallar ve toplumsal inanışların da olabileceğini belirtir (2018: 36). (130) numaralı örnekte ise dış etki Paşa olarak değerlendirilebilir. Münir’in fikri sorulmadan Paşa kendi iradesiyle bir karar almıştır. Yani dışardan gelen bir etki ile Münir’in yemeğe kalma zorunluluğu doğmuştur. Cümledeki $-{Dır}$ biçimbirimi de zorunluluğun derecesini arttırmıştır. (131) numaralı örnekte ise zorunluluk anlamı $-{(y)A}$ biçimbirimiyle sağlanmıştır.

(132) “Yeşil köşkün iç manzarası değişmeye başladı. Bu meşguliyet ve mesuliyet ona yeşil köşkte bir oda edinmesini **mecburi kıldı**.” (s. 31).

(133) “Ne yazık ki evlendiği sene Abdülhamid tahttan inmiş, sarayda bazı değişiklikler olmuş, Selim Bey de açıkta kalmıştı. Karısı beş-altı yıl sonra Mediha’yı doğurdu, sonra da çok yaşamadı. Selim Bey’in geliri olmadığından ilk yıllarda nesi var nesi yok sarfetmiş gibiydi. Yanlarında bir de hizmetçi vardı. Selim Bey komşulara kendisini görmeye gelenlere eli açık davranır, nesi var düşünmeden sarf eder dururdu. Küçük Mediha beş yaşına geldiği zaman Selim Bey hizmetçiyi savmaya **mecbur oldu**.”(s. 13).

(134) “Bu dönüm noktasında bir çıkmaz olmaması için çok ciddi düşünmek, tedbir almak **mecburiyetindeydi**.” (s. 45).

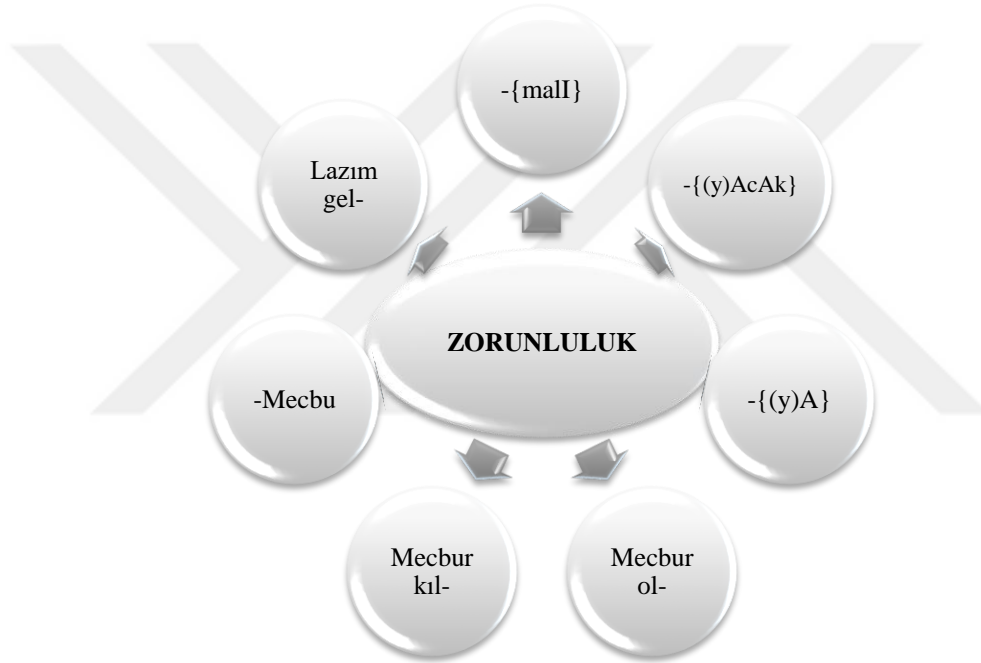
(132), (133) ve (134) numaralı örneklerde *mecbur* sözcüsü zorunluluk anlam alanını işaretlemektedir. Bu örneklerde ifade edilen gerekliliğin kaynağını konuşur dışı kaynaklar oluşturmaktadır. Mecbur sözcüsü cümleye tek başına zorunluluk anlamı kattığı gibi (133) (134) numaralı örneklerdeki birleşik fiil şeklinde de (*mecbur kıl-*, *mecbur ol-*) zorunluluk anlamı işaretleyebilir.

(135) “Nihayet Dr. Hayrettin bir gün büyükhanım için geldiği vakit Şehnaz’ı da muayene etmiş, mutlak bir jinekolog getirmelerini tavsiye etmişti. Mütahassis doktor gelip Şehnaz’ı muayene ettikten sonra bir ikinci didişme safhası açılmıştı.

*Çünkü doktor çocuğun alınması **lazım geldiğini** söylemiş, Şehnaz da bunu Mediha'nın tesirine atfederek son derece hırslanmıştı.” (s. 67).*

(135) numaralı örnekte lazım gel- birleşik fiili zorunluluk anlamını işaretlemektedir. Bu eylem bir dış otoritenin isteğiyle yapıldığı için zorunluluk kipliğini işaretlediğini söyleyebiliriz.

Çalışmamızda gereklilik ve zorunluluk kipliğinin genel olarak $-{mAll}$ biçim birimi tarafından işaretlendiğini görmekteyiz. Çok anlamlılığa sahip bu işaretleyici cümlelerin hangi kiplik alanına ait olduğuyla ilgili farklı görüşler mevcuttur. Fakat önermeler yukarıdaki kurallar bağlamında değerlendirildiğinde hangi kiplik alanının işaretlendiği tespit edilebilmektedir.

Şekil 2.11. Çaresaz romanındaki zorunluluk kipliği işaretleyicileri.

2.2.1.3. Buyrum Kipliği (Commissive, Imperative Modality)

Yükümlülük kipliğinin alt kategorisinde yer alan buyrum kipliğinde dinleyiciye etki eden gücün dıştan gelmesi söz konusudur. Dış etki odaklı olan buyrum kipliği, dinleyiciye doğrudan buyurma anlamı içerir (Palmer, 2001). Buyrum gücüne sahip bir dış etki tarafından koşullanmasıyla zorunluluk kategorisiyle yakınlık göstermektedir. Fakat konuşurun kendi içinde bulunduğu düzenden kaynaklı zorunluluk anlamını işaretleyebilirken, buyrum kipliğinde doğrudan bir kural koyucunun istekleri söz konusudur (Kamacı Gencer, 2018b: 164). Aslan Demir, bir ifadenin buyrum olabilmesi için “*bir buyurucunun, bir eyleyicinin ve buyruğun; buyurucudan kaynaklanan yüksek dereceli empoze ve yönlendiriciliğin; buyurucu*

ve eyleyici arasında eşit olmayan, buyuranın görece statü üstünlüğüne dayanan güç ilişkisinin” olması gerektiğini belirtmektedir (2008: 16). Çalışmamızda buyrum anlamı aşağıdaki şekilde işaretlenmiştir.

(136) “Şehnaz, nafile telaş ediyorsun. Ben on gün sonra buradan gidiyorum. Sen doğumunda yanında bulunacak birini bul.”

Şehnaz bağırarak cevap veriyor: Sen olma da kim olursa olsun. Sabiha abla ne güne duruyor.”

Münir ortalığı teskin için:

“Kendini topla Şehnaz, bağırma. **Haydi odana!**” (s. 71).

(137) “Şimdi Mediha ihtiyar hanımın odasında:

“Anneciğim, anneciğim.”

“Çaresaz ’ım, Çaresaz ’ım!”

İhtiyar hanımla sarmaş dolaş. Sonra odadan çıkıp merdivenden Hoşkadem’e sesleniyor:

“Bacı, Bacı sen onların **yemeğini ver**, annemin yanında onun yemeğinden yerim.” (s. 65).

(138) “Mediha mutfaktaki işleri Hoşkadem’e bırakarak, “Yemek hazır olunca sen benimkini bir tarafa **koy**, gelince yerim,” (s. 27).

(136) numaralı örnekte buyurucu Münir dinleyici ise Şehnaz olarak değerlendirilebilir. Münir, Şehnaz’a “Haydi odana!” diyerek bir komut vermektedir. Münir’ in bu komutu karşısında Şehnaz’ın gönlü olmasa da gerçekleştirmesi beklenmektedir. (137) ve (138) numaralı örneklerde ise buyurucu yani Şehnaz evin hizmetçisi Hoşkadem’e bir komut vermektedir. Her iki örnekte de Şehnaz statü olarak üstün bir konumdadır ve bu örneklerde de doğrudan Şehnaz’ın istekleri yer almaktadır. Bu isteklerin gerçekleştirilmesi mecburi kılınmıştır. Bu iki örnekte de buyrum anlam alanı $-\{\emptyset\}$ biçimbirimi ile işaretlenmiştir.

(139) “Epeyce zamandır birbirinizi tanyorsunuz. Elbet içinde menfi, müspet bir his uyanmıştır... Sus... Beni dinle... Şimdi git hazırlan. Münir Bey’le bir arabaya atlar Çamlıca’ya **gidersiniz**. Orada konuşur anlaşırsınız. Akşam gelir bana verdiğiniz kararı **bildirirsiniz**.” (s. 49).

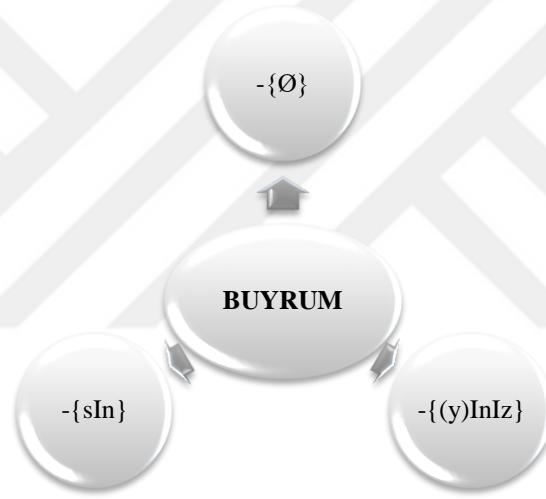
(139) numaralı örnekte buyurucu yani Şehnaz’ın babası Şehnaz’a bir buyrumda bulunmaktadır. Türk toplumu genel olarak ataerkil bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda baba figürünü bir buyurucu olarak değerlendirebiliriz. Bu örnek istek anlamı gibi anlaşılrsa da dış otoritenin varlığı ve statü olarak üstün bir buyurucu görülmektedir. Bu bağlamda $-\{(y)InIz\}$ biçimbirimi buyrum anlam alanını işaretlemiştir.

(140) “O halde aşağıya inerken Çaresaz’a söyle, yazılarını alsın yukarıya gelsin.” (s. 44).

(141) “İhtiyar ayağıyla yere vurdu, “Emine, Emine!” diye seslendi. Emine gelince hemen, “ Git küçükhanımı çağır, çabuk gelsin,” dedi. Belki bir çeyrek saat sonra Şehnaz, hareli yeşil gözleri, altın saçları ve çıplak beyaz kolları daha fazla dikkati çeken koyu renk bir entariyle geldi.

“Gel buraya!” (s. 49).

(140) ve (141) numaralı örneklerde $-{sIn}$ biçimbirimi buyrum anlam alanını işaretlemektedir. (140) numaralı örnekte statü olarak üstün olan anne figürü bir buyurucu iken (141) numaralı örnekte baba figürü buyurucudur. Her iki örnekte de buyurucu tarafından doğrudan bir emir söz konusudur. Bu emirler yerine getirilmediği takdirde yaptırımlar uygulanabilmektedir.

Şekil 2.12. Çaresaz romanındaki buyrum kipliği işaretleyicileri.

2.2.2. İçedim Kipliği (Dynamic Modality)

İçedim kipliği konuşurun önermenin eylemini gerçekleştirme kapasitesini ve gerçekleştirme isteğini işaretleyen bir kategoridir (Kazanlar Ürkmez, 2019: 105).

Yükümlülük kipliği ile anlam yakınlığı bulunmasına rağmen ondan farklı olarak içsel etkenlerin etkili olduğu ve konuşurun yeterliliğini ve istekliğini ifade eden bir kategoridir. İçedim kipliği, istek ve yeterlilik kipliği olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir (Palmer 2001: 9).

2.2.2.1. Yeterlilik Kipliği (Abilitive Modality)

İçedim kipliğinin alt kategorisinde yer alan yeterlilik, dinleyici tarafından yapılabilecek eylemlere vurgu yapan kiplik kategorisidir. Bu kategoride koşullanma

dinleyici odaklı bir güçle ilgiliyken yükümlülük kipliğinde dış etkilerle yani dinleyici dışındaki bir gücü merkeze alır. Aynı zamanda bu kategori, dinleyicinin eylemi gerçekleştirip gerçekleştirilememesi kapasitesini bildirir (Kerimoğlu: 2018, 34, Palmer, 2001: 4). *Çaresaz* romanında yeterlilik kipliği $-(y)Abil\}$ ve olumsuz hâli $-(y)AmA\}$ biçimbirimleriyle işaretlenmiştir.

(142) “Kitapları arasında birçok çocuk ve hayvan hikâye kitapları, tarih ve edebiyata ait batı dillerinden tercüme edilmiş şaheserler de vardı. Bunlar arasındaki kitaplara bakıp onun bu dilleri bildiğini tahmin **edebilirdiniz.**” (s. 12).

(143) “Acaba böyle biten bir hayatta onlar ermiş muradına diyebilir miyiz? Ama muradına tamamen ermiş insan bu dünyada var mı ki? Herhalde Yıldız’da *Çaresaz* ile komşuları Nikolaki’ler, Münir’in ömrünün sonuna kadar böyle geçeceğini temin **edebilirlerdi.**” (s. 75).

(144) “Orada hizmet eden bir garson, tepsi içinde kıymetli mezelerle rakı getirdi. Mezeler arasında havyar bile vardı. Selim Bey hiç su katmadan rakıyı üst üste çekmeye başladı.

“Babacığım, babacığım söylemedin, melekler ağlar mı?”

Adeta dili dolaşmaya başlayan Selim Bey cevap verdi:

“İnsanların haline bütün melekler **ağlayabilir,** tabii şeytan müstesna.” (s. 14).

(145) “Hakkın var pašam. Bunu evvela Şehnaz’la konuşmalısınız. Bakalım o ne der? Teessüf ederim ki Şehnaz’a karşı aşkıma galebe **çalamadım,** kadını bu badireye sürükledim. O ne zaman isterse bu meseleye bir şekil veririz.” (s. 75).

(146) “Paşa, kızıyla konuştuğu zaman onu ayrılmaya taraftar bulmadı. Biraz beklemek lazımdı. Münir’i tekrar kendine karşı beslediği aşka çevirmek imkânını düşünüyordu. Bir sene sürmeden bu vaziyette Şehnaz da kocasının eski aşkını ihya **edemeyeceğine** kanaat getirdi.” (s. 75).

(147) “Mediha vapurda düşünüyordu. Hocalığı devam ettiği müddetçe belki burada oturamazdı. Ama Şehnaz ile hayat müşkül olursa, Münir’in annesini alıp buraya **geçebilirdi.** Burası Teknik Üniversite’ye pek uzak değildi, orada da talebe **bulabilirdi.** Hatta şimdiki talebelerinden bazıları burasını tercih **edebilirdi.**” (s. 55).

(148) “Münir birdenbire ayağa kalktı, kollarını havaya kaldırdı ve haykırdı:

“Zafer, zafer, mukaddes zafer. Gidip Selçuk’u bulayım... Bu hafta içinde imam nikâhı, sonra...”

Mediha sözünü kesti:

“Bir şartım var. Hayatımız eski temposuna muhafaza edecek, iki taraf da hürriyetini muhafaza edecek.”

Münir işitmemiş gibi kalktı. Yine dişlek ve iştahlı, gözleri yirmi yaşındaymış gibi pırıl pırıl yanıyor:

*“İstediğiniz zaman koyun koyuna, istemediğin zaman odanda. Fakat seni daima kollarım arasına **alabilirim**...” (s. 35).*

*(149) “Salonun kapısı açıldı. Erkek kadın hep birden geleni karşılamaya koştı. Münir içki masasının önünde, ayakta seyrediyordu. Birdenbire bütün kadınlardan, hatta bazı erkeklerden daha boylu, sırma saçlı bir kadın görüldü. Münir yüzünü göremedi. Sadece uzun beyaz kolların hareketini, manikürlü tırnaklı güzel elini kalabalığın arasında **seçebiliyordu**.” (s. 40).*

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi yeterlilik kipliği $-(y)Abil$ ve olumsuz hâli $-(y)AmA$ biçimbirimleriyle sağlanmaktadır. Bu biçimbirim izin, zorunluluk gibi kiplik alanlarını da işaretleyebilmektedir. Özellikle zorunluluk kipliğiyle yakınlık gösteren bu kategori eylemin içsel bir koşullanmayla mı dışsal bir koşullanmayla mı gerçekleştirildiğini tespit etmek gerekir. Daha önce değindiğimiz gibi yükümlülük kiplik kategorisinde bulunan zorunluluk kipliği için dışsal bir otorite hâkimken yeterlilik kipliği için içsel bir istek söz konusudur. Bu bağlamda iki kategori arasındaki farkı anlayabiliriz. Örneklerde bir dış otoritenin dinleyiciyi koşullandırma durumu söz konusu değildir. Bu bağlamda bu örneklerin yeterlilik kiplik anlam alanını işaretlediğini söyleyebiliriz.

Şekil 2.13. Çaresaz romanındaki yeterlilik kipliği işaretleyicileri.

2.2.2.2. İstek Kipliği (Volitive Modality)

Kamacı Gencer, gönüllülük-istek kategorisinin genellikle gereklilik ve buyrum kiplikleriyle birlikte ele alındığını belirtir. Ancak buyrum ve gereklilik kipliklerinde koşullanma dış kaynaklıyken gönüllülük-istek kipliğinde iç kaynaklıdır. Yani bu kategori için dış bir otoritenin isteğinden ziyade dinleyicinin istekleri merkezdedir (2018a: 125). Kerimoğlu, istek ve emir kipliklerinin dinleyici üzerinden eylemin gerçekleşmesi konusunda benzerlik gösterdiğini belirtir. Ancak bu iki kategori isteğin derecesiyle ayrılmaktadır. Konuşurun dinleyici üzerindeki etkisi istek kategorisinde daha zayıftır ve yaptırım gücü kuvvetli değildir (2018: 38).

(150) “Kızım, canım otur.”

“Şimdi affedin, yarın daha erken gelirim, sizi oyalarım.”

Köşkten el ele çıktılar. Mediha’yı Münir evine kadar geçirdi.

“Yarın mutlaka geleceksiniz değil mi?”

“Evet, aynı zamanda sizin cennet-cehennem arasındaki aşk maceranızı bana okursunuz.” (s. 22).

(151) “Nikâh gününün arifesinde Mediha, Münir’in seyahat çantasını da hazırladı. Bugünlerde Mediha imkân derecesinde Münir’le yalnız kalmaktan ve onunla konuşmaktan kaçınıyordu. Fakat tavrındaki dostluk değişmemişti. Bugünlerde paşa da iki de bir geliyor, şayet Mediha derste değilse onunla uzun uzun konuşmaktan haz duyuyordu. Bizim çiftler seyahatleyken ne olur arada bir bize gelsenize Çaresaz Hanım!” (s. 61).

(150) ve (151) numaralı örneklerde istek anlamı –{(y)InIz} biçimbirimleriyle sağlanmıştır. Çünkü dış otoriteden ziyade dinleyicinin isteği ön plandadır.

(152) “Şimdi, Münir’i teskin için başını dertli, kimsesiz bir çocukmuş gibi okşamaya başladı. Münir birdenbire ayağa kalktı, kollarını havaya kaldırdı ve haykırdı:

“Zafer, zafer, mukaddes zafer. Gidip Selçuk’u **bulayım** ... Bu hafta içinde imam nikâhi, sonra...” (s. 35).

(153) “Demek benim hayat hikâyemi öğrendiniz?”

Genç ve kudretli bir el gencin cebinden çıktı, tekrar Mediha’nın elini sımsıkı yakalayarak kaldırıp dudaklarına götürdü.

“Annenizi ben tanımak isterdim. Hastalar bilhassa ihtiyarlar ve küçükler beni alakadar eder.”

“Hemen **götüreyim**. Hoşkadem Kadın bir başka yere gitmiştir ama ben size kahve pişiririm.” (s. 20).

(154) “Münir biraz irkildi, sonra birden dedi ki:

“Belki gece daha uzun oturursunuz. Sizi sıkarsa benim cehennem ve melek hikâyemi okumam.”

“Bu akşam da esasen az kalacağım, yapılacak işlerim çok. Yarın akşam gelsem bence daha iyi olur.” “Peki, peki. İsterseniz ben hikâyemi alıp yemekten sonra size **geleyim**, hikâyemi okuyalım.” (s. 23).

(155) “Sizin ateşiniz var galiba, elleriniz o kadar sıcak ki!”

“Biraz da ihtiyarlar ve çocuklar gibi belki benimle de ilgilenirsiniz diye elimi ısıttım.”

“Benim oğlum az konuşur. Ama bazen de yave söyler. Sahiden rahatsız mısın Münir?”

Şimdi Mediha, Münir’in elini yakalamış, tıpkı okuldaki hasta çocuklara yaptığı gibi nabzına bakıyordu. Münir elini çekti. “Bana bak Münir, bu akşam **konusalım**.” (s. 24).

(156) “Ana oğul arasındaki tartışma uzadı. Mediha kalkmak isterken ihtiyar hanım kolundan yakaladı: Çaresaz’ım, bir kolayını bulup bizim oğlanı **evlendirelim** olmaz mı?” (s. 25).

(152), (153), (154), (155), (156) numaralı örneklerde de istek anlamı –{AIIIm} biçimbirimi ile işaretlenmiştir. Dinleyicinin koşullanması içseldir. Yani zorunluluk kipliğinde olduğu gibi bir dış otorite veya mecburi kılınmış bir durum söz konusu değildir. Dinleyici eylemlere kendi isteği doğrultusunda yön vermektedir.

(157) “Akşam olup da Mediha dönmeyince ana oğlun da neşeleri kaçtı. Münir uyumuyor, annesini bahane ederek mütemadiyen odadan çıkıyor, tekrar odaya dönmeden önce durmadan sofrada dolaşıyordu. Ah o **gelse**, onun masasının karşısında oturup biraz içini **dökse!**” (s. 64).

-{sA} biçimbirimi şart ve varsayım anlamı dışında istek kipliğini de işaretleyebilmektedir. (157) numaralı örnekte bu biçimbirim bir varsayım anlamı dışında dinleyicinin geleceğe dair isteğini de işaretlemektedir. Yani –{sA} biçimbiriminin varsayım üzerinden istek alanını işaretlediğini söyleyebiliriz.

(158) “Münir hayretle:

“Ama bana bir şey söylememiştin.”

“Senden izin almaya mecbur mu?”

“Senden izin almış ya, yeter anneciğim. Ben soyunup **gelirim**.” (s. 63).

(159) “Ben biraz bahçeye çıkıp hava alacağım ben de **gelirim**.” (s. 47).

–{(A/I)r}, –{mAz} biçimbirimleri geniş zaman anlamı dışında istek, teklik-çokluk birinci kişilerde istek kiplik anlam alanlarını işaretleyebilmektedir (Arslan, 2007: 7-8). (158) ve (159) numaralı örneklerde –{(A/I)r} biçimbirimi istek kipliğini işaretlemiştir. Çünkü her iki örnekte de dinleyicinin bir dış otoritenin etkisinde kalmadan kendi isteğiyle gerçekleştireceği eylemler mevcuttur.

(160) “Siz Dante’nin ‘Cehennem’ini okudunuz mu?”

“Evet ama ondan ilham almadım.”

“O halde nereden?”

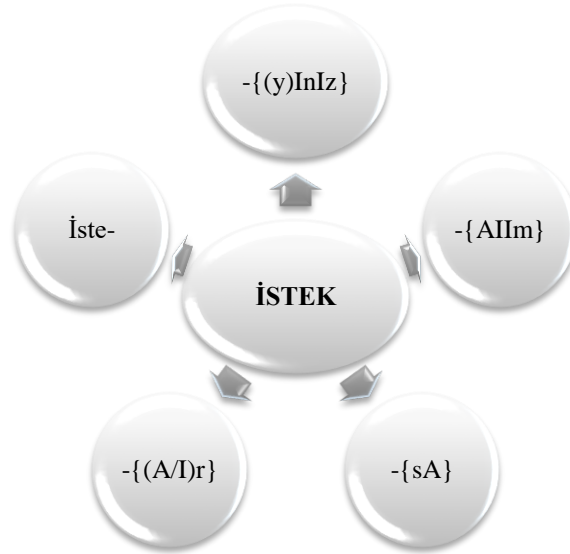
“Kendimden, yani cehennemdeki mahkûm benim. Orada yanarken yahut da soğuktan donarken gönlümü bir melek teskin etsin **istiyorum**.” (s. 21).

(161) “İhtiyarla sarmaş dolaş olduktan sonra giderken Münir de onun arkasından gidiyordu. Koluna girip onu evine kadar götürdü. Mediha kapıda veda etmek **istedi**. Fakat Münir kapıyı iterek içeriye girdi.

“Affedin. Bu akşam dizinizin dibinde oturup sükûn bulmak **istiyorum**. Cennet kızı Çaresaz.” (s. 26).

(162) “Sami, inan ki bazı kadınlar insanda çok derin ihtiraslar uyandırır fakat evlenince, altlarına otomobil verebilecek bir başka erkek bulur bulmaz hemen insanı terk ederler. Ben de ona karşılık kısa bir müddet için hevesimi alır almaz herhangi kadından ayrılmak **isterim**.” (s. 32).

(160), (161) ve (162) numaralı örneklerde istek anlamı *iste-* fiiliyle işaretlenmiştir. Kiplik alanları biçimbirimlerle işaretlenebildiği gibi fiil kategorileriyle de işaretlenebilmektedir.

Şekil 2.14. Çaresaz romanındaki istek kipliği işaretleyicileri.

SONUÇ

İlk olarak mantık ve felsefe alanında karşılaştığımız kiplik kavramı, dil bilimsel kullanımından uzak, mantık ve felsefenin bir alt kategorisi olarak gelişim göstermiştir. Kiplik, bu alanlarda olasılık ve zorunluluk ifadelerinden hareketle dünyanın nasıl olduğu ve nasıl olabileceği olanakları üzerinde durmuştur. 19. yüzyıldan itibaren ise kiplik kavramı dil bilimsel olarak incelenmiştir. Dil bilimsel alanda bu kavram konuşurun tutumu, ruhsal durumu, gerçek ve gerçek dışılık gibi kavramlardan hareketle ele alınmıştır. Yani mantık alanındaki kiplik, önermenin kanıtlanabilirliğiyle ilgilenirken dil bilimsel kipliğin yazarın önerme karşısındaki tutumundan hareketle tasarlandığını söyleyebiliriz.

Birçok araştırmacı, kiplik kavramının biçimsel ve anlamsal boyutunu incelemesine rağmen ortak bir noktada uzlaşmaya varamamıştır. Araştırmacılar farklı bakış açılarıyla hareket ederek farklı tanımlar ortaya koymuştur. Fakat bu tanımlar farklılık gösterse de konuşurun tutumu, önermenin gerçeklik derecesi ve mantık kökenli bakış açısı olmak üzere üç temel özelliğin kiplik kavramının ana hatlarını oluşturduğunu ve temelde bu görüşlerden hareketle tanımların yapıldığını söyleyebiliriz.

Kiplik, kip ve zaman kategorileriyle de ilişki hâindedir. Kip ve kiplik arasındaki ilişkiyi parça-bütün olarak değerlendirebiliriz. Yani kiplik anlamsal bir kategoriye kip, kipliği ifade eden bu araçlardan biridir. Kiplik ve zaman kategorisinde de ortak işaretleyicilerden kaynaklı bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin “Yağmur yağacak.” cümlesinde $\{y\}AcAk$ biçimbirimi zaman olarak gelecek belirtirken kiplik olarak olasılık anlamı taşımaktadır.

Bu alanda yapılan sınıflandırmalar da farklılık göstermektedir. Bu sınıflandırmalar arasında Palmer’in (2001) kiplik sınıflandırması tipolojik olarak kiplik sınıflandırmaların bütün kategorilerini barındırması bakımından alan yazında önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple çalışmamız Palmer’in kiplik sınıflandırmasına dayanmaktadır. Bu sınıflandırmada kanıt kipliğinin alt başlığını oluşturan aktarımsal (2) ve aktarımsal (3) kategorilerini işaretleyen anlam alanları mevcutken aktarımsal (gen) kategorisine dair örnek bulunmamaktadır. Ayrıca Palmer’in (2001) kiplik sınıflandırmasında gereklilik ve zorunluluk kategorileri arasında bir ayrım yapılmamıştır. *Çaresaz* romanında elde edilen verilerden hareketle gereklilik ve zorunluluk arasında anlamsal bir farklılığın olduğu görülmüştür. Bu sebeple zorunluluk ve gereklilik ayrı birer kategori olarak değerlendirilmiştir.

Palmer (2001)'in kiplik sınıflandırması temel alınarak kiplik işaretleyicilerinin anlamsal ve işlevsel özellikleri incelenmiştir. Yapılan inceleme neticesinde bazı kiplik anlamlarının biçimbirimlerle doğrudan işaretlenirken bazı kategorilerin anlamsal olarak işaretlendiği tespit edilmiştir. Kiplik işaretleyicisi olarak değerlendirdiğimiz bir biçimbirim birden çok anlam işaretleyebilmektedir. Ayrıca kiplik kavramı cümle içerisinde tek bir biçimbirimle işaretlendiği gibi birden çok yapının bir araya gelmesiyle de işaretlenebilir. Kiplik kavramı kip, zaman gibi diğer dil bilgisi kategorilerinden farklı olarak yüklem, sözcük, zarflar gibi gramatik kategorilerle de işaretlenebilir. Çalışmamız sonucunda tespit edilen işaretleyiciler aşağıdaki gibidir:

ÖNERME KIPLIĞI	EYLEM KIPLIĞI
A. Bilgi Kipliği	A. Yükümlülük Kipliği
1. Olasılık: -{sA}, -{(y)Abil}, -{mAll}, -{(y)AcAk}, -{(A/I)r}, belki, herhalde, galiba, ihtimal, muhakkak, dA, yahut	1. İzin: -{(y)Abil}, -{(y)A}, -{sA}...-{(A/I)r}, müsaade et-, müsaade buyur-.
2. Çıkarım: -{mİştIr}, -{(y)Abil}, mutlak, galiba, bence, anlaşılan, demek	2. Zorunluluk/Gereklilik: -{mAll}, --{(y)AcAk}, lazım, mecbur.
3. Varsayım: -{sA}, -{(y)Abil}, eğer...- {sA}	3. Buyrum: -{Ø}, -{(y)InIz}, -{sIn}
B. Kanıt Kipliği:	B. Devinim Kipliği
1. Aktarımsal: -{mİş}, -{DI}, -{mİştI}, de-, söyle-.	1. Yeterlilik: -{(y)Abil}, -{(y)AmA}
2. Duyumsal: -{DI}, -{mİş}, gör-, dal-, iliş-, sez-, hisset-, düşün-, hatırla-, gül-, kork-, sinirlen-, ağla-, işit-, çal-, çağır-, haykır-, bağır-, duy-, dinle-, bahset-, de-, söyle-.	2. İstek: -{InIz}, -{AIIm}, -{sA}, -{(A/I)r}, iste-.

Tablo 1.5. Çaresaz romanında kiplik işaretleyicileri.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara. TDK Yayınları.
- Akerson, F. (1994). “Türkçede Yüklem, Görünüş, Zaman ve Kip”. *VIII. Dilbilim Kurultayı (İstanbul, 26-27 Mayıs 1994) Bildiriler Kitabı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Alexandra, Y. A. (2003). “Evidentiality in Typological Perspective”. *Studies in Evidentiality*. (Ed. Alexandra Y. Aikhenvald). R. M. W. Dixon, John Benjamins Publishing Company, 1-31.
- Aslan Demir, S. (2008). *Türkçede İsteme Kipliği Semantik-Pragmatik Bir İnceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Austin, J. L.(1962). *How To Do Things With Words*. Oxford: Calderon Press.
- Barbiers, S. (2002). “Current Issue in Modality: An Introduction to Modality and Its Interaction with the Verbal System”. *Modality and Its Interaction with the Verbal System*. (Ed. S. Barbiers vd.). Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing, 1-8.
- Benzer, A. (2008), *Füilde Zaman, Görünüş, Kip ve Kiplik*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Benzer, A. (2009). *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Boland, J. H. G. (2006). *Aspect, Tense and Modality: Theory, Typology, Acquisition*, Vol. 1. Utrecht: LOT.
- Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi (Tasnif Denemesi)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bussmann, H. (1996). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. (Çev. G. Trauth-K. Kazzazi). London-New York: Routledge,
- Bybee, J., Perkins, R. ve Pagliuca, W. (1994). *The Evolution of Grammar Tense, Aspect, And Modality In The Languages of The World*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Cruse, A. (2006). *A Glossary of Semantics and Pragmatics*. Edinburg: Edinburg University.

- Çetin, O. A. (2011). *Türkiye Türkçesinde Gereklilik Kipliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
- Çüçen, A. K. (2015). *Klâsik Mantık*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Çürük, S.M. (2010). “Olumsuzluk ve Kiplik Arasındaki İlişki: Bakış ve Yaklaşımlar”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 57-72.
- De Haan, F. (1997). *The Interaction of Modality and Negation: A Typological Study*. New York: Routledge.
- Dilaçar, A. (1971). “Gramer: Tanımı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi”. *Bellekten*, 19, 83-145.
- Dinar, T. (2020). “Kiplik”. *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*. (Ed. Erdoğan Boz). Ankara: Gazi Kitabevi, 57-90.
- Diñer Bahadır, Şaziye (2021). “-{(y)Abilir} Biçimbirim Kipsel Değeri”. *Doğumunun 60. Yılında Nevzat Özkan Armağanı Ediyâ Yazıkâ*. (Ed. Hacer Tokyürek, Beytullah Bekar). Ankara. Nobel Yayınları. 467-477.
- Ediskun, H. (2010). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (1998). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gencan T. N. (1975). *Dilbilgisi*. İstanbul: TDK Yayınları.
- Göksel, A. Ve Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London and Newyork: Routledge.
- Hacıömeroğlu, M. S. (2007). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretenler İçin Kiplik Öğretimi Üzerine Materyal Geliştirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Hirik, S. (2013). “Türkçede Kip-Kiplik Terimleri ve Tanımları Üzerine”. *Bengü Belâk: Ahmet Ercilasun Armağanı*. (Ed. Bülent Gül). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 243-252.
- Hirik, S. (2015). “Türkçede Bağımlı-Biçimbirimsel Kipliklerin Çok İşlevliliği Üzerine”. *International Journal of Languages Education and Teaching*. UDES, 2395-2409.
- Hirik, S. (2014). *Türkiye Türkçesinde Bilgi Kiplikleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

- Kamacı Gencer, D. (2018a). *Anlamsal Bir Fenomen Olarak Kiplik: Dede Korkut Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kamacı Gencer, D. (2018b). “Yüklemde Görevli Biçimbirimler”. *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi*. (Ed. Erdoğan Boz). Ankara: Gazi Kitabevi. 149-182.
- Karabağ, İ. (2000). “Türkçede Kip ve Kiplik Olgusu”. *Türk Dili Dergisi*, 585, 275-278.
- Kazanlar Ürkmez, E. (2019). *Kazak Türkçesinde Kiplik: Morfo –Sentatik Semantik Bir Analiz*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*. İzmir: Dinozor Kitabevi.
- Kerimoğlu, C. (2018). *Kiplik ve Kip*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kerimoğlu, C. Aksu, C. (2015). “-Dir Biçimbiriminin Sözlü Söylemdeki Kiplik Alanları ve Kullanımları”. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 17, 73-94.
- Khomutova, N. T. (2014). “Mood and Modality in Modern English”. *Science Direct, Procedia, Social and Behavioral Sciences*, 154, 395-401.
- Kılıç, F. (2004). *Kırgız Türkçesinde Bilgi Kipliği: Delile Dayananların Diğer Bilgi Kiplikleriyle İlişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, F. (2005). “Kırgız Türkçesinde Algısal Delile Dayalılık”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 68-113.
- Kiefer, F. (2009). *Modality, Grammar, Meaning and Pragmatics*, Ed. Frank Brisard, Jan Ola Östman, Jef Verschueren. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Kocaman, A. (1983). “Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler”. *Belleten 1980- 1981*. Ankara: TDK Yayınları, 81-85.
- Korkmaz, Zeynep (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Köz, İ. (2003). “Modal Mantık’ta ‘Strict Implication-Material Implication’(Sıkı Gerektirme-Maddi Gerektirme) Teorisi”. *AÜİFD*, XLIV, 161-171.
- Lyons, J. (1977). *Semantics 2*. New York, Melbourne: Cambridge University Press.

- Mithun, M. (1995). "On The Relativity of Irreality". *Modality in Grammar and Discourse*. (Ed. Joan Bybee ve Suzanne Fleischman). Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing, 367-388.
- Narrog, H. (2009). *Modality in Japanese: The Layered Structure Of The Clause and Hierarchies of Functional Categories*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Nordström, J. (2010). *Modality and Subordinators*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Nuyts, J. (2006). "Modality: Overview and Linguistic Issues". *Modality*. (Ed. W. Frawley). Berlin: Mouton de Gruyter, 1-26.
- Öner, N. (1986). *Klasik Mantık*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Palmer, F. R. (1986). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Papafragou, A. (2000). *Modality: Issues in the Semantics-Pragmatics Interface*. Amsterdam: Elsevier Publishing.
- Portner, P. (2009). *Modality*. Oxford: Oxford University Press.
- Rubin, V. L. (2010). "Epistemic Modality: From Uncertainty to Certainty in the Context of Information Seeking as Interactions with Texts". *Information Processing and Management*. 46, 53-540.
- Sargın, M. (2014). "Türkçede Verilen Bilginin Kaynağına İlişkin Tutumu Belirleyen Dilsel Düzenekler". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 366-393.
- Seçkin, P. (2014). "Anlama ve Anlatma Sürecinde 'Kip' ve 'Kiplik'". *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 57-72.
- Sweetser, E. (1990). *Modality: From Etymology to Pragmatics, Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Turan, Ü. D. (2011). "Edimbilim I". *Genel Dilbilim II*. (Ed. Sumru Özsoy ve Zeynep Erk Emeksiz). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 90-115.
- Ural, Ş. (2017). *Temel Mantık*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Uzun, N. E. (2004). *Dil Bilgisinin Temel Kavramları: Türkçe Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Kebikeç Yayınları.

Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Yayınevi.

Von Fintel, K. (2005). "Modality and Language", *Encyclopedia of Philosophy*. (Ed. Donald M. Borchet). New York: Thomson-Gale, 20-27.

Von Wright, G. H.(1951). *An Essay in Modal Logic*. Amsterdam: North-Holland Publishing.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı : İsmet KARACA

EĞİTİM BİLGİLERİ

- 2000-2008** 13 Eylül İlköğretim Okulu.
- 2008-2012** Anadolu Ticaret Meslek Lisesi.
- 2013-2017** Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- 2016-2017** Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Formasyon Eğitimi.
- 2016-2017** Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi.
- 2018-** Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans.

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce : Orta seviye (13 Nisan 2021-75,0000)